

МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ДЭВШИЛ ХОЛБОО ТББ

**“ТРАНС ТОС, ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ГАРАЛТАЙ БОЛОН
ОРГАНИК ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ
ТАНДАЛТ СУДАЛГАА”-НЫ АЖЛЫН ТАЙЛАН**

(ТД-220414/07-158)

УЛААНБААТАР ХОТ
2022 оны 11 дүгээр сар

ГАРЧИГ

		Хуудас
0	Удиртгал	5
	Гэрээний хүрээнд гүйцэтгэсэн ажлын товч танилцуулга	6
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ: ТРАНС ТОСНЫ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ СУДАЛГАА		7
1.1	Транс тос гэж юу вэ? Түүний хүний эрүүл мэндэд нөлөөлөх нь	7
1.2	Монгол Улсын транс тосны үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдлыг судалсан дүн, энэ чиглэлээр өмнө нь хийсэн судалгааны талаар	10
	Судалгааны дүн	10
	Транс тосны талаар урьд өмнө нь хийсэн судалгааны талаар	18
1.3	Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр төрөөс баримталж буй бодлого, түүний уялдаа, эрхзүйн орчин, тухай чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийн талаар	18
1.4	Транс тосыг тодорхойлох чиглэлээр хийгдэж буй лабораторийн шинжилгээ, аргачлал, чадамжийн талаар	19
1.5	Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээг хориглох, хязгаарлах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний олон улсын туршлага, хэрэглээний чиг хандлага	19
1.6	Судалгааны гарах дүгнэлт	20
1.7	Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлыг үндэсний хэмжээнд шийдвэрлэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж	21
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ: ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ГАРАЛТАЙ ХҮНСНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНДАЛТ СУДАЛГАА		23
2.1	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүн, түүний үйлдвэрлэлийн чиг хандлага	23
2.2	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний хэрэглээний олон улсын байдал	27
2.3.	Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх мэдлэг, хандлага, дадлыг үнэлэх судалгааны дүн	31
2.4	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний худалдаа, үйлдвэрлэлийн байдал	34
2.5	Судалгаанаас гарах дүгнэлт	36
2.6	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний эрх зүйн орчин, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийн талаар	37
2.7	Хувиргасан амьд организм талаар олон улсад баримталж байгаа эрх зүйн зохицуулалт	38

2.8	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг үндэсний хэмжээнд шийдэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж	40
ГУРАДУГААР БҮЛЭГ: ОРГАНИК ХҮНСНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНДАЛТ СУДАЛГАА		41
3.1	Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийг судлах, эрх зүйн болон бодлогын баримт бичигт тусгах санал боловсруулах	41
3.1.1	Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль, стандарт, техникийн баримт бичгүүдийн жагсаалт	40
3.1.2	Органик хүнсний талаарх мэдлэг, хэрэглээ, эрэлт хэрэгцээний талаарх хүн амын дунд тандалт судалгаа, үнэлгээ	43
3.1.3.	Органик хүнсний үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал болон үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн дунд үйлдвэрлэлээ органик үйлдвэрлэлд шилжүүлэх боломжийн талаарх тандалт, судалгаа	51
3.1.4	Органик хүнсний худалдааны байдалд хийсэн судалгаа, үнэлгээ	57
3.1.5	Органик үйлдвэрлэлийн баталгаажуулалтын стандарт, техникийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн байдал	62
3.1.6	Монгол Улсад органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудал	68
3.1.7	Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд худалдаалагдаж байгаа органик хүнсний шошго, баталгаажуулалт, сурталчилгааны байдал	68
3.2.	Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээг дэмжих чиглэлээр баримталж буй олон улсын туршлага, хөгжлийн чиг хандлага, тэдгээрийг Монгол Улсад нэвтрүүлэх боломж	72
3.2.1	Органик хүнсний дэлхийн зах зээлийн тойм	73
3.2.2	Олон улс дахь органик хүнс, хөдөө ахуйн талаарх эрх зүйн орчин	74
3.2.3	Монгол Улсад органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудал	89
3.2.4	Санал, зөвлөмж	92
4	Судалгааны ажлын үр дүнд гарах нэгдсэн санал зөвлөмж	94
Хавсралтууд		
	Хавсралт №1: “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүний худалдаа, хэрэглээний тандалт судалгаа”-ны ажлын төлөвлөгөө	99
	Хавсралт №2 а – 2и: Судалгааны асуумж	105
	Хавсралт №3: “Транс тос , хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүний худалдаа, хэрэглээний тандалт судалгааны үр дүн, зөвлөмж” хэлэлцүүлэг хийсэн тухай тэмдэглэл	118

Товчилсон үгийн жагсаалт

ХХААХҮЯ	-	Хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам
БОЯ	-	Байгал орчны яам
ЗГ	-	Засгийн газар
ШУА	-	Шинжлэх ухааны академи
ШУТИС	-	Шинжлэх ухаан технологийн их сургууль
НЭМХ	-	Нийгмийн эрүүл мэндийн хүрээлэн
ХААИС	-	Хөдөө аж ахуйн их суургууль
НҮБ	-	Нэгдсэн үндэстний байгууллага
ДЭМБ	-	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
КОДЕКС	-	Хүнсний хууль эрхзүйн комисс
ЕХ	-	Европын холбоо
ХБНГУ	-	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
БНСУ	-	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
АНУ	-	Америкийн нэгдсэн Улс
ОХУ	-	Оросын Холбооны Улс
БНХАУ	-	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
МХЕГ	-	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар
ДНХ	-	Дезоксирибонуклеин хүчил
IFOAM	-	The International Federation of Organic Agriculture Movements, Олон улсын Органик хөдөө аж ахуйн хөдөлгөөнүүдийн холбоо)
CNCA	-	Certification and Accreditation Administration of the People's Republic of China БНХАУ-ын Баталгаажуулалт, магадлан итгэмжлэлийн газар

Удиртгал

Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах нь Үндэсний аюулгүй байдлын чухал хэсэг бөгөөд салбарын Төрийн болон Төрийн бус байгууллагууд хоорондын ажлын уялдаа, хувийн хэвшлийн идэвхтэй үйл ажиллагаанд тулгуурласан салбар дундын зохицуулалт, бүх нийтийн оролцоотой хэрэгжих нэн чухал асуудал юм.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2022-2027 онд хэрэгжүүлэх “Хүнсний хувьсгал” Үндэсний хөдөлгөөнийг санаачилсан. Энэ уриалгыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Их Хурлын 2022 оны 6 дугаар сарын 22-ны өдрийн 36 дугаар тогтоолоор “Хүнсний хангамж аюулгүй байдлыг хангах зарим арга хэмжээний тухай” тогтоолыг баталсан. Энэ тогтоолыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд “хоол, хүнсний зөв, зохистой, соёлтой хэрэглээний талаарх сургалт, сурталчилгаа, соён гэгээрүүлэх ажлыг зохион байгуулах”-аар тусгагдсан байна.

Хүнсний аюулгүй байдлын 3 үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгийн нэг нь “Хүнс шим тэжээллэг, чанартай байх” асуудал бөгөөд энэ нь хүн ам өдөр бүр хэрэглэж байгаа хоол хүнснээсээ илчлэг болон үндсэн шимт бодисуудыг зөвлөмж нормын хэмжээнд авах нь балчир үрсээс эхлээд настан буурлууд хүртэл бүх насны иргэд эрүүл байх үндсэн нөхцөл гэж ойлгож болно. Орчин цагт хүн амын дунд илүүдэл жин, таргалалт нь нийгмийн эрүүл мэндэд ноцтой үр дагавар учруулах түвшинд хүрсэн тул эрүүл хооллолт, зохистой хэрэглээний талаар олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, амин дэм, эрдсээр баялаг хоол, хүнсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Үүнтэй холбогдуулан ХХААХҮЯ-наас зарласан “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний худалдаа, хэрэглээний тандалт судалгаа” хийх зөвлөх үйлчилгээний сонгон шалгаруулалтад “Монголын Хөдөө аж ахуйн дэвшил холбоо” ТТБ оролцож шалгарсан.

Судалгааны зорилго:

Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдал, хууль, эрх зүйн орчин, бодлогын уялдаа, олон улсын туршлага, дэлхий нийтийн хандлагыг судлан, дотоодын үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлуудыг тодорхойлж, дүн шинжилгээ хийх, тэдгээрийг шийдвэрлэх, зохицуулах арга замыг тодорхойлж, хөгжлийн загвар, бодлогын зөвлөмж боловсруулахад энэхүү судалгааны ажлын зорилго оршино.

Зорилт

1. Монгол Улсад худалдаалагдаж буй транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээ, төрөөс баримталж буй бодлого, эрх зүйн орчин, транс тосны хэрэглээг бууруулах, улмаар хориглох чиглэлээр дэлхийн улс орнуудын баримталж буй бодлого, туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судалж тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх санал, зөвлөмж боловсруулах
2. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдал, төрөөс баримталж буй бодлого, эрх зүйн орчин, дэлхийн улс орнуудын туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судлах, тулгамдаж буй асуудлуудыг тогтоох, шийдвэрлэх гарц, шийдлийг боловсронгуй болгох хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулах.
3. Монгол Улсын органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалтын систем, хэрэглээний хүрээн дэхь хууль, тогтоол, шийдвэрийн биелэлтийн өнөөгийн байдал, дэлхийн улс орнуудын туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судалж тулгамдаж буй асуудлуудыг

тогтоон, гарц, шийдлийг боловсронгуй болгох хүрээнд цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулах.

Гэрээний хүрээнд гүйцэтгэсэн ажлын товч танилцуулга

Монголын хөдөө аж ахуйн дэвшил холбоо нь Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамтай 2022 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр 220414/07-158 тоот гэрээ байгуулан дараах ажлуудыг гүйцэтгэв. Үүнд:

1. Ажлын даалгаварт орсон асуудлуудыг гүйцэтгэх чадвартай судалгааны багийг Монголын хөдөө аж ахуйн дэвшил холбооны гишүүд болон хүнс, хоол зүй, эдийн засаг, эрх зүйн чиглэлийн эрдэмтэн судлаачдаар бүрдүүлж, үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг туслалцаа үзүүлж ажиллав.
Судалгааны баг нь гэрээний хугацаанд транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүний чиглэлээр салбар баг байгуулан тус тусын ажил үүргийг гүйцэтгэв.
2. “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүний худалдаа, хэрэглээний танадалт судалгаа” гүйцэтгэх ажлын даалгаврын дагуу “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний худалдаа, хэрэглээний талаарх тандалт судалгаа гүйцэтгэх төлөвлөгөө” боловсруулж батлуулан ажиллав (Хавсралт№1)
3. “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүн тус бүрийн хэрэглээний судалгаа хийх аргачлал, асуумжуудыг боловсруулан судалгааны багаар хэлэлцэж батлав (Хавсралт№2а-и).
4. Батлагдсан асуумжуудын дагуу багийн гишүүд Улаабаатар хот, Сэлэнгэ, Булган, Өмнөговь, Дундговь, Баян-Өлгий, Дархан-Уул, Увс аймгуудад ажиллаж “Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэглээний талаарх мэдлэг хандлагын талаархи хэрэглэгчийн түүвэр судалгаа”-ны ажлыг гүйцэтгэв.
Дээрх 3 чиглэлийн судалгаанд нийт 180 иргэн хамрагдлаа.
5. Захиалагчаар батлуулсан удирдамжийн дагуу Номин, Миний дэлгүүр, Сансар, Оргил, М-март, Е-Март зэрэг томоохон сүлжээ дэлгүүрүүд, Преско, Оронж, Эко зэрэг нийт 19 дэлгүүр, “Махимпекс” ХК, “Махмаркет” ХХК, Ажигана ХХК-ийн “Оргио” хиамын цех, “Талх чихэр” ХК, “Өгөөж чихэр боов” ХХК, “Жүр Үр”, “Батбайгаль” ХХК, “Монбейкэри” ХХК, “Витафит” ХХК-иудын гүйцэтгэх удирдлага болон технологич нартай уулзаж Хавсралт №:....дагуу асуумжийг бөглүүлэв.
6. Түүвэр судалгааны дүнг нэгтгэж, транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс, органик хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээг зорицуулах талаар зөвлөхийн санал-зөвлөмжийн төсөл боловсруулав. Судалгааны тайлан, зөвлөмжийн төслийг хэрэглэгч, үйлдвэрлэгч, борлуулагчид, салбарын эрдэмтдийн төлөөлөлд танилцуулах хэлэлцүүлгийг 2022 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр зохион байгуулав.
Хэлэлцүүлэгт ХХААХҮЯ, ШУТИС, НЭМХ, ХААИС, САМО институт болон Монголын хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах нийгэмлэгүүдийн үндэсний холбоо, Монголын хүнсчдийн холбоо, Монголын ХАА-н дэвшил холбоо, Хүнсний үйлдвэрүүд, худалдааны байгууллагын төлөөлөл нийт .... хүн оролцлоо. Оролцогчдоос гарсан саналуудыг тайланд мөн тусгав.
7. Судалгааны сэдвийн хүрээнд ДЭМБ, Европын холбоо, БН Солонгос Улс, АНУ, ОХУ, БНХАУ, ХБНГУ, Дани, Австри, Унгар, Исланд, Норвеги, Швейцари зэрэг хүнс импортлогч гадаад орны хууль, эрх зүйн орчин, хяналт зохицуулалтыг судалж танилцав.
8. Монгол Улсын хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний экспорт, импорт, хил, гаалийн статистик мэдээг ашилан Улсын хэмжээнд импортолж буй маргарины хэмжээг судлав.
9. ХХААХҮЯ-тай байгуулсан гэрээний дагуу судалгааны ажлын явцын тайланг бичиж 2022 оны 07 дугаар сарын 24-нд захиалагчид хүргүүлэв. Энэхүү тайлангийн дүгэнэлт, үр дүнгийн

талаар ХХААХҮЯ-ны мэргэжилтэн Д.Отгонжаргал судалгааны ажлын багт танилцуулж, санал зөвлөмж өгсөн болно.

10. Хүнсний аюулгүй байдалд онцлох нөлөө үзүүлдэг дээрх 3 чиглэлийн бүтээгдэхүүний худалдаа хэрэглээний өнөөгийн байдал, тохиолдож буй саад бэрхшээл, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам болон бусад салбар дундын анхааралд оруулах асуудлын талаар санал зөвлөмж гаргав

Энэхүү ажил нь хэдийгээр нэг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа хэдий ч гурван тусдаа чиглэлийн ажил тул захиалагчаас өгсөн ажлын даалгаврын дагуу тайланг 3 бүлэг хэлбэрээр тус тусад нь бичив:

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ТРАНС ТОСНЫ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ СУДАЛГАА

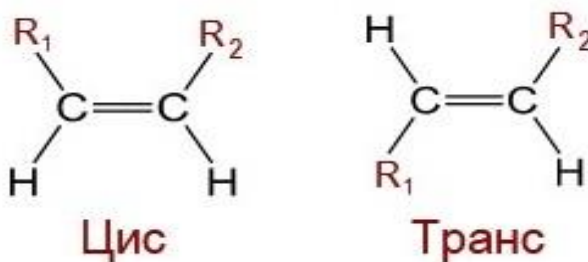
Гүйцэтгэх ажил 1. Монгол Улсын транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээ, төрөөс баримталж буй бодлого, эрх зүйн орчин, транс тосны хэрэглээг бууруулах, улмаар хориглох чиглэлээр дэлхийн улс орнуудын баримталж буй бодлого, туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судалж тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх санал, зөвлөмж боловсруулах

1.1. Транс тос гэж юу вэ? Түүний хүний эрүүл мэндэд нөлөөлөх нь

Транс тос гэдэг нь транс-изомер тосны хүчил агуулсан тосыг хэлнэ (өөрөөр хэлбэл тосны хүчил нь хосолсон транс хэлбэртэйгээр холбогдсон).

Ихэнх транс тосыг үйлдвэрийн аргаар хийж байна. Ургамлын тосыг хагас гидрогенжүүлэхэд хажуугийн нөлөөнд өртөнө. Катализын аргаар гидрогенжүүлэхэд тос нь транс байрлал руу шилждэг.

Транс/цис байрлалын харьцаа ойролцоогоор 2:1

Гидрогенжүүлэх процесс нь тосны хүчлийн бүтцийг эвдэж, тухайн тосны хүчилтэй төстэй ханасан хүчлийг үүсгэнэ. Устөрөгч + Ургамлын тос = Гидрогенжүүлсэн тос
Гүйцэд гидрогенжүүлээгүй тосонд транс тос агуулна.

Үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулсан транс тос

$P = 2-3 \text{ атм}, t=200^{\circ} \text{ C}$

Цэвэр ургамлын тос

Гидрогенжүүлэлт

Үйлдвэрлэлийн бус нөхцөлд транс тосыг үйлдвэрлэх нь

Нийтийн хоолны цэвэр тос
Транс тосны хүчил бага

Олон дахин халааж хэрэглэх

Нийтийн хоолны бохирдсон тос
Транс тосны хүчил их

Тос нь уураг, нүүрс-усны хамт бидний хоол тэжээлийн чухал хэсэг юм. Тос нь тосны хүчлүүдийн холимог юм. Гэвч бүх тос тийм ач холбогдолтой биш, зарим нь хүнд өвчин үүсгэх эрсдлийг бий болгодог. Транс тос- бүрэлдэхүүндээ тосны хүчлийн трансизомер агуулсан (өөрөөр хэлбэл тосны давхар транс **тохиргоо нь** хүчил) байдаг. Байгальд транс тос малын бүх өөх тосны агууламжийн 2-5% -ийг эзэлдэг /үхэр, хонь г.м/ бол устөрөгчжүүлэн боловсруулсан ургамлын тосонд транс тос бүх тосны 45% хүртэл эзэлнэ.

Транс тос үүссэн түүх

Өнгөрсөн зууны эхээр анх гарч ирсэн транс тосыг эмч нар "хортой" цөцгийн тос" хэрэглэхийн оронд хүний организмд нэн ашигтай "маргарин" хэрэглэж хэвшигчээ гэж хүмүүст уриалж байсан ба тэд маш том аюулын үүдийг нээлээ гэж сэжиглэж ч байгаагүй. Хэн нь ч тухайн үед транс өөх тос нь цөцгийн тосонд агуулагдах ханасан өөх тосноос илүү эрүүл мэндэд их хохирол учруулж байна гэж төсөөлж ч байгаагүй. Тухайн үед шинжлэх ухаан ханасан өөх-тос нь холестерин хэмжээг нэмэгдүүлж, улмаар зүрхний шигдээс болон цус харвалтын эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг болохыг нотлоод байсан нь дэм болсон.

Шинжлэх ухааны нээлтийг үндэслэн үйлдвэрлэгчид ургамлын тосыг хэсэгчилсэн устөрөгчжүүлэх аргаар боловсруулах болсон. Устөрөгч нь байгальд байдаг хэвийн хос холбоог («цис») эсрэг байдлаар (транс) хэлбэрт оруулдаг. Харин молекулын найрлага хэвээрээ байна.

Эмч нар, хүмүүсийг ургамлын тосыг маргарин хэлбэрээр хэрэглэхийг зөвлөж байхдаа, транс тосны бүтэц нь байгальд огт байхгүй харийн шинж чанартай бөгөөд хүний биед тэдгээрийг дахин боловсруулах ямар ч фермент байхгүй гэдгийг тухайн үед мэдээгүй.

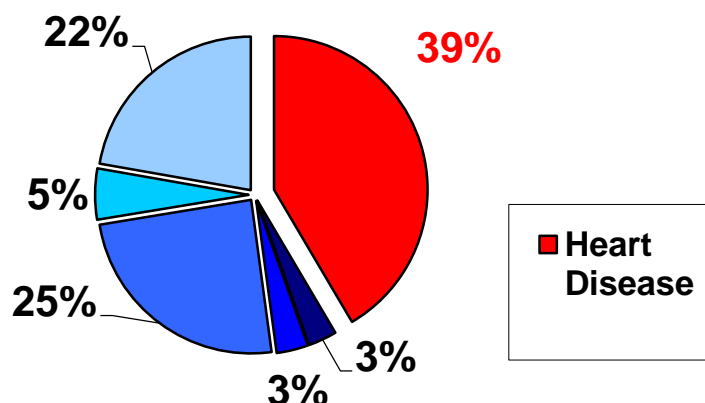
Транс тос хүний эрүүл мэндэд нөлөөлөх нь

Өнөөдөр транс тосны хор холбогдлын талаар 100 хувь найдвартай нотолгоонууд гараад байна. Энэхүү нотолгоонууд нь 1980- аад оны сүүлээр гарч эхэлсэн бөгөөд хамгийн ач холбогдолтой нь 1994-1995 онд хэвлэгдсэн Голландын судлаач Амстердамын их сургуулийн доктор Мартина Б. Катанагийн судалгааны ажил байсан. Тэрээр транс тосны хэрэглээ нь цусанд агуулагдах "муу" холестерин хэмжээг нэмэгдүүлж, "сайн" холестерин хэмжээг бууруулдаг болохыг нарийвчлан нотолж атеросклероз үүсэхэд хувь нэмэр оруулдаг болохыг тогтоосон байна. Өөр нэг маш сайн ажил нь Харвардын нийгмийн эрүүл мэндийн их сургуулийн доктор Дариуш Мозафариан транс тос нь зүрхний эрүүл мэндэд малын гаралтай бүтээгдэхүүн болон далдуу модны тосонд агуулагддаг ханасан өөх тосноос ч илүү хор хөнөөлтэй болохыг тогтоожээ.

Өөр нэгэн судалгаагаар транс тос нь зүрх судасны системд сөргөөр нөлөө үзүүлдэг болохыг нотолсон байна. Транс өөх тосны хэрэглээ нь зүрхний титэм судасны эмгэгтэй өвчтөнүүдэд хүндрэл үүсэх эрсдлийг 32% -иар нэмэгдүүлдэг гэдгийг баталсан байна.

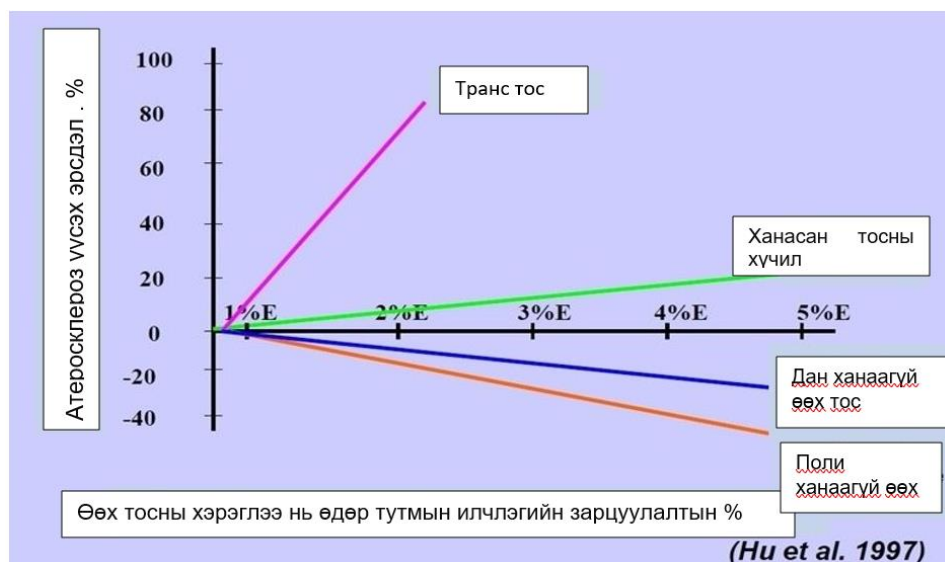
Heart Disease Is New York City's Leading Cause of Death

(Нью Йорк хотод хүн амын нас баралтын шалтгааныг зүрхний өвчин тэргүүлж байна)

Үүнээс гадна, транс тос нь таргалалт, инсулин мэдрэг чанар ба бодисын солилцооны хам шинж, чихрийн шижин өвчнүүдийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж буйг сүүлийн үед статистик үзүүлэлтүүд харуулж байна Мөн судалгаагаар транс тосны хэрэглээ нь бодисын солилцоог алдагдуулж, улмаар системийн хямралд хүргэдэг, таргалах эрсдэлийг ихэсгэж, санах ой санамжийг ихээхэн бууруулдаг болохыг нотлоод байна

Транс өөх тос болон ханасан өөх тос тухайлбал дал модны тос ашиглах нь атеросклероз болон зүрх, судасны бусад өвчний эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг ба Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын мэдээгээр дэлхийн хүн амын үхлийн хамгийн түгээмэл шалтгаан болж байна. (Food and Chemical Toxicology, V. 78, 2015, Pages 170).

Транс өөх, тосны нөлөөгөөр хорт хавдарын үүсдэг талаар зарим нэг мэдээлэл байна (Am. J. Epidemiol 167 (11)).

ОХУ-ын ШУА-ын Академич, Оросын зүрхний тэргүүлэгч эмч нарын 2010 оны албан ёсны тайланд, эрдэмтэд: транс тосны хэрэглээ нь хүүхдийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг болохыг сануулсан ба судалгаанаас үзэхэд, 5-14 насны хүүхдүүдийн 90% -д нь аортонд нь өөхөн товруу илрүүлжээ.

Харвардын Нийгмийн эрүүл мэндийн их сургуулийн судлаачид нэг жилд тохиолдох 228.000 зүрхний шигдээсний 72000 нь транс өөх тосны хэрэглээнээс үүсдэг ба ойролцоогоор 50,000 хүн нас бардаг гэж үзэж байна.

ДЭМБ-ын дүгнэлтээр, үйлдвэрлэлийн транс тосны хэрэглээнээс болж дэлхий дээр жил бүр 500 мянга орчим зүрхний титэм судасны өвчнөөр (CHD) нас бардаг. Транс тос нь нас барах эрсдэлийг, титэм судасны өвчлөлийг 28%-иар, аливаа бусад шалтгааны улмаас 34%-иар, транс тосноос өдөр бүр авч буй илчлэгийн 1% бүр зүрхний титэм судасны өвчнөөр нас баралтыг 12%-иар нэмэгдүүлдэг.

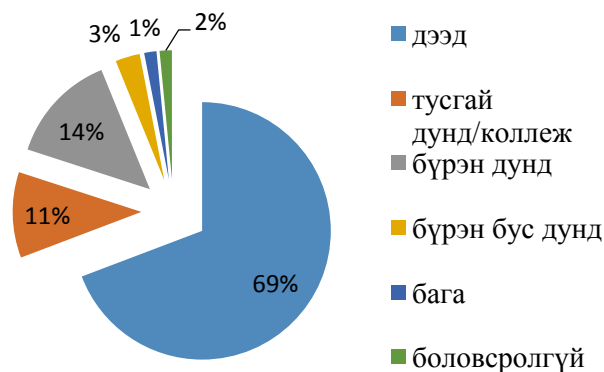
Мөн шинжлэх ухааны мэдээлэл нь трансизомеруудын нөхөн үржихүйн үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байгааг харуулж байна. Сүүлийн үеийн судалгаагаар эдгээр бодисууд цусны судсыг гэмтээж, COVID-19-ийг улам хүндрүүлж байгаа талаар мэдээлж байна.

1.2. Монгол Улсын транс тосны үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдлыг судалсан дүн, энэ чиглэлээр өмнө нь хийсэн судалгааны талаар

Транс тос агуулсан бүтээгдэхүүн манай улсын хэрэглээнд нийлүүлэгдэж байгаа эсэх, одоогийн төлөв байдлын талаар Улаанбаатар хот, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Увс аймгуудын худалдааны байгууллагын ажилтан 10, жирийн иргэн 110, нийт 120 хүнийг асуумжийн аргаар судалгаанд хамруулан мэдлэгийн түвшинг тогтоолоо. Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд (Номин, Миний дэлгүүр, Сансар, Оргил зэрэг сүлжээ дэлгүүр). худалдаалагдаж байгаа байдалд судалгаа, танадалт хийв.

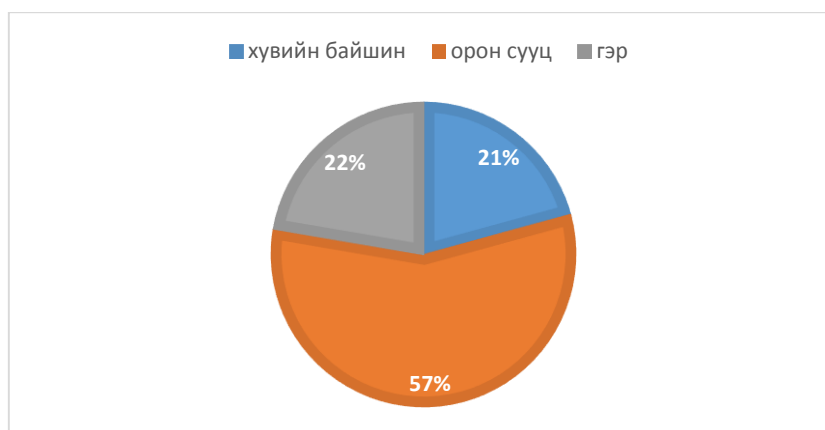
СУДАЛГААНЫ ДҮН

Судалгаанд хамрагдсан 120 хүнээс 39% нь дунд зэргийн хөдөлмөр эрхэлдэг, 33% оюуны болон хөнгөн, 19% хүнд зэргийн, 9% тэтгэвэрт байна.

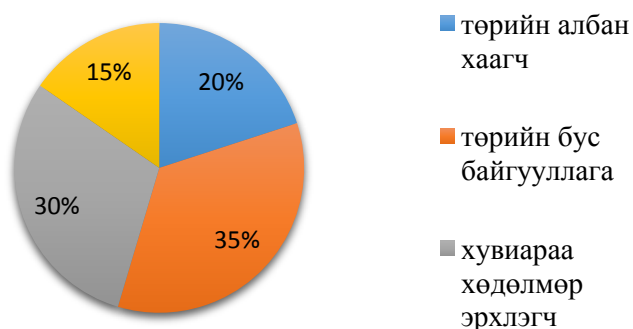
Зураг 1. Боловсрол

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 69% нь дээд боловсролтой, 14% нь бүрэн дунд боловсролтой, 11% нь тусгай дунд/коллежийн боловсролтой, 3% бүрэн бус дунд боловсролтой, 2% нь бага боловсролтой, 1% боловсролгүй гэсэн үр дүн гарч байна.

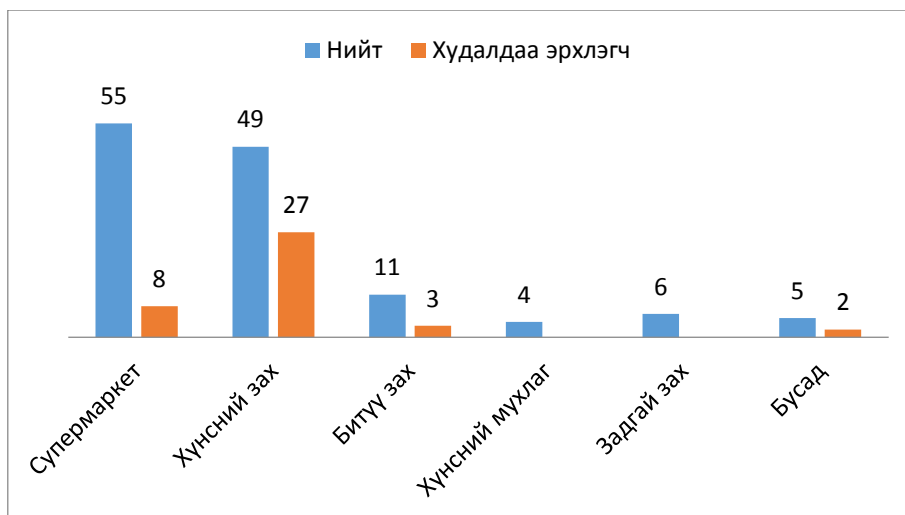
Зураг 2. Амьдралын нөхцөл

Амьдралын нөхцөлийн хувьд 57% орон сууцанд, 22% гэрт, 21% хувийн байшинд амьдардаг байна.

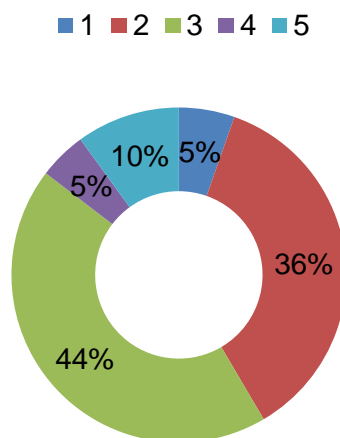
Зураг 3. Ажил, мэргэжил

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 35% нь хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын, 30% нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, 20% нь төрийн албан хаагч, 15% нь хөдөлмөр эрхлээгүй хүн байна.

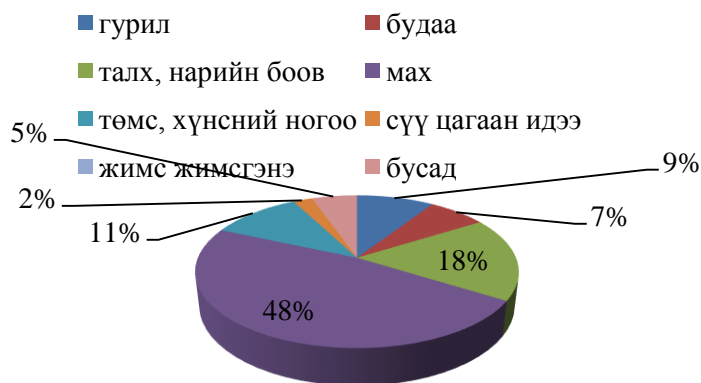
Зураг 4. Хоол хүнсээ ихэвчлэн хаанаас авдаг вэ?

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 55 хүн супермаркет, 49 хүн хүнсний зах, 4 хүн хүнсний муулаг, 11 хүн битүү зах, 6 хүн задгай зах, бусад 5 хүн байна. Үүнээс худалдааны байгууллагын ажилтан 8 хүн супермаркет, 27 хүн хүнсний зах, 7.5% хүнсний муулаг, 5% битүү захаас авдаг байна.

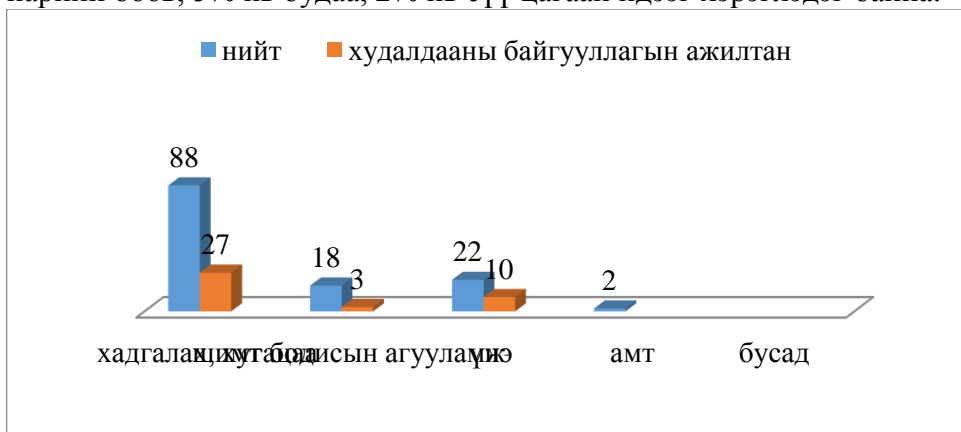
Зураг 5. Өдөрт хэдэн удаа хооллодог хэмжээ

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүний 44% өдөрт 3 удаа хооллодог, 36% өдөрт 2 удаа хооллодог, 10% өдөрт 5 удаа хооллодог, 5% өдөрт 1-4 удаа хооллодог гэж хариулж байна.

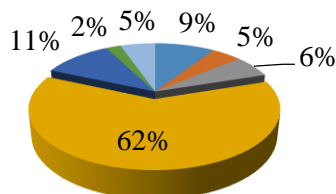
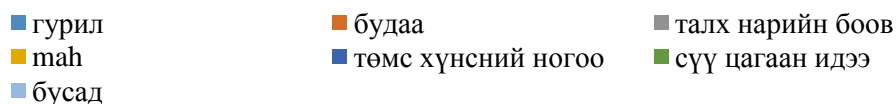
Зураг 6. Ихэвчлэн хэрэглэдэг хүнсний бүтээгдэхүүн

Нийт судалгаанд хамрагдсан хүний 65% нь мах, 11% нь төмс хүнсний ногоо, 10% нь гурил, 7% нь талх нарийн боов, 5% нь будаа, 2% нь сүү цагаан идээг хэрэглэдэг байна.

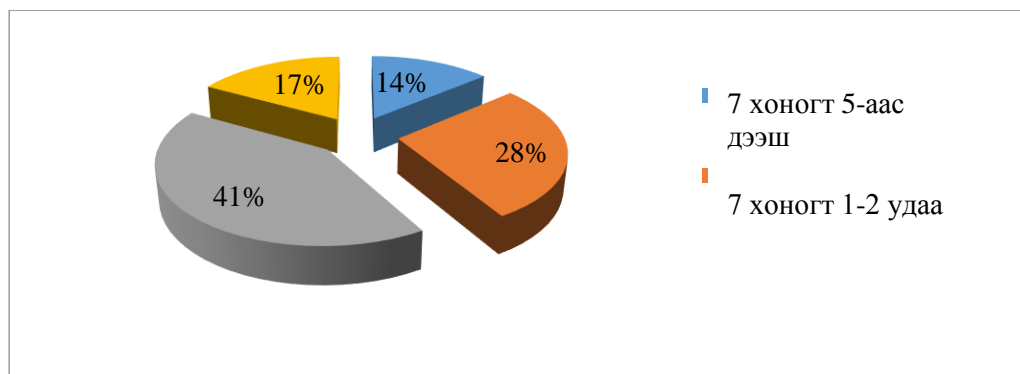
Зураг 7. Хүнсний бүтээгдэхүүнээ сонгон авахдаа анхаардаг үзүүлэлт

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүний 78 хүн хадгалах хугацааг, 18 хүн шимт бодисын агууламжийг, 22 хүн үнийг хардаг, 2 хүн амтыг нь хардаг байна. Үүнээс нийлүүлэгчийн 8 хүн хадгалах хугацаа, 27 хүн шимт бодисын агууламж, 3 хүн үнэ, бусад нь 2 хүн харж хүнсний сонголт хийдэг байна.

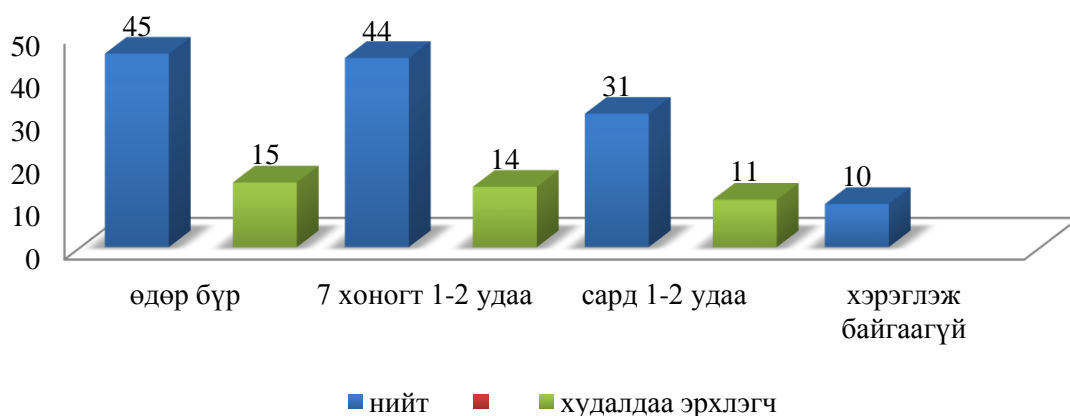
Зураг 8. Ихэвчлэн хэрэглэдэг хүнсний бүтээгдэхүүн

Нийт судалгаанд хамрагдсан хүний 62% нь мах, 11% нь гурил, 9% нь төмс хүнсний ногоо, 6% нь талх нарийн боов, 5% нь будаа ба бусад, 2% нь сүү цагаан идээ хэрэглэдэг байна.

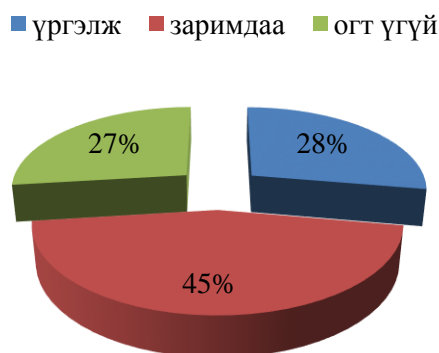
Зураг 9. Гадуур хооллолтын байдал

Нийт судалгаанд хамрагдсан хүний 18 хүн 7 хоногт 5-с дээш удаа гадуур хооллодог, 36 хүн 7 хоногт 1-2 удаа хооллодог, 54 хүн сард 1-2 удаа хооллодог, 22 хүн хэзээ ч гадуур хооллодоггүй байна. Нийлүүлэгч 16 хүн 7 хоногт 5-с дээш удаа гадуур хооллодог, 8 хүн 7 хоногт 1-2 удаа хооллодог, 10 хүн сард 1-2 удаа хооллодог, 6 хүн хэзээ ч гадуур хооллодоггүй байна.

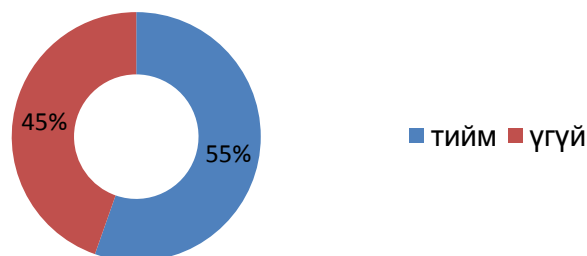
Зураг 10. Импортын хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэглээ

Нийт хүмүүсийн 45 хүн өдөр бүр хэрэглэдэг, 44 хүн 7 хоногт 1-2 удаа, 31 хүн сард 1-2 удаа, 10 хүн хэрэглэж байгаагүй байна. Худалдаа эрхлэгч 13 хүн өдөр бүр хэрэглэдэг, 14 хүн 7 хоногт 1-2 удаа, 11 хүн сард 1-2 удаа хэрэглэж байна.

Зураг 11. Хүнсний бүтээгдэхүүний шошгоны хэрэглээ

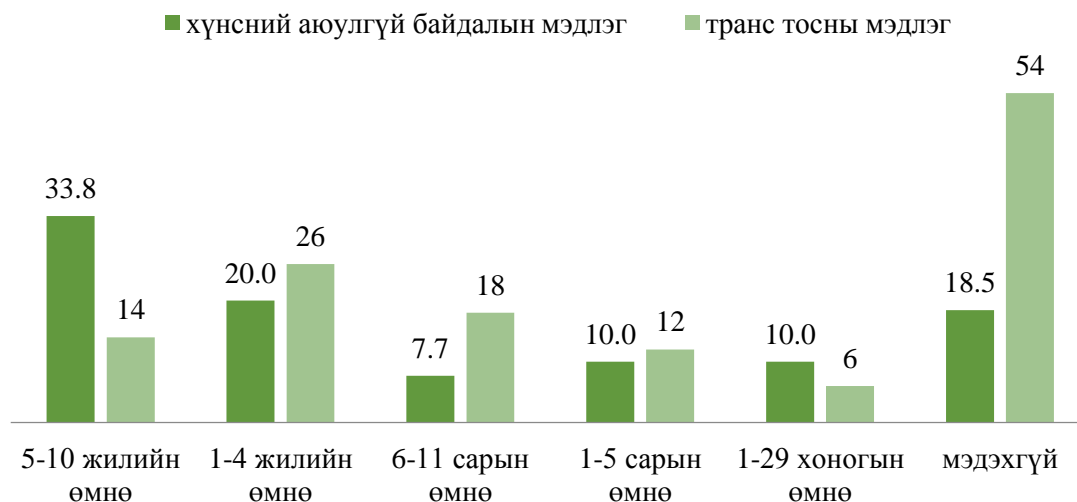
Судалгааны нийт хүний 45 % заримдаа, 28% үргэлж, 27% огт хэрэглэдэггүй байна.

Зураг.12 Транс тосны талаарх мэдлэг

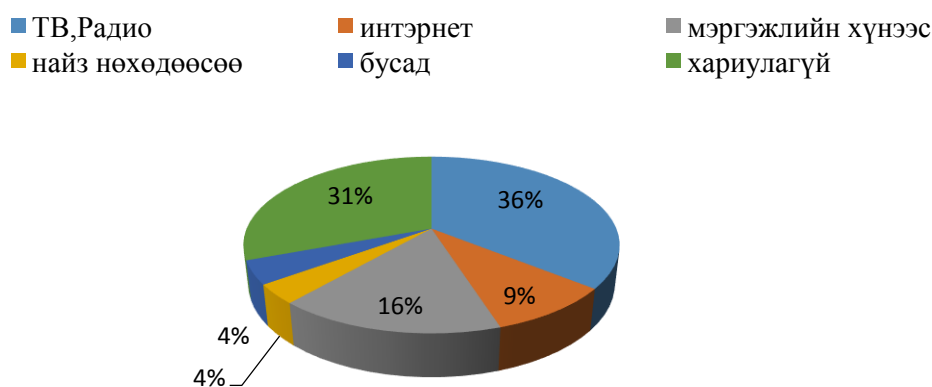
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүний 55% нь тийм, 45% үгүй гэж хариулсан байна.

Транс тосны талаар сонсож байсан эсэх: Судалгааанд хамрагсадын 45% нь транс тосны талаар сонсож байгаагүй бол 55% нь транс тосны талаар сонсож байсан ба эдгээр хүмүүсийн энэ мэдлэгийг боловсролын түвшинтэй нь холбож авч үзэхэд ямар нэг хамаарал ажиглагдахгүй байлаа.

Зураг 13. Хүнсний аюулгүй байдал, транс тосны мэдлэгийн талаар харьцуулсан дүн, %

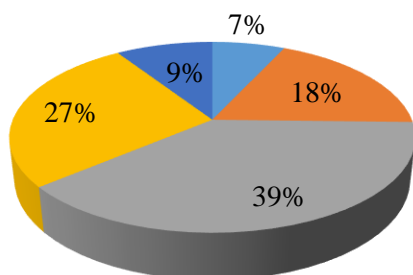
Судалгааанд хамрагдсан нийт 120 хүний 33.8% нь хүнсний аюулгүй байдлын талаар 5-10 жилийн өмнөөс мэдсэн, 20% нь 1-4 жилийн өмнөөс мэдсэн, 7,7% нь 6-11 сарын өмнөөс мэдсэн, 10% нь 1-5 сарын өмнөөс мэдсэн, 10% нь 1-29 хоногийн өмнөөс мэдсэн, 18.5% нь мэдлэггүй байна. Харин транс тосны талаар 14% нь хүнсний аюулгүй байдалын талаар 5-10 жилийн өмнөөс мэдсэн, 26% нь 1-4 жилийн өмнөөс мэдсэн, 18% нь 6-11 сарын өмнөөс мэдсэн, 12% нь 1-5 сарын өмнөөс мэдсэн, 6% 1-29 өмнөөс мэдсэн, 54% нь мэдлэггүй байна.

Зураг 14. Транс тосны талаарх мэдээлэл хаанаас авсан

Нийт судалгааанд хамрагдсан хүний 36% ТВ, Радио, 31% мэдэхгүй буюу хариулаагүй, 16% мэргэжлийн хүнээс, 9% интэрнетээс, 4% бусад, найз нөхдөөсөө авсан байна.

■ селекцийн арга   ■ биотехнологийн арга   ■ химийн арга
 ■ бусад   ■ хариулаагүй

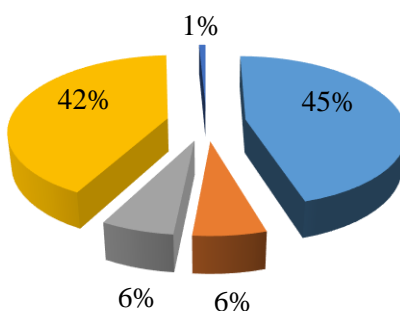

Зураг 15. Транс тосыг яаж гаргаж авдаг

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 39% химийн аргаар, 27% бусад, 18% биотехнологийн аргаар, 9% хариулаагүй, 7% селекцийн аргаар гэж хариулжээ.

- **Транс тосны эрүүл мэндийн хор уршгийн талаар:** Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 45% эрүүл мэндэд хор уршигтай, 42% мэдэхгүй, 6% хор уршиггүй, заримдаа, 1% хариулаагүй байна.

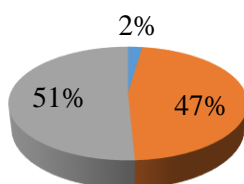
■ эрүүл мэндэд хор уршигтай   ■ хор уршиггүй
 ■ заримдаа   ■ мэдэхгүй
 ■ хариулаагүй

Зураг 16. Транс тосны эрүүл мэндийн хор уршиг

- **Транс тосны талаар манай төр засгийн бодлого:** Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 51% нь мэдэхгүй, 47% одоохондоо арга хэмжээ авч эхлээгүй байгаа, 2% холбогдох хууль гарсан гэж хариулсан байна.

■ холбогдох хууль гарсан
 ■ одоохондоо арга хэмжээ авч эхлээгүй байгаа
 ■ мэдэхгүй

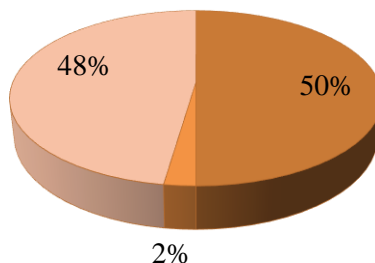

Зураг 17. Засгийн газрын бодлого

- **Манай оронд транс тостой хүнсний бүтээгдэхүүнүүд байгаа эсэх:** Судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүсээс 50% байгаа, 48% мэдэхгүй, 2% байхгүй гэж хариулжээ.

■ байгаа ■ байхгүй ■ мэдэхгүй

Зураг 18. Манай оронд транс тостой хүнсний бүтээгдэхүүнүүд

- **Транс тосны талаарх мэдээлэл авахыг хүссэн:** Судалгаанд хамрагдсан нийт хүний 93% нь транс тосны талаарх мэдээлэл авхыг хүссэн, 7% мэдээлэл авахгүй гэсэн байна.
- Транс тосыг манай улс дотооддоо үйлдвэрлэдэггүй бөгөөд зах зээлд зөвхөн импортын бүтээгдэхүүн нийлүүлэгддэг. Транс тос агуулсан бүтээгдэхүүний гол төлөөлөл болох “Маргарин”-ны (Бүтээгдэхүүний код 1517) импортын сүүлийн 5 жилийн мэдээг Гадаад худалдааны статистик мэдээллээс авч нэгтгэв. Үүнээс үзэхэд Маргарини импортын хэмжээ жил бүр нэмэгдсэн байна. Манай улсад маргарини бүлгийн барааны дийлэнхийг ОХУ-аас, мөн Малайз, БНХАУ, Энэтхэг зэрэг улсаас багагүй хэмжээгээр импортолдог байна.

	Хэмжээ, тн	Үнэ, мян ам долл
2018	7524.1	7278.6
2019	6484.1	6207.7
2020	9471.1	8842.3
2021	9611.9	12087.3
2022 оны 9 сар	7331.18	12,288.8

Транс тосны талаар урьд өмнө нь хийсэн судалгааны талаар

Транс тосны эрүүл мэндэд үзүүлэх хор нөлөөний талаар НЭМХ -ийн Хоол Судлалын төвийн эрдэмтэд олон нийтэд чиглэсэн мэдээлэл, лекц боловсруулан санал зөвлөмжөө холбогдох дээд шатны байгууллагуудад мэдээлж ирсэн бөгөөд 2016 оны 5-р сарын 11-нд Монгол улсын ШУА дээр “ТРАНС ТОСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ, НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН АЧ ХОЛБОГДОЛ” хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан бөгөөд уг хэлэлцүүлгийн зорилго нь “Транс тосны хэрэглээний талаар холбогдох талуудын санал зөвлөлгөө, дүгнэлтийг нэгтгэх, зөвлөмж боловсруулах” байлаа. Хэлэлцүүлэгт ШУА-ийн тэргүүн дэд Ерөнхийлөгч академич Д.Рэгдэл, ШУА-ийн Монголын Анагаах Ухааны Академийн Ерөнхийлөгч академич Ц.Лхагвасүрэн, профессор Б.Бурмаажав, ШУА-ийн Физик техникийн хүрээлэнгийн салбар зөвлөлийн гишүүн Тэмүүжин, ХХААЯ-ны Хүнсний үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Д.Тунгалаг, НЭМХ-ийн Хоол Судлалын төвийн дарга Ж.Батжаргал, Нийслэлийн Эрүүл мэнд, хүнсний аюулгүй байдлын асуудал эрхэлсэн дэд хорооны дарга Ж.Амарсанаа, ДЭМБ-ийн мэргэжилтэн Б.Цогзолмаа, ЭМСЯ-ийн мэргэжилтэн Д.Ганзориг, МХЕГ-ын Худалдаа үйлдвэрлэл, үйлчилгээний хяналтын хэлтсийн дарга Л.Гэрэлмаа нар оролцож, “Транс тос,

бодлого зохицуулалт” сэдвээр ХХААЯ-ны Хүнсний үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Д.Тунгалаг, “Транс тосны хими, үйлдвэрлэл” сэдвээр Хими, хими технологийн хүрээлэнгийн ЭШТА доктор (Phd), Монгол улсын зөвлөх инженер П.Одонмажиг, “Транс тосны эрүүл мэндийн асуудал” сэдвээр НЭМХ-ийн Хоол Судлалын Төвийн ЭША доктор (Phd) Э.Эрдэнэцогт, “Транс тосны хэрэглээ, цаашид анхаарах асуудлууд” сэдвээр МХЕГ-ын Худалдаа үйлдвэрлэл, үйлчилгээний хяналтын хэлтсийн дарга Л.Гэрэлмаа нар илтгэл тавьж, хэлэлцүүлгийн эцэст ШУА-ийн тэргүүн дэд Ерөнхийлөгч академич Д.Рэгдэл цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар хэлэлцүүлгийн дүгнэж үг хэлсэн байна.

1.3 Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр төрөөс баримталж буй бодлого, түүний уялдаа, эрхзүйн орчин, тухай чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийн талаар

Монгол Улсын Их Хурлаас 2015 онд “Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого”-ыг баталсан бөгөөд энэхүү бодлогын 4.1.12-т “... Хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импортыг хязгаарлах, хэрэглээнд нөлөөлөх, дэлхий нийтээр хэрэглээнээс хасаж буй өргөн хэрэглээний хүнсний бүтээгдэхүүний үйлвэрлэл, үйлчилгээ, импорт, худалдааг хориглох” гэж заасан боловч Транс тосны хэрэглээг зорицуулах талаар дорвитой ажил хэрэгжээгүй байна. Энэ тогтоолыг 2021 онд хүчингүй болгосон байна.

Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг ханган тухай хуульд “хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүн” гэсэн заалт байгаа боловч энд дэлхий нийтээр хэрэглээнээс хасаж буй өргөн хэрэглээний хүнсний бүтээгдэхүүний үйлвэрлэл, үйлчилгээ, импорт, худалдааг хориглох тухай заагаагүй байна. Мөн хуулийн 8.1-д хүнсний чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэгч хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнээ хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй гэж үзвэл тэдгээрийг хүнсний сүлжээнээс буцаан авахаар зохицуулсан байдаг ч энэ үйлдэл нь транс тостой холбогдохгүй байна. Түүнчлэн Зөрчлийн тухай хуульд хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх, ... хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн, хадгалсан, худалдсан, үйлчилсэн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгохоор хуульчилсан байдаг ч Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлын тухай хуулийн дээрх заалттай уялдан транс тостой холбогдсон зөрчлийг авч үзэх эрх зүйн зохицуулалт нь орхигдсон байна. Өөрөөр хэлбэл, хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулж байгаа хуулиудаар транс тосны үйлдвэрлэл, худалдааг хязгаарлах, хориглох асуудлыг зохицуулаагүй байна.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлаас "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай” тогтоолыг 2020 онд баталсан. Энэхүү бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 2.5.14-д “Илчлэг, транс тос, чихэр, давсны агууламж өндөр хүнс, чихэрлэг ундааны үйлдвэрлэл, худалдааг татварын бодлогоор хязгаарлах, хүнсний аюулгүй байдлын хууль эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ” гэсэн заалт орсон байна. Энэ заалтыг хэрэгжүүлэх ажлын эхлэл нь ХХААХҮЯ-наас хэрэгжүүлж байгаа энэ судалгааны ажил гэж ойлгож байна.

Манай улсад MNS ISO “Амьтан ургамлын гаралтай тос. Тусгаарлагдсан хоёрчийн холбоо бүхий транс изомерийг нил улаан туяаны спектороор тодорхойлох” олон улсын стандартыг үндэсний стандартаар 2012 онд баталсан байна. Энэхүү олон улсын стандарт нь байгалийн эсвэл боловсруултанд орсон 5%-аас дээш транс изомер агуулсан урт хэлхээт тосны хүчил, тосны хүчлийн эфир болон триглицерид зэрэгт тусгаарлагдсан хоёрчийн холбоог тодорхойлох аргыг тогтоосон байна. Гэвч хэрэглэгддэг эсэх нь тодорхойгүй байна.

1.4 Транс тосыг тодорхойлох чиглэлээр хийгдэж буй лабораторийн шинжилгээ, аргачлал, чадамжийн талаар

Манай улсад Транс тосыг тодорхойлох лабораторийн шинжилгээ, аргачлал, чадамж байна. Хүнсний эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн САМО институтийн Хүнсний шинжилгээний нэгдсэн лаборатори нь 2021 онд ISO 17025:2018 олон улсын стандартаар үндэсний итгэмжлэлд тогтмол хамрагддаг бөгөөд хүнсний бүтээгдэхүүний чанар, эрүүл ахуйн шинжилгээг өргөн хүрээнд гүйцэтгэдэг байна. Тус лаборатори нь хүнсний бүтээгдэхүүнд агуулагдаж буй тосонд тосны хүчлийн бүрдлийг өндөр мэдрэмжит хийн хроматографын багажаар тодорхойлох шинжилгээг 2016 оноос хийж байна.

Энэ аргаар хүнсэнд элбэг тохиолддог 37 нэрийн тосны хүчлийн агууламж хэмжээг тодорхойлж байгаагийн дотор ханасан ба ханаагүй тосны хүчлүүд, Омега 3, омега 6 болон транс тос бүхий 2 нэрийн тосны хүчлийн цис ба транс изомерийг хамтад нь тодорхойлж чадаж байна. Харин энэхүү 2 нэрийн тосны хүчлийн транс изомерийг тусад нь тодорхойлж хараахан чадахгүй байна. Ингэж тусад нь тодорхойлохын тулд дараах нэмэлт арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд:

- Хийн хроматографын багажаар транс тосны агууламж тодорхойлох аргачлал арга зүйг судлах
- Транс тосны харьцуулалтын стандарт уусмал, бэлдмэлийн сонголт, захиалга, худалдан авалтын асуудлыг шийдэх
- Багажийг бэлтгэх, тохируулах, горимын сонголтууд хийх, шинжээчдийг сургаж дадлагажуулах
- Шинжилгээний стандарт аргын заавар боловсруулах, аргын баталгаажилт хийх

Энэ арга хэмжээг авснаар хүнсний бүтээгдэхүүнд агуулагдах транс тосны хяналтын шинжилгээг тус лабораторид гүйцэтгүүлэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

1.5 Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээг хориглох, хязгаарлах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний олон улсын туршлага, хэрэглээний чиг хандлага

Транс тос нь хүний эрүүл мэндэд олон талын сөрөг нөлөөтэйг нотолсон учраас дэлхийн улс орнууд, олон улсын байгууллагууд эрх зүйн хувьд тодорхой арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал.

- ДЭМБ-аас 2003 онд транс тосны агууламж нь нийт илчлэгийн 1%-ээс ихгүй байх зөвлөмж гаргасан бол, 2009 онд хоолны цэснээс бүрэн хасахыг зөвлөсөн.
- 2003 онд Дани улс хууль баталсан бөгөөд тэд хоол хүнсэнд ердөө л 2%-иас ихгүй транс тос агуулагдахаар хязгаарлаж өгсөн. Дараа нь Австри, Унгар, Исланд, Норвеги Швейцари улсууд мөн дээрх хязгаарыг зөвлөдөг байна.
- АНУ-д 2006 онд хууль гарч, бүтээгдэхүүний сав баглаа боодол дээр тухайн бүтээгдэхүүнд агуулагдах транс тосны хэмжээг нь заавал тавьдаг болсон. 2007 онд АНУ-ын Нью-Йорк-д транс тосыг хориглох үед үйлдвэрлэгчид олноороо тэдгээрийн агууламжийг багасгаж эхэлсэн ба бусад тосоор орлуулж эхэлсэн. 2013 онд ДЭМБ-ын сэтгүүлд хэвлэгдсэн Бразил, Канад, Дани, Нидерланд, БНСУ болон АНУ –д хийсэн судалгаагаар, сүүлийн хоёр арван жилд хоол хүнс транс өөх тосыг бууруулахад их амжилт гаргасан байна.

Nutrition Facts	
Serving Size 1 cup (228g)	
Servings Per Container 2	
Amount Per Serving	
Calories 250	Calories from Fat 110
% Daily Value*	
Total Fat 12g	18%
Saturated Fat 3g	15%
Cholesterol 30mg	10%
Sodium 470mg	20%
Total Carbohydrate 31g	10%
Dietary Fiber 0g	0%
Sugars 5g	
Protein 5g	
Vitamin A	4%
Vitamin C	2%
Calcium	20%
Iron	4%

* Percent Daily Values are based on a 2,000 calorie diet. Your Daily Values may be higher or lower depending on your calorie needs:

	Calories:	2,000	2,500
Total Fat	Less than	65g	80g
Sat Fat	Less than	20g	25g
Cholesterol	Less than	300mg	300mg
Sodium	Less than	2,400mg	2,400mg
Total Carbohydrate	Less than	300g	375g
Dietary Fiber		25g	30g

Nutrition Facts	
Serving Size 1 cup (228g)	
Servings Per Container 2	
Amount Per Serving	
Calories 260	Calories from Fat 120
% Daily Value*	
Total Fat 13g	20%
Saturated Fat 5g	25%
Trans Fat 2g	
Cholesterol 30mg	10%
Sodium 660mg	28%
Total Carbohydrate 31g	10%
Dietary Fiber 0g	0%
Sugars 5g	
Protein 5g	
Vitamin A 4%	Vitamin C 2%
Calcium 15%	Iron 4%

* Percent Daily Values are based on a 2,000 calorie diet. Your Daily Values may be higher or lower depending on your calorie needs:

	Calories:	2,000	2,500
Total Fat	Less than	65g	80g
Sat Fat	Less than	20g	25g
Cholesterol	Less than	300mg	300mg
Sodium	Less than	2,400mg	2,400mg
Total Carbohydrate	Less than	300g	375g
Dietary Fiber		25g	30g

Calories per gram:
Fat 9 * Carbohydrate 4 * Protein 4

- 2018 он гэхэд АНУ-ын хоол хүнсэнд транс өөх тосыг бүрэн арилгахаар төлөвлөсөн байсан.
- ОХУ-д 2013 оны долдугаар сарын 1-нд хүчин төгөлдөр болсон гаалийн холбооны "» (TR CU 024/2011) техникийн дүрэмд Засгийн газар 2015 онд транс тосны хэмжээг тосонд 8% хүртэл бууруулсан бол, 2018 онд тос, өөх тосны бүтээгдэхүүн дэх транс тосны хүчлийн (ТФА) агууламжийн норм 2% байхаар тогтоосон байна.
- 2004 онд Европын холбооны “Хүнсний эрсдэлийн үнэлгээний хүрээлэн”-гээс хэрэглэгчийн хоол хүнсээр авах **энергийн** 2-оос дээш хувийг Транс тос эзлэх тохиолдолд зүрх судасны өвчнөөр өвчлөх эрсдэлийг нэмэгдүүлнэ гэж үзсэн байна. Иймд хоол хүнсэнд агуулагдах транс тос нь нийт энергийн 1 хувиас хэтрэхгүй байхыг зөвлөсөн байна. Германы Хоол тэжээлийн нийгэмлэгээс мөн нийт хоол хүнсний энергид транс тосны эзлэх дээд хэмжээг 1 хувь байх нь зүйтэй гэж зөвлөсөн байна. Энэ нь хэрэглэгч хоногт 2400 ккал энерги авна гэж үзвэл транс тосыг 2,6 гр –аас хэтрүүлж болохгүй гэсэн үг болох нь.
- ДЭМБ-аас Европчуудын өмнө транс өөх тосны хэрэглээг 2023 он гэхэд бүрэн хориглох зорилт тавиад байна

Транс өөх тосыг хязгаарлах дараагийн алхмуудыг ДЭМБ-ын СОЛИЛТ хэмээх стратегид тодорхойлсон. Хөтөлбөрийн дэлхийн зорилго нь 2023 он гэхэд дэлхийн хэмжээнд хүнсний үйлдвэрлэлээс үйлдвэрлэлийн транс тосыг бүрэн устгах явдал гэж үзэж байна.

1.6 Судалгааны дүгнэлт

- Хэрэглэгчдийн дунд транс тос агуулсан хүнсний бүтээгдэхүүний эрүүл мэндийн нөлөөлөл, хэрэглээ, манай орны баримталж буй бодлого болон транс тосны талаарх мэдээлэл дутмаг, ойлголт нэн хангалтгүй байна.
- Энэ нь транс тосны талаарх үнэн зөв мэдээллийг хангалттай хэмжээгээр хүргэх нь чухлаар тавигдаж байгаа нь харагдаж байна.

Манай орны зах зээлийн хувьд худалдаалагдаж байгаа хүнсний бүтээгдэхүүнүүдэд транс тос агуулсан хүнс их байна. Үүнд: маргарин орсон гурилан бүтээгдэхүүнүүд, choco pie, bon bon, майонез, хуушуур, түргэн хоол гэх мэтчилэн өдөр тутамд хэрэглэдэг хүнсний бүтээгдэхүүнүүдэд агуулагдаж байна. Импортоор орж байгаа маргарины тоо жил ирэх тусам нэмэгдэж байгаа нь хангамж их бөгөөд гурилан болон бусад хүнсний бүтээгдэхүүний гол

түүхий эд болон ашиглагдаж байгаа манай оронд үйлдвэрлэсэн хүнсний бүтээгдэхүүний орц найрлагаас харж болно. Импортын маргарины транс тосны агууламжийг анхаарах хэрэгтэй. Транс тосны хэрэглээг эрс багасгах буюу хязгаарлаж хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах талаар Төр засаг бодитой арга хэмжээ авах шаардлагатай байгааг бидний хийсэн судалгааны дүн бусад улс орнуудын хууль тогтоомж, гарсан үр дүнгээс харж болно.

1.7 Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлыг үндэсний хэмжээнд шийдвэрлэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж

- Транс тосыг хэрэглээг зохицуулах хууль эрх зүйн орчинг (Хууль, хөтөлбөр, журам, стандарт г.м) бүрдүүлэх Тухайлбал, Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд нэмж оруулах, ялангуяа цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоолны цэснээс транс тос орсон бүтээгдэхүүн хэрэглэхийг хориглох, мөн импортоор транс тостой бүтээгдэхүүн оруулахыг хориглох эрх зүйн орчныг бий болгох.
- Түүнчлэн төрийн болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр худалдан авалт хийж байгаа бараа, үйлчилгээнд транс тосыг хязгаарлах, хориглох зохицуулалтыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, Сургуулийн хүүхдийн үдийн хоолны үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуулиудад нэмж оруулах.
- Транс тосгүй эсхүл транс тосны орц багатай үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээний газруудад үүрэг болгох, түүний хор хөнөөлийн талаар нийтэд сурталчлах ажлыг төрөөс зохион байгуулах, транс тосгүй үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчийг шалгаруулах, алдаршуулах ажлуудыг өргөнөөр зохион байгуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх.
- Хориглосон, хязгаарласан хэмжээнээс илүү их транс тос агуулсан бүтээгдэхүүний жагсаалтыг гаргах, тогтмол шинэчилж, тэдгээрийн импортыг хориглох тогтолцоог бүрдүүлэх.
- Шошгонд транс тосны хэмжээг тавих, найрлагад нь транс тос ороогүй бол транс тосгүй гэсэн тэмдэглээ хийдэг байхаар шошгоны стандартад өөрчлөлт оруулах, шошгонд тавих төрийн хяналт, шалгалтыг сайжруулах, тайлагнах тогтолцоог бүрдүүлэх.
- Монгол Улсын урт хугацааны бодлого: Алсын хараа-50-ыг 2030 он хүртэл хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд “Илчлэг, транс тос, чихэр, давсны агууламж өндөр хүнс, чихэрлэг ундааны үйлдвэрлэл, худалдааг татварын бодлогоор хязгаарлах, хүнсний аюулгүй байдлын хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ гэж заасан хүрээнд транс тос бүхий бүтээгдэхүүнийг өндөр татварын бодлогоор хязгаарлах зохицуулалтыг татварын хуулиудад нэмж оруулах.
- Хүнсний бүтээгдэхүүний шимт бодисын найрлаганд агуулагдах транс тосны дээд хэмжээг тогтоож стандартчилах
- Олон улсын болон гадаад орны зээл, тусламжийн санхүүжилтийг энэ чиглэлд хандуулан, төсөл хэрэгжүүлэх.
- Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Ургамал, малын эрүүл ахуй, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах Мон3313 төсөл”-ийн хүрээнд Алтанбулаг боомт, Дархан-Уул, Замын-Үүд боомтод байгуулах олон улсын стандартад нийцсэн шинэ лабораторийг ажиллуулах, ялангуяа эдгээр лабораторит импортоор орж ирж буй хүнсний бүтээгдэхүүнд транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик бүтээгдэхүүний агууламжийг бүрэн төгс тодорхойлох ажлын бэлтгэлийг одооноос цогцоор нь хангаж, өндөр ур чадвартай мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, салбар хоорондын зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх. Эдгээр лабораторийн мэргэжлийн удирдлага, зохион байгуулалтын асуудлыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, Мал эмнэлгийн ерөнхий газар хариуцах нь илүү үр дүнтэй болно гэж үзэж байна.
- Өөрийн орны хувийн хэвшилд байгаа боломжийг ашиглан эхний ээлжинд Хүнсний эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн САМО институтийн хүнсний нэгдсэн лабораторит шаардлагатай нэмэлт арга хэмжээ авахад нь Төр засгаас тусгайлан дэмжлэг үзүүлэх, тухайлбал тодорхой нэрийн тосны хүчлийн транс болон цис изомерыг ялгаж тодорхойлох боломжийг бүрдүүлэх, хүнсний бүтээгдэхүүнд агуулагдах транс тосны хяналтын шинжилгээг гүйцэтгүүлэх

- Транс тосны импорт, хэрэглээ, хор нөлөөний талаар хамтарсан эрдэм шинжилгээ судалгааны ажлуудыг хийх
- Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн бодлогын тэргүүлэх чиглэл-бодлогын баримт бичиг боловсруулж хэрэгжүүлэх, ялангуяа хэрэглэгчийн аюулгүй хүнсээ сонгож хэрэглэдэг анхан шатны мэдлэг, боловсролыг хүүхдийн цэцэрлэгийн наснаас нь эхлэн сургалт, дадлагаар олгож зөв дадал зуршил суулган суурь хүмүүжилтэй болгож төлөвшүүлэх.
- Транс тосны талаар зөвлөмж боловсруулан (транс тос агуулсан бүтээгдэхүүнийг таних, шошго уншиж сурах, аюулгүй хүнсийг сонгон хэрэглэх г.м) хэвлэл мэдээллийн хэрэгслэлээр дамжуулан олон нийтэд хүргэх

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ: ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ГАРАЛТАЙ ХҮНСНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНДАЛТ СУДАЛГАА

Гүйцэтгэх ажил 2. Монгол Улсын хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдал, төрөөс баримталж буй бодлого, эрх зүйн орчин, дэлхийн улс орнуудын туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судлах, тулгамдаж буй асуудлуудыг тогтоох, шийдвэрлэх гарц, шийдлийг боловсронгуй болгох хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулах

2.1 Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүн, түүний үйлдвэрлэлийн чиг хандлага

Олон зуун жилийн туршид хүн төрөлхтөн өөрсдийн идэж буй ургамал, мал аж ахуйг сайжруулах ашиг шимийг дээшлүүлэхийн тулд ажилласаар ирсэн бөгөөд 20-р зуунд эрдэмтэд амьд организмын ДНХ өөрчилж болох аргыг нээснээр хүнсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлсэн байна. Шинжлэх ухааны хөгжлийн нэг ололт нь генийн инженерчлэл бөгөөд биотехнологийн аргаар амьд биетийн генд байгалийн бус өөрчлөлт оруулах үйл ажиллагаа юм. Генийн инженерчлэл нь нэг биеийн тодорхой уураг, үйл ажиллагааг хариуцсан генийг нөгөө биед шилжүүлэн суулгаж удамшлын мэдээллийг өөрчлөх замаар хүний хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн биологийн идэвхт болон бусад бодис нийлэгжүүлэгч эс, эд, биед бий болгоход чиглэгдсэн хавсарга судалгаа юм. Генийн буюу генетик инженерчлэл (genetic engineering) нь нэг биеэс нөгөөд генийг шилжүүлэн суулгахад шаардагддаг иж бүрдэл арга технологи юм. Генийн инженерчлэлээр гарган авсан амьтан, ургамлыг нийтэд нь “генийн өөрчлөлттэй организм” (genetically modified organism) гэж нэрлэдэг. Энэхүү аргаар зүйл хоорондын ашигтай генийг хуулж, шилжүүлэх замаар гарган авсан ургамал, амьтан, бичил биетийг генийн өөрчлөлттэй буюу хувиргасан амьд организм гэж нэрлэх ба эдгээр организмыг ашиглан үйлдвэрлэсэн эсвэл түүнийг агуулсан хүнсийг генийн өөрчлөлттэй хүнс гэнэ.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ) “хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм гэдэг нь ургамал, амьтан, бичил биетний генетикийн материалыг байгалийн бус аргаар өөрчилсөн организм (амьд биет) гэж тодорхойлжээ¹.

Энэхүү тодорхойлолтоор нь генетикийн материалыг ашиглахаас гадна ургамал, амьтны генетикийн нөөцийг сонгон үржүүлэх замаар сайжруулж ашгийг нэмэгдүүлэхийг зорьдог байна. Энэ технологийг ихэвчлэн “орчин үеийн биотехнологи”, “генийн технологи”, “ДНХ-ийн рекомбинант технологи”, “генийн инженерчлэл, генетик инженер” гэж нэрлэж байна². Биотехнологийн тусламжтайгаар нэг организмын генийг өөр, ихэвчлэн хамааралгүй организмд шилжүүлж болно. Түүнчлэн НҮБ-ын Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн Байгууллага, Европын холбоо нь “хувиргасан амьд организм нь генийн материалыг өөрчилсөн, байгалийн гаралтай биш организм” гэж тодорхойлдог. Харин хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс гэдэг нь генийн өөрчлөлттэй ургамал, амьтны гаралтай түүхий эдээр үйлдвэрлэсэн хүнсний бүтээгдэхүүнийг ойлгодог байна³. Монгол улс 2007 онд “Хувиргасан амьд организмын тухай” хуулийг баталсан бөгөөд хуульд “хувиргасан амьд организм гэж орчин үеийн биотехнологийн аргаар гарган авсан удамшлын мэдээллийн шинэ хослол бүхий аливаа амьд организмыг” ойлгоно гэж заасан байна.

Дэлхийн хүн амын өсөлт, хүнсний хомсдол зэргээс шалтгаалан орчин үеийн биотехнологийн аргаар чанарыг сайжруулсан түүхий эдийг ашиглан хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байна. Генийн өөрчлөлттэй хувиргасан амьд организмыг анагаах ухаан, хөдөө аж

¹ World Health Organization, 2016, http://www.who.int/foodsafety/areas_work/food-technology/faq-genetically-modified-food/en/.

² https://www.who.int/health-topics/food-genetically-modified#tab=tab_1

³ Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2016, <http://www.fao.org/docrep/005/y2772e/y2772e04.htm>.

ахуйд хэрэглэж байна. Хөдөө аж ахуйд үндсэн 4 зорилгоор хувиргасан амьд организмыг хэрэглэдэг байна. Үүнд:

1. Тухайн ургамлыг хүрээлэн буй орчны тааламжгүй нөхцөл /халуун, хүйтэн, хуурай г.м/ эсвэл өвчин үүсгэгч бичил биетнүүдээс хамгаалах, энэ зорилгоор төрөл бүрийн вирус, бактери, мөөгөнцөрт тэсвэртэй болгохын тулд генд өөрчлөлт оруулах-Ургацын хэмжээг нэмэгдүүлэх;
2. Тухайн бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулах, тэжээллэг чанарыг нэмэгдүүлэх, үйлдвэрлэлд шаардлагатай чанар, тоон үзүүлэлтийг хангах, тухайлбал, үнээний сүүний найрлага дахь уургийн хэмжээг нэмэгдүүлсэнээр бяслаг үйлдвэрлэлийг хөнгөвчилж, бүтээгдэхүүний гарцыг нэмэгдүүлж байна.
3. Байгалийн нөхцөлд үүсдэггүй нэгдлүүдийг нийлэгжүүлэх, фарминг: ургамлыг биореактор болгон ашиглаж вакцин, эм үүсгэх процесс юм. 2009 онд FDA⁴ нь генийн өөрчлөлттэй ямааг ашиглаж уураг гаргаж авахыг зөвшөөрсөн юм.
4. Зарим организмын өсөлтийн хурдыг ихэсгэж бүтээгдэхүүнийг хэмжээг хурдан шууд нэмэгдүүлэх, илүү их тэсвэртэй болгох зорилгоор хэрэглэдэг. Тухайлбал, амьтдын биеийн хэмжээг богино хугацаанд нэмэгдүүлэхийн тулд генийг нь өсөлтийн даавраар өөрчилдөг.

Хувиргасан амьд организмын гаралтай буюу генийн өөрчлөлттэй хүнсний бүтээгдэхүүн зах зээлд гарахаас өмнө НҮБ-ын Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн байгууллага, ДЭМБ-аас ([FAO/WHO Codex guidelines](#)) баталсан зөвлөмжийг дагах ёстой.

Хувиргасан амьд организм нь ихэвчлэн ургамлын гаралтай, түүгээр хийсэн ургамлын гаралтай хүнс байгаа боловч ойрын ирээдүйд хувиргасан амьд организмтай амьтны гаралтай хүнсний нийлүүлэлт нэмэгдэнэ. Мөн түүнчлэн хүнсний бүтээгдэхүүнд агуулагдах шимт бодисын хэмжээг нэмэгдүүлнэ¹. Энэхүү хувиргасан амьд организмын ургамал нь төрөл бүрийн ургамлын өвчинд тэсвэртэй, гербицидэд тэсвэртэй тул ургац хураалтын хэмжээг нэмэгдүүлж, зах зээлд нийлүүлэх хүнсний бүтээгдэхүүний үнийг ыбууруулдаг байна⁵. 1987 онд хамгийн анхны хувиргасан амьд организмыг ашигласан ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн буюу антибиотикид тэсвэртэй тамхи болон петуня цэцгийг гарган авсан юм⁶. Энэхүү цэцгэнд генийн өөрчлөлт хийсний дараа цэцэг нь дэлхий даяар тархаж, олон төрлийн өнгөтэй болсон байна.

Зураг 19. Антибиотикт тэсвэртэй тамхины ургамал Петуня

1992 онд генийн өөрчлөлттэй ургамалд, түүгээр хийсэн бүтээгдэхүүнд бусад хүнсний бүтээгдэхүүнд тавигддаг хүнсний аюулгүй байдал, бусад шаардлагыг ижил тавьсан⁷.

1994-1997 онд АНУ-ийн Calgene компанийн эрдэмтэд улаан лоолийн хадгалалт даадаггүй, хурдан мууддаг генийг өөрчлөн генийн өөрчлөлттэй FLAVR SAVR улаан лоолийг тариалж зах зээлд худалдаанд гаргасан байна. Генийн инженерийн аргаар гаргасан хүнсний бүтээгдэхүүний талаарх мэдээлэл нь маш их анхаарал татсан байна.

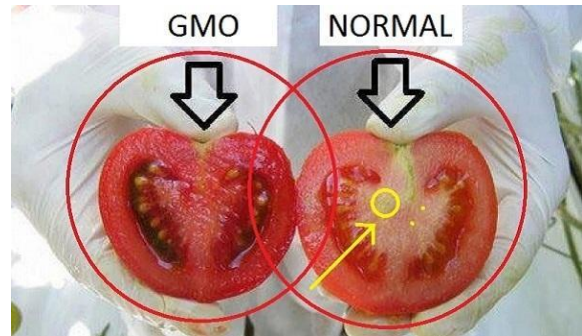
⁴ FDA-Food and Drug Administration, USA

⁵ <https://www.fda.gov/food/agricultural-biotechnology/how-gmo-crops-impact-our-world>

⁶ Chen Zhang, Robert Wohlhueter et al., “Genetically modified foods: A critical review of their promise and problems”, 2016

⁷ FDA policy states that foods from GMO plants must meet the same requirements.

Зураг 20. Генийн инженерчлэлээр гаргасан улаан лооль, энгийн лоолийн харьцуулалт

1990-гаад оноос генийн өөрчлөлттэй шар буурцаг, хөвөн, эрдэнэшиш, папаяа, улаан лооль, төмс, канола зэргийг тариалан худалдаанд гаргасан. Онцлог шинж чанартай зарим жимс, ургамлын гаралтай зарим хүнсний генийн инженерчлэлийн зөвшөөрлийн дагуу дэлхийн хэд хэдэн газарт тариалалт хийж хүнсний болон амьтны тэжээлийн зорилгоор хэрэглэж байна. Тухайбал, улаан лооль (*Solanum lycopersicum*)⁸, папая (*Carica papaya* L.)⁹, амтат чинжүү (*Capsicum annuum*)¹⁰, чавга (*Prunus domestica*)¹¹, чэс (*Solanum elongena* L.), алим (*Malus domestica* Borkh)¹², амтат гуа (*Cucumis melo* L.)¹³, хан боргоцоай (*Ananas comosus* L.)¹⁴. 2005 онд АНУ-д генийн өөрчлөлттэй царгас цэцэг, чихрийн нишингийг худалдаалахыг зөвшөөрсөн байна. 2015 онд АНУ-ын Хүнс, эмийн хорооноос анхны генийн өөрчлөлттэй амьтан болох салмон загасыг хүнсэнд хэрэглэхийг зөвшөөрсөн байна¹⁵. 2017 онд АНУ-д, 2018 онд Канадад генийн өөрчлөлттэй алимьг худалдаанд гаргасан байна, энэ нь зүссэний (хэрчих, хуваах) дараа алим агаартай исэлдэхгүй, борлохгүй (non-browning apple) тул хүнсний хаягдлыг ихээр бууруулж байна.

1996-2018 оны хооронд нийт 70 орон хувиргасан амьд организмыг ашиглан ургац тариалалт, хураалтанд ашиглаж байна, эдгээрээс 26 орон 2.6 тэрбум гектор талбайд тариалалт хийж 44 орон эдгээр бүтээгдэхүүнийг экспортод гаргаж байна. 1992-2018 оны хооронд 70 гаруй оронд дундажаар 4349 хувиргасан амьд организмын талаарх зөвшөөрөл өгөгдөн, 2063 нь хүнсний зориулалтаар хэрэглэгдэхээр, 1461 нь амьтны тэжээлд хэрэглэгдэхээр байна¹⁶. 1996-2012 онд Зөвхөн АНУ-д гэхэд хүнсний бүтээгдэхүүний ургацын хэмжээ 370 сая тн-оор

⁸ APHS, Interpretative ruling on DNA Plant Technology Corporation petition for determination of non-regulated status of delayed-ripening tomato, 1994

⁹ Fitch, M., Manshardt, R., Gonsalves, D., Slightom, J. & Sanford, J. Virus resistant papaya plants derived from tissues bombarded with the coat protein gene of papaya ringspot virus. Nat. Biotechnol. 10, 1466–1472 (1992).

¹⁰ APHIS. Interpretive ruling on Monsanto petition of nonregulated status for insect resistant tomato line 5345. Docket number: 97-114-1 (1998)

¹¹ Scorza, R. et al. Transgenic plums (*Prunus domestica* L.) express the plum pox virus coat protein gene. Plant Cell Rep. 14, 18–22 (1994)

¹² USDA. USDA announces deregulation of non-browning apples. (2015).

https://www.aphis.usda.gov/stakeholders/downloads/2015/SA_arctic_apples.pdf, 2020

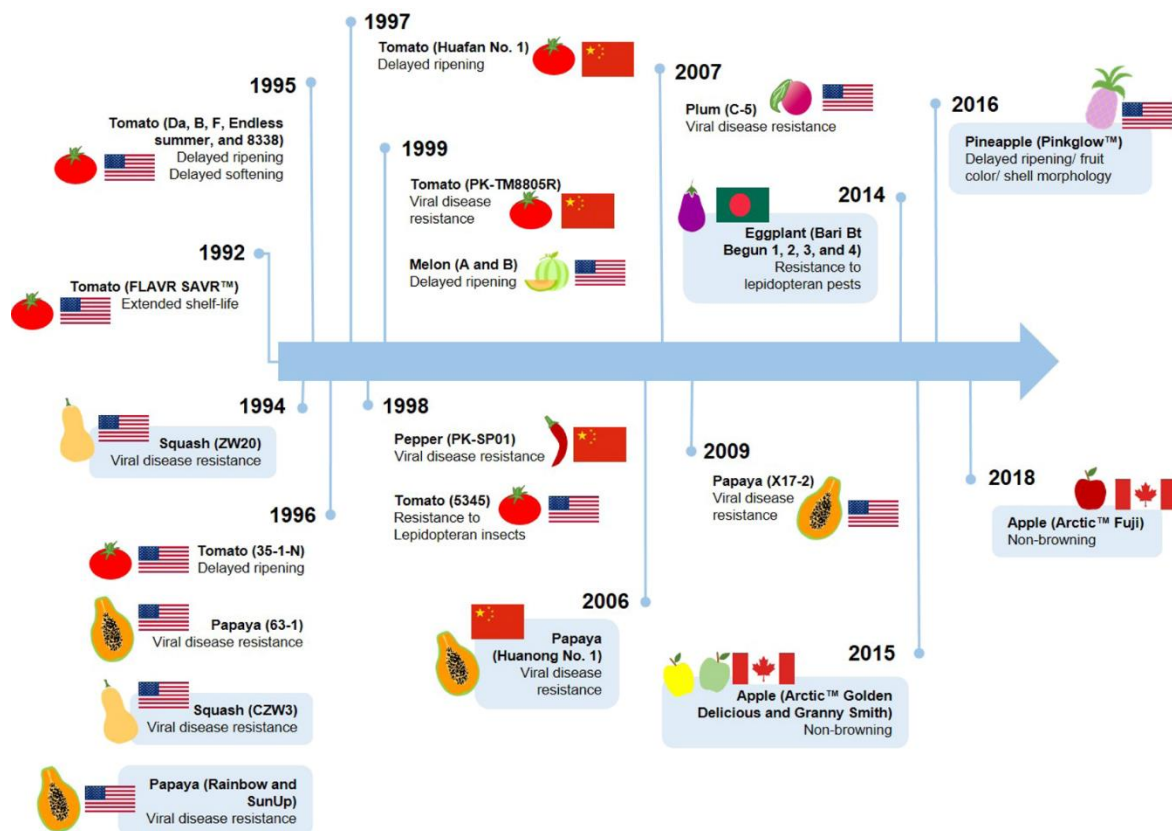
¹³ Biosafety Clearing-House. Melon A and B. Country's decision or any other communication (1999). <http://bch.cbd.int/database/record.shtml?documentid=6351> [Accessed Sept 2020]

¹⁴ Firoozbady, E. & Young, T. R. Pineapple plant named "Rose". US Patent PP25,763 P3 (2015)

¹⁵ ISAAA (2016) Global status of commercialized biotech/GM crops: 2016. ISAAA Brief No. 52 [Online]. <http://www.isaaa.org/resou rces/ publi cations/ briefs/ 52/ defau lt. asp>

¹⁶ ISAAA (2018) Global status of commercialized biotech/GM Crops in 2018: biotech crops continue to help meet the challenges of increased population and climate change. ISAAA Brief No. 54 [Online]. <http://www.isaaa.org/resou rces/ publi catio ns/ briefs/ 54/ defau lt. asp>

нэмэгдсэн. Үүний 1/7 хувь нь генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүнд хамаарч байна. Энэ хугацаанд генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүний ачаар 121 сая га газар тариаланд ашиглагдахаас хамгаалагдаж чадсан нь өндөр амжилт юм. Эрдэмтэдийн хийсэн судалгаагаар 1996-2013 онд 138 сая тн шар буурцаг, 274 сая тн эрдэнэшиш, 21,7 сая тн хөвөнгийн ургамал, 8 сая тн рапсыг тус тус хэрэглээнд нийлүүлж чадсан байна. 2006-2012 онд Хувиргасан амьд организмгаас гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 116 тэрбум долларт хүрч 10 жилийн дотор өмнөхөөс 3 дахин нэмэгджээ. Энэ үр ашигтай байдлын 42%-ийг гарцын өсөлт үзүүлж буй бол үлдсэн 58% нь хөдөө аж ахуйд хэрэглэдэг пестицид, гербицидийн бууралтаас шалтгаалсан байна.

Зураг 21. Дэлхийн улс орнуудад хувиргасан амьд организм гаралтай хүнс үйлдвэрлэсэн байдал

Генийн өөрчлөлттэй буюу хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний жагсаалтын хэсгээс дор үзүүлэв. Энэхүү жагсаалтыг Хөдөө аж ахуйн биотехнологийн ололтын мэдээллийн олон улсын байгууллагаас (ISAAA) [www. Isaaa.org](http://www.isaaa.org) гаргадаг байна

Table 2

Summary list of approved GM crops. List based on the GM approval database (<http://www.isaaa.org/gmapprovaldatabase/cropslist/default.asp>).

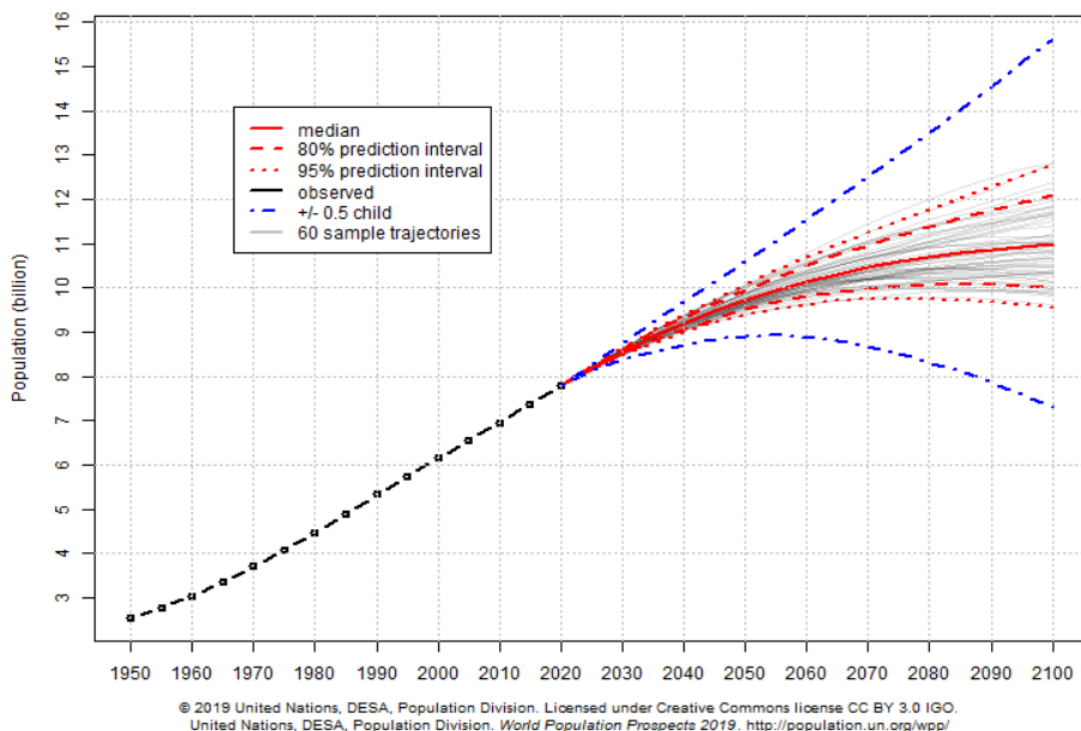
Scientific names	GM traits	Trade name
Apple (<i>Malus × Domestica</i>)	Antibiotic resistance, non-browning phenotype	Arctic™“golden Delicious” Apple, Arctic™“Granny Smith” Apple.
Argentine Canola (<i>Brassica napus</i>)	Modified oil/fatty acid, antibiotic resistance, glufosinate herbicide tolerance, fertility restoration, male sterility, oxynil herbicide tolerance, glyphosate herbicide tolerance	Laurical™Canola, Optimum Glycanola, Roundup Ready™Canola, Liberty Link™Independence™, InVigor™Canola, Liberty Link™Innovator™, TruFlex™Roundup Ready™Canola, Phytaseed™Canola, Navigator™Canola
Bean (<i>Phaseolus vulgaris</i>)	Viral disease resistance	N/A
Eggplant (<i>Solanum melongena</i>)	Lepidopteran insect resistance, antibiotic resistance	BARI Bt Begun-1, -2, -3 and -4
Maize (<i>Zea mays</i> L.)	Male sterility, fertility restoration, visual marker, modified alpha amylase, mannose metabolism, glufosinate herbicide tolerance, Lepidopteran insect resistance, glyphosate herbicide tolerance, coleopteran insect resistance, multiple insect resistance, sulfonylurea herbicide tolerance, antibiotic resistance, 2, 4-D herbicide tolerance, drought stress tolerance	32138 SPT maintainer, Enogen™, Agrisure®Duracade™, Agrisure®Duracade™5122, Agrisure®Duracade™5222, Herculex™RW, Herculex™RW Roundup Ready™2, Optimum™GAT™, Agrisure™GT/CB/LL, Agrisure™3000GT, NaturGard KnockOut™, Maximizer™, Starlink™Maize, Enlist™Maize, Bt Xtra™Maize, Roundup Ready™Maize, Agrisure™GT, Roundup Ready™YieldGard™maize, Agrisure™RW, YieldGard™, MaizeGard™, YieldGard™VT Triple, YieldGard™Rootworm RW, MaxGard™, YieldGard™Plus, YieldGard™Plus with RR, YieldGard™RW+RR, Genuity®DroughtGard™, YieldGard™VT™Rootworm™RR2, Genuity®VT Triple Pro™,

2.2 Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний хэрэглээний олон улсын байдал

Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүгээр хийсэн хүнсний бүтээгдэхүүний талаарх мэдээлэл, эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөлийн талаар маргаантай байна. Гэвч эдгээр хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний эрүүл мэндэд нөлөөлөх эерэг болон сөрөг тал, давуу болон сул байдлын талаар дүгнэхэд хэтэрхий эрт байна. Дэлхийн хүнсний хангамж, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, хүнсний хомсдолоос сэргийлэхэд дараах асуудалтай нүүр тулж байна. Үүнд:

1. Хүн амын өсөлт, түүнийг дагасан хүнсний хэмжээ
2. Тариалангийн талбайн хэмжээ буурч байгаа
3. Уламжлалт болон орчин үеийн үржүүлгийн гацаа: уламжлалт аргаар мал аж ахуйг хөгжүүлэх нь бүтээгдэхүүний гарц, ашиг багатай байна.

Хүн амын өсөлт, түүнийг дагасан хүнсний хэрэгцээ нэмэгдэж байна: Судалгааны дүнгээр 2057 он гэхэд дэлхийн хүн 10.04 тэрбумд хүрнэ, энэ нь одоогийн хүн амаас 27.5% нэмэгдэнэ гэж үзэж байна. НҮБ болон Вашингтоны их сургуулийн эрдэмтдийн тооцоогоор 2100 он гэхэд дээрх тоо 11 тэрбум болох бөгөөд өмнө нь тооцоолж байснаас өндөр тоо юм. Хятад, Энэтхэгийн хүн амын тоо нь дэлхийн нийт хүн амын 36.2%-ийг бүрдүүлж байна, өндөр хөгжилтэй орнуудад төрөлт буурах бол Африк тивд илүү өсөх тооцоо байгааг төрөлт буурахгүйтэй холбон тайлбарлаж байна. 1990 онд нэг эмэгтэйд ноогдох төрөлтийн тоо 3.2 байсан бол 2019 онд 2.5 хүрсэн ба цаашид ч улам буурах төлөвтэй байна. Гэвч хөгжиж буй орнуудад хүн амын өсөлт хурдацтай явагдаж байгаа нь дээрх тоонд нөлөөлөхгүй гэж үзэж байна. Хүн амын тоо нэмэгдэхийн хирээр хүнсний аюулгүй байдал, хангамжийн асуудал хурцаар тавигдана. Хүнсний үйлдвэрлэлд цаг уурын өөрчлөлт, температурын дулаарал, нөөцийн хомсдол, бохирдол, мөргөлдөөн, дайн, эдийн засгийн хямрал г.м олон хүчин зүйл нөлөөлнө. Дээрх хүчин зүйлээс шалтгаалан хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн ноцтой өсөлт, хомсдол үүснэ.

2016 онд НҮБ-ын Хүнс хөдөө аж ахуйн байгууллагын тайланд дэлхий дээр 795 сая хүмүүс хоол тэжээлийн дуталдлаас шалтгаалсан шим тэжээлийн доройтолтой байгаа бол эдгээрийн 780 сая нь хөгжиж буй оронд байна. 2019-2022 оны хооронд дэлхий дахиныг хамарсан КОВИД-19 цар тахлын нөлөөгөөр өлсгөлөн, шим тэжээлийн доройтлын асуудал, хүнсний аюулгүй байдлын алдагдал улам нэмэгдэж байна. 2021 оны Дэлхийн хүнсний хөтөлбөрийн өлсгөлөнгийн газрын зургаар дэлхийн хэмжээнд 811 сая хүн хоол тэжээлийн дутагдалтай буюу хүнсний аюулгүй байдал алдагдсан байна. Энэ нь 10 хүн тутмын 1 нь хангалттай идэх хоолгүй байна гэсэн үг([HUNGER MAP 2021 A3 EN FINAL \(wfp.org\)](http://www.wfp.org/hunger-map-2021)).

Тариалангийн талбайн хэмжээ буурч байна: НҮБ-ын Хүнс хөдөө аж ахуйн байгууллагын тооцоогоор нэг хүнд ноогдож байгаа тариалангийн талбайн хэмжээ 0.242 га-аас 0.18 га болж 2050 он гэхэд буурна. Энэ нь өсөн нэмэгдэж байгаа хүн амын хүнсний хэрэглээ болон шим тэжээлийн байдлыг хангах боломжгүй юм¹⁷. Хүн амын хүнсний хангамжийг хангахад 2050 он гэхэд одоо байгаа тариалангийн талбайг 70 хувиар нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Хэрвээ тариалалтын хэмжээг нэмэгдүүлбэл ус, хөрс, шавж, хорт ургамлын хяналт г.м зардал нэмэгдэнэ.

1996-2012 оны хооронд тариалсан ургацын хэмжээ нь 370 сая тонноор нэмэгдсэн. АНУ, Бразил, Аргентин нь хөдөө аж ахуйн гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний тариалалт болон нийлүүлэлтээр дэлхийн 90%-ийг дангаар хангадаг. 2006-2012 онд генийн өөрчлөлтэй хүнсний тариалалтын фермийн орлого дэлхийн хэмжээнд 116 тэрбум долларт хүрсэн нь өмнөх 10 жилийнхээс бараг гурав дахин өссөн байна¹⁸. Жеймс, Брукс нарын тооцоолсноор эдийн засгийн ашгийн 42 орчим хувь нь дэвшилтэт генетик буюу генийн өөрчлөлттэй организмыг ашигласан, хортон шавьж, хогийн ургамлыг эсэргүүцэх чадвараас үүдэлтэй ургацын өсөлтөөс

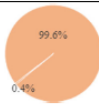

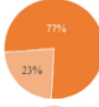

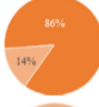

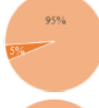

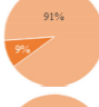

¹⁷ Ewen SW, Pusztai A (1999) Effect of diets containing genetically modified potatoes expressing *Galanthus nivalis* lectin on rat small intestine. *Lancet* 354:1353–1354. [https:// doi. org/ 10. 1016/ S0140-6736\(98\) 05860-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(98)05860-7)

¹⁸ G. Brookes, P. Barfoot, Economic impact of GM crops: the global income and production effects 1996–2012, *GM Crops Food* 5 (1) (2014) 65–75.

үүдэлтэй юм. Үйлдвэрлэлийн зардлыг бууруулж байгаа нь эдийн засгийн хувьд ач холбогдол өндөр байна.

Table 1 Production and adoption rates of genetically engineered fruits on the market. Adoption rate = ha of transgenic crop (dark orange)/total ha of crop (light orange)*

Fruit	Modified trait	Trade or event name	Production (ha)	Adoption rate
 Apple	Non-browning	Arctic™ Golden Delicious, Granny Smith, and Fuji Apples	500 (2019, US)	
 Papaya	Resistance to papaya ringspot virus	Rainbow, SunUp	405 (2017, US)	
 Papaya	Resistance to papaya ringspot virus	Huanong No. 1	7130 (2017, China)	
 Eggplant	Resistance to Eggplant fruit and shoot borer (<i>Leucinodes orbonalis</i>)	Bari Bt Begun 1, 2, 3 and 4	2400 (2017, Bangladesh)	
 Pineapple	Delayed ripening/senescence Fruit color Shell morphology	Pinkglow™	25 (2017, Costa Rica)	
 Squash	Resistance to cucumber mosaic cucumovirus, zucchini yellow mosaic potyvirus and watermelon mosaic potyvirus 2	CZW3 and ZW20	1000 (2017, US)	

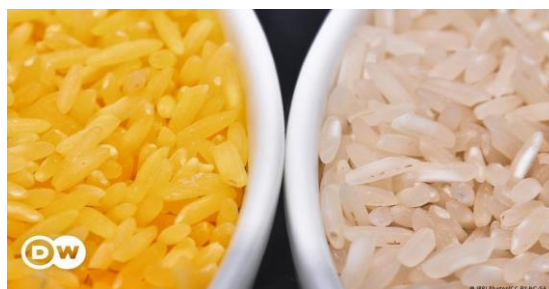
*Data extracted from refs. 4,57

Activate Windows
Go to Settings to activate Windows.

Зураг 22. Хувиргасан амьд организмын гаралтай жимсний үйлдвэрлэлт, тэдгээрийн зах зээлд дасан зохицох түвшин

Мөн зарим хүнсний найрлагыг өөрчлөхөд генийн инженерчлэлийн аргыг ашиглаж байна. Тухайбал, гадил, бэрсүүт жүрж, киви г.м жимсэнд агуулагдах картотиниодын хэмжээг нэмэгдүүлэх¹⁹, лийрний токоферолын хэмжээг нэмэгдүүлэх, гүзээлзгэний нүүрс-усны хэмжээг бууруулах, антиоцианины хэмжээг нэмэгдүүлэх, цагаан будаанд агуулагдах А аминдэмийн хэмжээг нэмэгдүүлэх г.м.

Эдгээрээс хамгийн алдартай сонгодог жишээ нь 25 жилийн турш судлагдаж хийсэн “Golden Rice” буюу “Алтан будаа” юм. Энэ нь ядуу, хөгжиж буй орны хүн амыг А аминдэмээр хангах хамгийн үр дүнтэй, хямд арга юм. Хөгжиж буй, ядуу орны хүн амын дунд 250 сая сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүд А аминдэмийн дутлаас шалтгаалсан эрүүл мэндийн асуудалтай тулгарч байна. Мөн нөхөн үржинхүйн насны эмэгтэйчүүдэд дутлын эрсдэл хамгийн өндөр байгаагаас энэ нь Өмнөд Ази, Африк тивд хамгийн өндөр байна. Ойролцоогоор 600,000 эмэгтэйчүүд жил бүр жирэмслэлт болон төрөлттэй холбоотой асуудлаас шалтгаалан нас барж байна.

Зураг 23. Генийн инженерчлэлийн аргаар гаргасан “Алтан будаа”

¹⁹ Kaur, N. et al. CRISPR/Cas9 directed editing of lycopene epsilon-cyclase modulates metabolic flux for β -carotene biosynthesis in banana fruit. *Metab. Eng.* 59, 76–86 (2020).

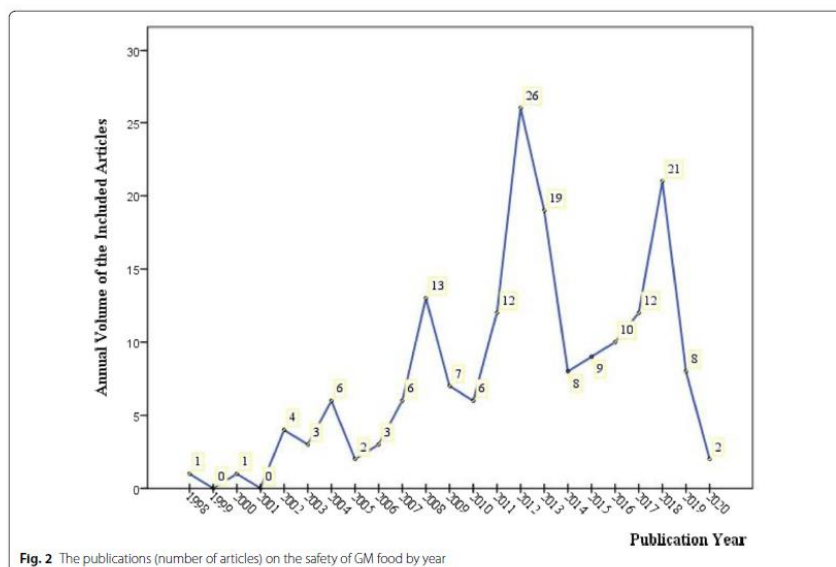
Энэ нь ганцхан А аминдэмийн дутлаас шалтгаалахгүй, хоол тэжээлийн байдал хамтран нөлөөлж байна²⁰. 1998 оноос эхлэн ДЭМБ, НҮБ-ын Хүүхийн сан, Канадын Олон улсын хөгжлийн агентлаг, АНУ-ын хөгжлийн агентлаг зэрэг байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр бичил шимт бодисын дутагдлыг бууруулах ажлын хүрээнд хүнсийг А аминдэмээр баяжуулах, А аминдэмийн нэмэлтийг хэрэглэснээр дутлын эрсдэлийг бууруулан нас баралтыг 25%-иар бууруулсан байна. Түүнчлэн амфлора сортын төмсний амилазны агууламжийг бууруулж, амилопектины хэмжээг нэмэгдүүлсэнээр цаас үйлдвэрлэх, хүнсний боловсруулах бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн шаардлага хангасан түүхий эд болгодог байна.

Хэрэглэгчийн зүгээс хувиргасан амьд организмаас татгалзах 4 үндсэн шалтгаан байна гэж үзэж байна. Үүнд:

1. Шинжлэх ухааны талаас нь тайлбарлахад төвөгтэй үл ойлгогдох байдал
2. Хувиргасан амьд организмаас гаралтай бүтээгдэхүүнийг хэт өргөн дэлгэр хэрэглэх
3. Ёс зүйн хувьд үл нийцэх арга аргачлал ашиглаж байгаа эсэх, байгалийн бус
4. Тухайн бүтээгдэхүүний талаар үнэлгээ, баримт мэдээлэл дутмаг байх

Хувиргасан амьд организмын гаралтай тулгарч буй эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх 3 эрсдэл байна. Үүнд: хордлого (toxicity), харшил үүсгэгч (allergenicity), генетикийн аюул (genetic hazards) юм. Гэвч удаан хугацааны болон хүний эрүүл мэндэд шууд нөлөөлөх нөлөөлөлийн талаарх судалгааны үр дүн хангалттай биш байгаа боловч энэ талаарх судалгааны ажлууд нийлэгдсээр байна.

²¹1983-2020 оны 7 сар хүртэл дундажаар 9668 судалгааны ажлууд нийтлэгдсэн байна, давтагдсан, үр дүн гараагүй, тоо бага болон бусад шалтгаанаар хасагдаад 204 судалгааны үр дүнгээс сөрөг нөлөөг тодорхойлсон байна.

²⁰ Wardlaw's perspectives in Nutrition, 13th edition

²¹ Chen Shen, Xiang-Chang Yin etc., Evaluation of adverse effects/events of genetically modified food consumption: a systemic review of animal and human studies, *Environmental Sciences Europe*, 2022

Хэдийгээр шинжлэх ухааны хөгжлийн нэг ололт нь биотехнологийн аргаар гарган авсан хүнсний бүтээгдэхүүн боловч эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эрсдэлтэй юм.

Судалгааны ажлын үр дүнгээс генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнсийг хэрэглэснээр судалгаанаас 59.46%-д сөрөг нөлөө үзүүлсэн байна. Үүнд: нас баралт, хортой болон хоргүй хавдар, жин бага төрөлт, суралцах чадвар, хариу үйлдэл үзүүлэх чадвар, хоол боловсруулах эрхтний гэмтэл, элэгний өвчлөл г.м. Судалгааны ажил нь хувиргасан амьд организмын гаралтай хэд хэдэн төрлийн эрдэнэшиш, цагаан будаа байна. Гэвч судалгааны амьтны тоо бага, хугацаа ялгаатай, статистикийн тооцоо хангалттай биш байгаа тул цаашид судлах шаардлагатай юм. Түүнээс гадна хүний эрүүл мэндэд нөлөөлөлөх талаар судалгааны үр дүн хангалтгүй байна.

Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организмын цаашдын хандлага, ирээдүй нь нэгэнт өсөж байгаа хүн амын хүнсний хэрэгцээг хангахын тулд хязгаарлагдмал нөөц, хүчин чадлаас хангахад генийн өөрчлөлттэй организмын нөлөө хязгааргүй их юм. Тийм учраас бид хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнснээс холдох, хэрэглэхгүй байх боломжгүй юм.

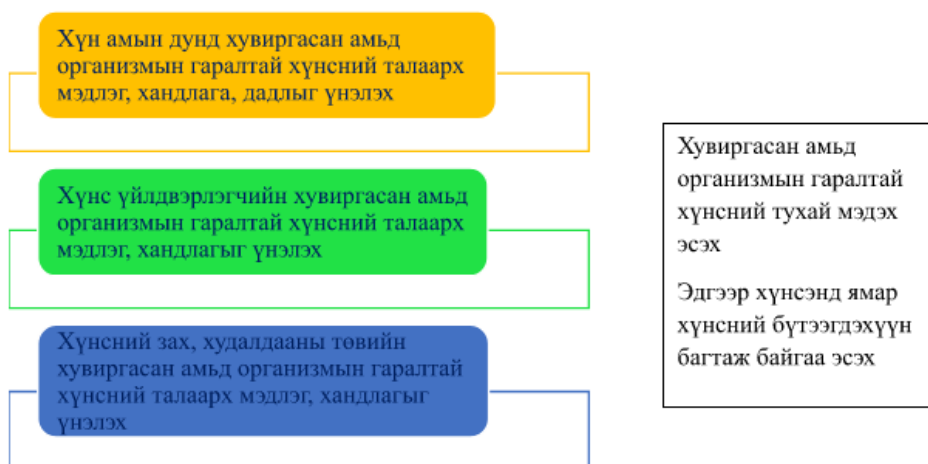
2.3. Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх мэдлэг, хандлага, дадлыг үнэлэх судалгааны дүн

Судалгааны судлагдахуун

Словени улсын Любляний (Ljubljana) их сургуулийн судлаачид Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнсний талаарх судалгаанд хүн амын тодорхой бүлгийн хүмүүсийн мэдлэг, хандлагыг тодорхойлсон байна²², Мөн Lila Antonopoulou нарын судлаачид Грек улсын судлаачид нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйл, эдийн засгийн байдал, хүн амын нас, хүйс, боловсролын түвшин, гэр бүлийн орлого нь хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний хэрэглээнд нөлөөлдөг²³ гэж үзсэн байна.

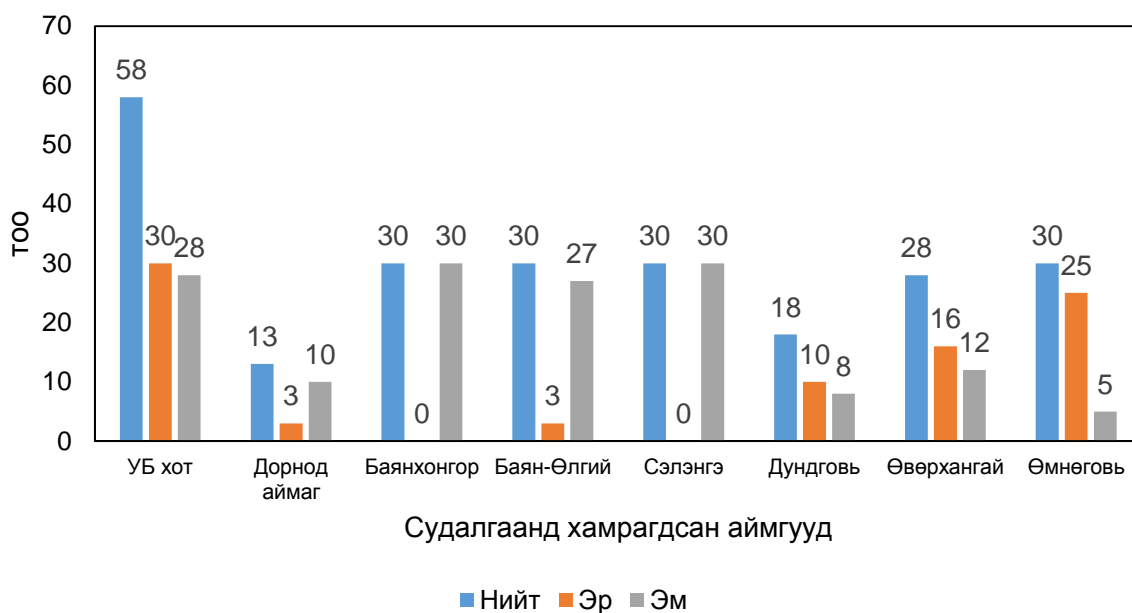
Энэхүү судалгаагаар Монгол Улсын хэмжээнд хүн амын дундах хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх хэрэглэгчдийн мэдлэг, хандлага, дадлыг үнэлэхийн тулд УБ хот, Дорнод, Баянхонгор, Баян-Өлгий, Сэлэнгэ, Дундговь, Өвөрхангай, Өмнөговь аймгаас батлагдсан асуумжийн дагуу цаасан болон онлайн (google form) хэлбэрээр мэдээлэл цуглуулав. Судалгаанд хэрэглэгчид болон дотоодын хүнс үйлдвэрлэгч томоохон 7 үйлдвэр, зах, худалдааны 11 төв хамрагдав. Судалгааны асуумжийг кодлон SPSS24 программыг ашиглан боловсруулав.

Судалгааны дизайн

²² Assessment of Slovene secondary school students' attitudes to biotechnology in terms of usefulness, moral acceptability and risk perception, Public Understand Science, 2009

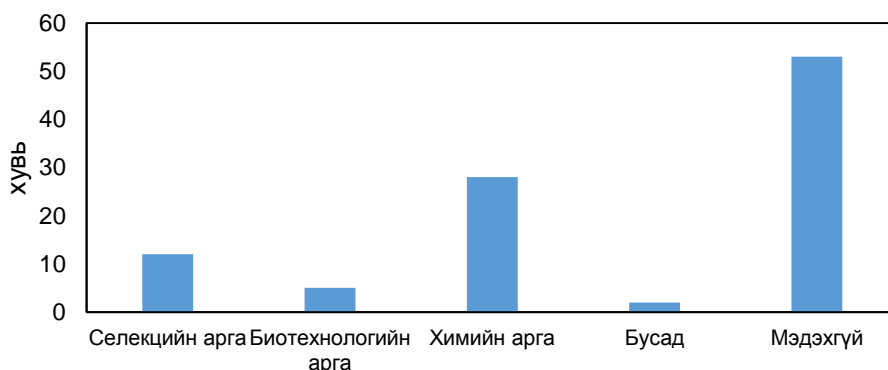
Судалгааны дүн - Хувиргасан амь организмын гаралтай хүнсний талаар хэрэглэгчийн мэдлэг хандлага

Зураг 24. Судалгаанд хамрагдсан хүмүүс, аймгаар

Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын талаарх мэдлэг, хандлага, дадлыг үнэлэх судалгаанд нийт 237 хүн хамрагдсан бөгөөд эдгээрээс 37% (n=87) эрэгтэй, 63% (n=150) нь эмэгтэй байв. Эдгээрээс 65% нь дунд боловсролтой, 20% нь дээд боловсролтой, 15% нь тусгай дунд буюу коллежийн боловсролтой, өрхийн дундаж орлого нь 680,000-880,000 төг байв.

Судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 58-67% нь хувиргасан амьд организмын талаарх мэдээллийг интернет, ам дамжсан байдлаар авдаг байна. Аюултай юу гэсэн асуултанд 68% нь аюултай, хэрэглэхгүй байх нь зохилтой гэж хариулсан. Гэвч яаж таньж байгаа талаар асуултанд мэдэхгүй, танихгүй/таних боломжгүй гэсэн хариулт байна. Цаашид хэрэглэх нь аюултай гэж үзэж байна.

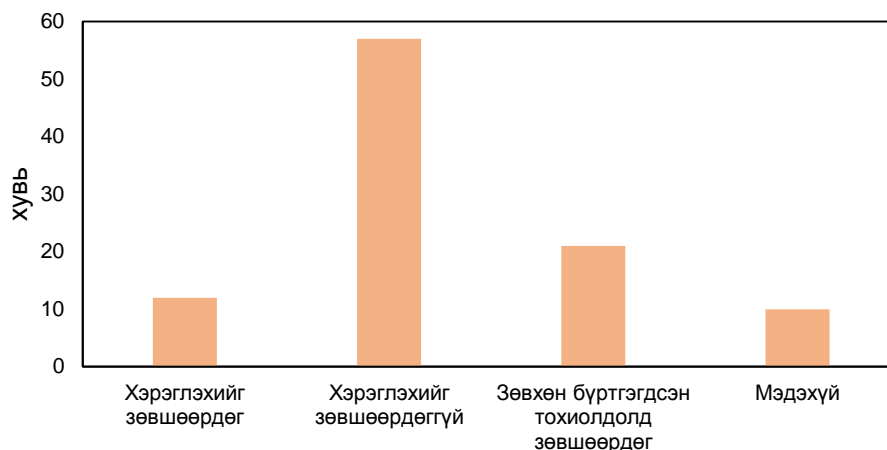

Зураг 25. Хувиргасан амьд организмыг гарган авдаг арга

Энхүү судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 68% нь байгалийн бус аргаар гарган авсан хүнсийг хэрэглэх нь “аюултай” гэж үзэж байгаа бол тусгайлсан ямар аргаар гарган авдаг талаарх асуултанд нийт хамрагдсан хүмүүсийн 58% нь “мэдэхгүй” гэж хариулсан байна. Мөн судалгааны явцад хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлтэй хүнсний талаар хүмүүстэй санал солилцоход

тухайн хүнсийг хэрэглэх нь аюултай, гэвч хэрэглэж байгаа хүнс нь өөрчлөлттэй гэдгийг мэдэхгүй гэсэн хариулт байв.

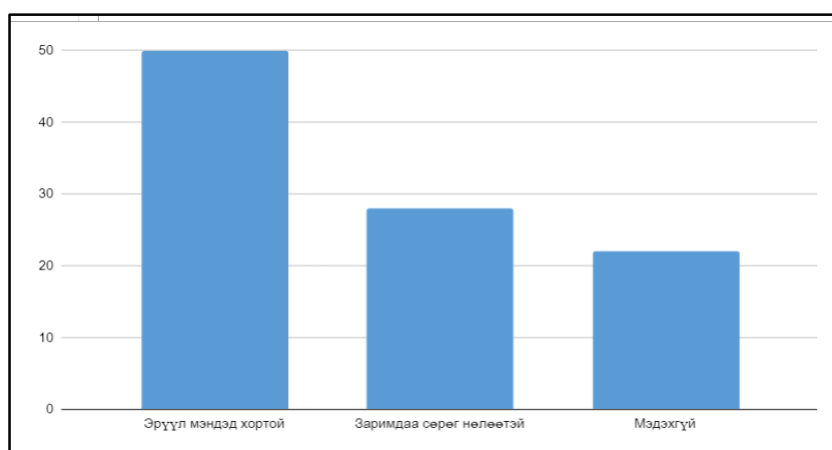

Зураг 26. ДЭМБ-аас хувиргасан амьд организмын гаралтай бүтээгдэхүүний талаар ямар бодлого баримталдаг талаарх оролцогчдын мэдлэг

Судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 57% нь ДЭМБ эдгээр хүнсийг хэрэглэхийг зөвшөөрдөггүй гэж хариулсан нь хүн амын дунд байгаа мэдлэг хангалтгүй, мэдээллийн эх сурвалж найдваргүйг илтгэж байна.

Түүнчлэн манай улсын баримталж байгаа бодлогын талаар асуухад 91% нь “мэдэхгүй” гэж хариулсан байна. Манай улсын зах зээлд энэхүү бүтээгдэхүүн байгаа талаарх асуултанд 88% нь мэдэхгүй, 10% нь байгаа гэж хариулсан. Хэрвээ байгаа гэж үзэж байгаа бол хүнсний бүтээгдэхүүнийг нэрлэнэ үү гэхэд буурцаг, шар буурцагны мах, транс тос агуулсан гурилан бүтээгдэхүүн гэж 8 хүн хариулсан байна.

Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний нь хүний эрүүл мэндэд хортой эсэх талаарх асуултанд судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 50% нь “эрүүл мэндэд хортой”, 28% нь “заримдаа эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй” гэж үзсэн байна.

Зураг 27. Хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсний эрүүл мэндэд нөлөөлөх нь, хувиар

Ерөнхий эрүүл мэндэд хортой, аюултай гэж хариулсан боловч тодорхой хариулт байхгүй байна.

Хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсийг бусад хүнснээс хэрхэн ялгаж таних талаар асуултанд “мэдэхгүй”, “таних боломжгүй” гэж бүх хүмүүс хариулсан байна. Мөн хүнсний шошгон дээр мэдээллийг харсан ч ойлгодоггүй байна.

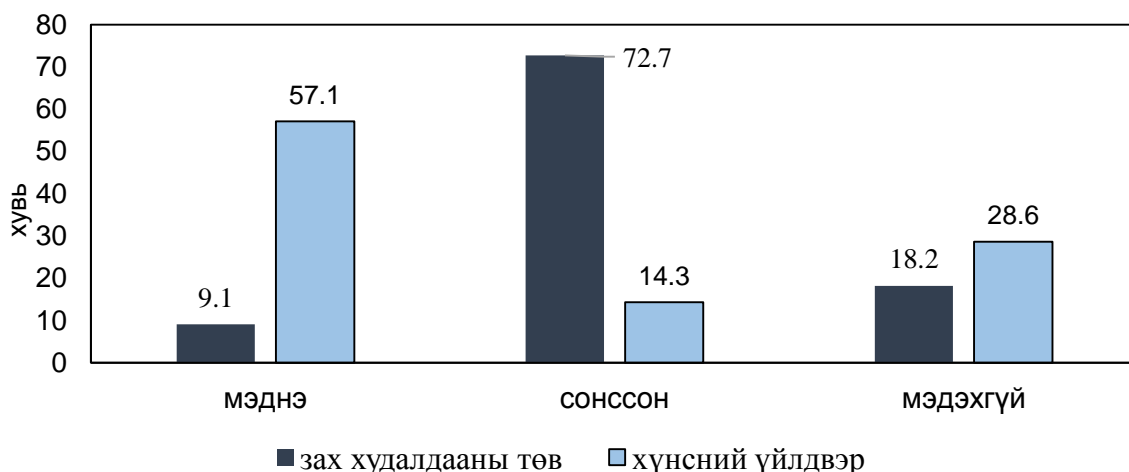
Түүнчлэн хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний цаашдын хөгжил, чиг хандлага таны бодлоор гэсэн асуултанд судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 70% нь “хориглох хэрэгтэй”, 30% нь “мэдэхгүй” гэж хариулсан байна.

Хүн амын дунд хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсний талаарх үнэн бөгөөд зөв мэдээлэл, сургалт шаардлагатай байгаа нь судалгаанд хамрагдсан бүх хүмүүсийн хариулт, саналаас харагдаж байна.

2.4 Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний худалдаа, үйлдвэрлэлийн байдал

Судалгаанд нийт 11 худалдааны төв, зах, 7 хүнс үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгж хамрагдав. Худалдааны төв, захад нийслэл болон орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй Оргил, Номин, Сансар г.м томоохон худалдааны төв, хүнсний үйлдвэрлэгчид Өгөөж, Та чи, Жүр үр, Мах импекс зэрэг нийт 18 байгууллагыг хамруулав. Мөн зарим мэргэжлийн хүмүүсээс ярилцлага хийв.

Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнсний талаар мэдэх талаар асуухад худалдааны байгууллагын төлөөллийн 9.1%, үйлдвэрийн төлөөллийн 57.1% нь “мэднэ” гэж хариулсан бол худалдааны байгууллагын төлөөллийн 72.7%, үйлдвэрийн төлөөллийн 14.3% нь “сонссон” буюу энэ талаар сонсож байсан гэж хариулсан байна.

Зураг 28. Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организмын талаар мэдэх байдал, хувиар

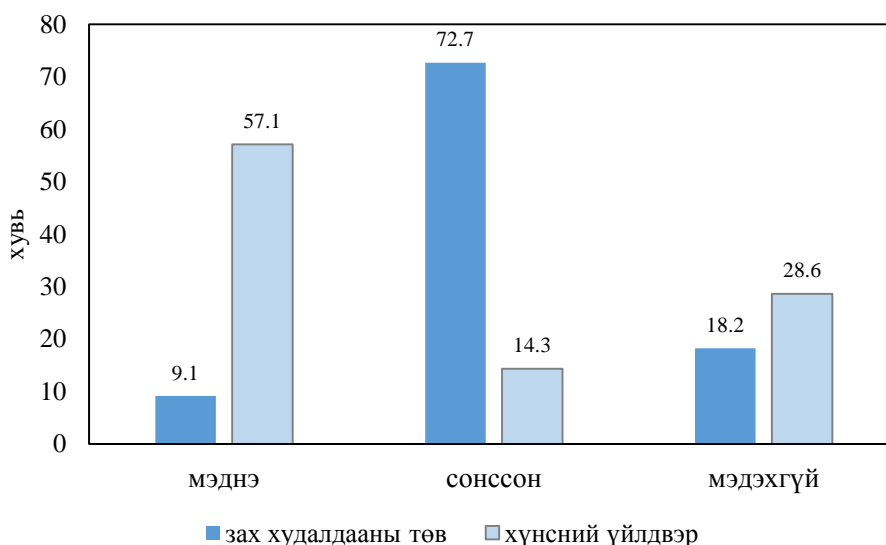
Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнснийг хэрэглэдэг талаарх асуултанд 45.5% нь “хэрэглэдэг” гэж хариулсан боловч энэ нь хүнсний зах, худалдааны төвийн асуумжинд байна. Энэ асуултанд “хэрэглэдэггүй, мэдэхгүй” гэж зах, худалдааны төвийн 54.6%, хүнсний үйлдвэрийн 100% хариулсан байна.

Хувиргасан амьд организм буюу түүний гаралтай хүнсэнд ямар хүнс багтдаг талаар асуултанд дүпү, шар буурцаг, шар буурцагны мах, транс тос агуулсан гурилан бүтээгдэхүүн гэж хариулсан байна.

Зураг 29. Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт, хувиар

Эдгээр хүнсийг хаанаас худалдан авдаг талаарх асуултанд хүнсний үйлдвэрлэгчид “албан ёсны борлуулагчаас”, зах худалдааны төвийнхөн бүх нийлүүлэгчээс авдаг байна, Гэхдээ энэ асуултанд 27.3% (n=3) нь хариулаагүй байна.

Зураг 30. Хувиргасан амьд организмын талаарх мэдлэг, хувиар

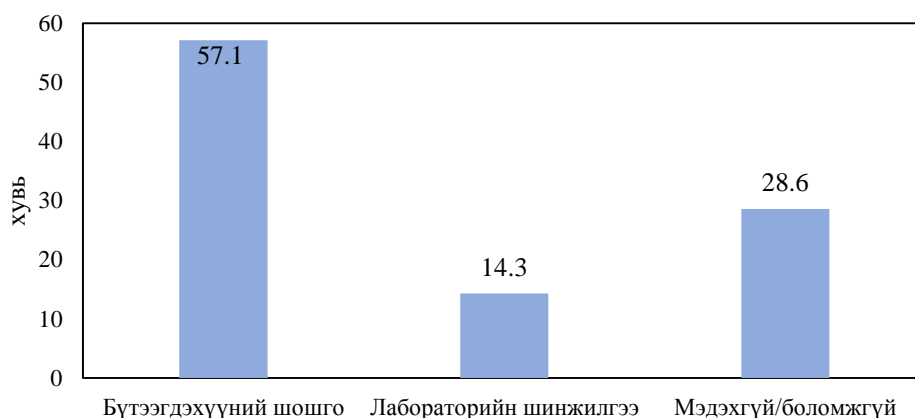
Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнснийг хэрэглэдэг талаарх асуултанд 45.5% нь “хэрэглэдэг” гэж хариулсан боловч энэ нь хүнсний зах, худалдааны төвийн асуумжинд байна. Энэ асуултанд “хэрэглэдэггүй, мэдэхгүй” гэж зах, худалдааны төвийн 54.6%, хүнсний үйлдвэрийн 100% хариулсан байна. Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнсэнд ямар хүнс багтдаг талаар асуултанд дүпү, шар буурцаг, шар буурцагны мах, транс тос агуулсан гурилан бүтээгдэхүүн гэж хариулсан байна.

Эдгээр хүнсийг хаанаас худалдан авдаг талаарх асуултанд хүнсний үйлдвэрлэгчид “албан ёсны борлуулагчаас”, зах худалдааны төвийнхөн бүх нийлүүлэгчээс авдаг байна, гэхдээ энэ асуултанд 27.3% (n=3) нь хариулаагүй байна.

Зураг 31. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт, хувиар

Мөн генийн өөрчлөлттэй организм, түүнээс гаралтай хүнс мөн гэдгийг мэддэг талаарх асуултанд судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн 57.1% нь “хүнсний бүтээгдэхүүний шошгон дээрх мэдээлэлийг хардаг”, 14.3% нь “лабораторийн шинжилгээ” үр дүнгээс мэддэг гэж хариулсан байна.

Зураг 32. Хувиргасан амьд организм гаралтай хүнснийг таних арга, хувиар

Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй хүнсийг хэрхэн таних (яаж мэддэг) талаар асуултанд 57.1% нь хүнсний бүтээгдэхүүний шошгоны мэдээллээс хардаг бол 14.3% нь “лабораторийн шинжилгээний дүн” гэж хариулсан байна. Хүнсний шинжилгээний лабораторийн үр дүнгээс хардаг гэж “Та Чи” ХХК-ийн технологич хариулсан байна.

Мөн судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн санал, хүсэлтээс дараах зүйлс гарсан байна.

Үүнд:

- Генийн өөрчлөлттэй хүнсийг танихад шинжлэх лаборатори ховор, бараг байхгүй, баталгаажуулж чадахгүй байна.
- Мэдээллийн үнэн зөв байдалд мэргэжлийн байгууллага анхаарах
- Тухайн үйлдвэр, худалдааны төвд нийлүүлэгдэж байгаа хүнсний түүхий эдийн мэдээлэл бүрэн, үнэн зөв гэхэд эргэлзээтэй.
- Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаар үнэн зөв мэдээлэл чухал шаардлагатай байна.

2.5 Судалгаанаас гарах дүгнэлт

1. Судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс, түүгээр хийсэн хүнсний бүтээгдэхүүний талаар мэдлэг бараг байхгүй. Мөн хувиргасан амьд организм гэх нэршилийг төдийлэн мэдэхгүй, генийн өөрчлөлттэй хүнс гэж мэдэж байна.
2. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс болон транс тос агуулсан хүнсний бүтээгдэхүүний талаар ялгаатай байдлыг мэдэхгүй, эдгээр хүнс нь нэг гэж ойлгодог хандлага байна. Энэхүү байдал нь Баян-Өлгий аймгийн судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн дунд ажиглагдлаа.
3. Хүнс үйлдвэрлэгчид, мэргэжлийн хүмүүсийн судалгааны дүнгээс энэ хүнсний хэрэглээ байгаа, гэвч тодорхойлох лаборатори байхгүй учраас хэрэглээний түвшинг үнэн зөв тодорхойлох боломжгүй байна.
4. Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний талаарх үнэн зөв мэдээллийг хэрэгцээ байгаа боловч мэдээллийн эх үүсвэрт анхаарах нь чухал байна.
5. Зар сурталчилгааны агуулга, хэлбэрт анхаарах нь чухал байна.

2.6. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний эрх зүйн орчин, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийн талаар

Монгол Улс 2007 онд “Хувиргасан амьд организмын тухай хууль”-ийг баталсан. Энэ хуулиар “Хувиргасан амьд организм гэж орчин үеийн биотехнологийн аргаар гарган авсан удамшлын мэдээллийн шинэ хослол бүхий аливаа амьд организм” гэж тодорхойлжээ. Энэ хуулийн зорилт нь хувиргасан амьд организмыг гарган авах, ашиглах, улсын хилээр нэвтрүүлэх, тус улсын нутаг дэвсгэрт биоаюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино гэж заасан.

Монгол Улсад биоаюулгүй байдлыг хангах ажлыг удирдан зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий Биоаюулгүй байдлыг хангах орон тооны бус Үндэсний хороо байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд ажиллахаар хуульчилж, уг хорооны хэрэгжүүлэх чиг үүргийг тодорхойлсон байдаг. Энэ хуулиар Хувиргасан амьд организмыг улсын хилээр нэвтрүүлэхэд тавих нийтлэг шаардлага, улсын хилээр нэвтрүүлэх, дамжуулан өнгөрүүлэхийг хориглох, түр саатуулах, устгах, хувиргасан амьд организмыг гарган авах, ашиглах, үйлдвэрлэхэд тавигдах шаардлага, журам, нэвтрүүлэх хилийн боомт, эрсдлийн үнэлгээ хийх, био аюулгүй байдлыг хангах талаарх иргэн, хуулийн этгээдийн хүлээх үүрэг, био аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой үйл ажиллагааг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх, хувиргасан амьд организмыг бүртгэх, хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага зэрэг харилцааг зохицуулсан.

Мөн Хүнсний тухай хуулиар “Удамшлын мэдээллийн шинэ хослол бүхий аливаа амьд организмаас гарган авсан хүнсийг хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнс” гэж томъёолсон ба импортын ийм төрлийн хүнсний талаар хүнсний хяналтыг хэрэгжүүлэх төрийн захиргааны байгууллага /цаашид "хяналтын байгууллага" гэх/ болон биоаюулгүй байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллага цахим хэлбэрээр нийтэд мэдээлэх үүргийг хүлээсэн байдаг. Энэ хуулиар гадаадын зээл, тусламжаар хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнс авахыг хориглохоор хуульчилсан.

Харин Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулиар Монгол Улсад болон олон улсад бүртгэгдээгүй, эрсдэлийн үнэлгээ хийгдээгүй хувиргасан амьд организмаас гарган авсан хүнсийг хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүн гэж тодорхойлсон ба хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний шошгод Монгол Улсад болон олон улсад хэрэглэдэг тэмдэг, тэмдэглэгээг тавьсан байхыг шаарджээ. Түүнчлэн уг хуулиар хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнд эрсдэлийн үнэлгээ хийх, тэдгээрийг бүртгэх журмыг эрүүл мэнд, хүнсний болон байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран батлах үүрэг хүлээлгэсэн байна.

энэ журмын дагуу эрсдэлийн үнэлгээ хийлгээгүй, бүртгүүлээгүй хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг зах зээлд нийлүүлэхийг хориглох, эхний удаа импортолсон болон дотооддоо үйлдвэрлэсэн хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнд хяналтын байгууллага хяналт шалгалт хийх зэрэг харилцааг хуульчилжээ.

Хүнсний тухай хуульд заасны дагуу хүнсний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага /ХХААХҮЯ/ нь дээр дурдсан журмын дагуу хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнсийг бүртгэх үүрэгтэй. Үүний дагуу ХХААХҮ-ийн яамнаас “Хувиргасан амьд организмаас гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүнд эрсдэлийн үнэлгээ хийх, тэдгээрийг бүртгэх журам”-ын төслийг боловсруулан Эрүүл мэнд болон Байгаль орчин, аялал, жуулчлалын яамтай хамтран баталсан. Энэхүү журмын 2.1 дэх хэсэгт зааснаар ХХААХҮЯ нь Биоаюулгүй байдлыг зуучлах төв (Biosafety)-д бүртгэлтэй хувиргасан амьд организмын төрлийг Барааг тодорхойлох, кодлох уялдуулсан системийн дагуу тодорхойлж, жагсаалтыг өөрийн албан ёсны цахим хуудаст жил бүрийн 1 дүгээр сарын 30-ны өдөрт багтаан мэдээлдэг байна. Биоаюулгүй байдлыг зуучлах төв (Biosafety ClearingHouse BCH)- д 2021 оны 12 сарын 17-ны байдлаар 888 хувиргасан амьд организм бүртгэлтэй байгаагаас 671 нь хүнсний зориулалттай байна. Үүнээс давхардсан тоогоор 31 ургамлын болон амьтны гаралтай хувиргасан амьд организм бүртгэлтэй байна.

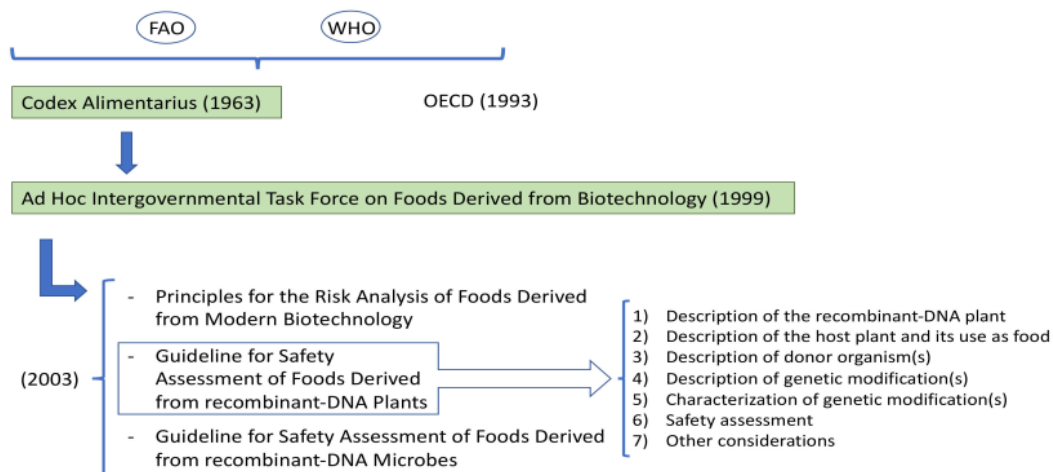
Түүнчлэн, Монгол Улсын урт хугацааны бодлогын баримт бичиг “Алсын хараа-50”-ыг 2030 хүртэл хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний 7.4.22-т “Шинжилгээний лабораториудад шинжилгээ хийх шинэ арга, аргачлалыг нэвтрүүлж, ДНХ, хими, физик, биологийн лабораториудыг олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлж, метохондр, бактериологийн шинжилгээний лабораториудыг шинээр байгуулна” гэж заажээ.

Энэ нөхцөл байдлаас харахад хувиргасан амьд организмын талаар эрх зүйн орчин харьцангуй сайн бүрдэж, эдгээр хуулиудыг дагаж гарах журам, дүрэм, заавруудыг эрх олгогдсон албан тушаалтнууд баталсан байдаг. Харин дээрх хууль, эрх зүйн орчин, бодлогын баримт бичигт заасан зорилт, чиг үүргүүд болон үйл ажиллагааг хэрхэн үр дүнтэй хэрэгжүүлж байгаа талаарх мэдээ, мэдээллийг нээлттэй ил тод болгох, энэ чиглэлийн мэдлэгийг нийтэд түгээн дэлгэрүүлэх тал дээр учир дутагдалтай байгаа нь холбогдох талуудын дунд хийгдсэн судалгаанаас харагдаж байна.

2.7 Хувиргасан амьд организм талаар олон улсад баримталж байгаа эрх зүйн зохицуулалт

Европын холбоо 2004 он, ДЭМБ 2005 онд “Хувиргасан амьд организм болон генийн өөрчлөлттэй хүнсний тухай” бодлогын баримт бичгийг баталсан. Хувиргасан амьд организмын гаралтай бүтээгдэхүүн худалдаанд гаргахаас өмнө маш нарийн шалгуурыг давдаг. Хууль эрх зүйн хувьд хүн, амьтны бие болон хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөллийг нь судалдаг. Энэхүү зарчмыг 1993 онд Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны OECD байгууллагаас гаргаж НҮБ, ДЭМБ болон ХХААБ хамтран хэрэгжүүлж байна. 1963 онд байгуулагдсан КОДЕКС байгууллагын бүтцэд 1999 онд Биотехнологийн аргаар гарган авсан хүнсний бүтээгдэхүүнийг хянах, шалгах хэсэг байгуулагдсан. Энэхүү ажлын хэсгээс Хувиргасан амьд организм буюу генийн өөрчлөлттэй организм, түүний гаралтай хүнсний талаарх эрхзүйн байдлыг боловсруулан 2003 онд хэвлүүлж, нэвтрүүлсэн байна Үүнд:

1. Орчин үеийн биотехнологийн аргаар гарган авсан хүнсний бүтээгдэхүүний эрсдлийн үнэлгээ хийх зарчим
2. Рекомбинант ДНХ ургамлаас гарган авсан хүнсний бүтээгдэхүүнд аюулгүй байдлын үнэлгээ хийх зөвлөмж
3. Рекомбинант ДНХ бичил биетнаас гарган авсан хүнсний бүтээгдэхүүнд аюулгүй байдлын үнэлгээ хийх зөвлөмж

Түүнчлэн дэлхий даяар хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсийг шошгожуулах ажил чухлыг хүлээн зөвшөөрч байгаа боловч худалдааны хүрээнд нэгдсэн шийдэлд хүрч чадахгүй хэвээр байна. Одоогийн байдлаар үндсэндээ хоёр төрлөөр шошгожуулж байна. Сайн дурын шошгожуулалтын үед биотехнологийн өөрөөр хэлбэл хувиргасан амьд организмгаас гаргаж аваагүй бүтээгдэхүүнийг no-GMO, none GMO гэх мэтээр шошголохыг зөвшөөрдөг. Харин мандатжуулсан буюу албан ёсоор шошголож буй орнуудад “биотехнологийн аргаар гарган авсан” гэдгийг заавал бүтээгдэхүүн дээр дурьдаж өгдөг.

Гэвч хоёрдахь тохиолдол нь худалдаа болон хэрэглэгчдийг төөрөлдүүлэх боломжтой гэж үзэн ихэнх орнууд хэрэглэхээс татгалзсан байна. Хамгийн анхны шошгололтын талаарх дүрмийг 1997 онд Европын холбооны зүгээс гаргасан бөгөөд энэхүү дүрмийг 2007 онд Кодексийн зүгээс олон улсын стандарт болгохоор тогтсон боловч олон улсын зүгээс эсэргүүцэлтэй тулгарч саналаа татаж авчээ. Одоогийн байдлаар 64 орон ямар нэгэн шошгожуулалтыг ашиглаж байна. Одоогоор Европын холбоо, БНХАУ, Австрали улс хувиргасан амьд организм, түүний гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүнд хамгийн хатуу зохицуулалттай байна.

Genetically Engineered Food Labeling Laws

Зураг 36. Дэлхийн улс орнуудын Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний шошгожилтын талаарх зохицуулалт

Цэнхэр - Импортлох болон тариалахыг бүрэн хориглосон орон

<i>Тод ногоон</i>	- <i>Хүнсний бүтээгдэхүүн хэсэг бүрийн агууламжид 0,9-1% багагүй тохиолдолд заавал шошгожуулахаар тогтсон</i>
<i>Дунд ногоон</i>	- <i>Хүнсний бүтээгдэхүүн бүхлээрээ 1%-иас их хэмжээнд ХАО агуулсан тохиолдолд шошгожуулахаар тогтсон</i>
<i>Сул ногоон</i>	- <i>Хуулийн дагуу бүрэн шошгожуулах шаардлагагүй, ихэнх зохицуулалт нь сайн дурын үндсэн дээр хэрэгжихээр тусгасан.</i>
<i>Шар</i>	- <i>Шошго тавих зохицуулалт байхгүй</i>

АНУ-аас энэхүү шошгожилтыг эсэргүүцдэг бөгөөд 1993 оноос худалдааны хүнсний бүтээгдэхүүн гэсэн ангилалд оруулах шаардлага тавьсан байна.

2.8 Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг үндэсний хэмжээнд шийдэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж

1. Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх мэдээлэл, танин мэдэхүйн сурталчилгааг байнга явуулах;
2. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний тадаарх хууль, эрх зүйн орчин, бодлогын баримт бичигт заасан зорилтууд, холбогдох байгууллагуудын чиг үүргүүд болон үйл ажиллагааг хэрхэн үр дүнтэй хэрэгжүүлж байгаа талаарх мэдээ, мэдээллийг нээлттэй ил тод болгох
3. Одоо хэрэглэж байгаа эрх зүйн актууд, ХХААХҮЯ, БОЯ зэрэг төрийн захиргааны төв байгууллагуудын ВЕБ хуудсанд “Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс”, “Гений өөрчлөлттэй хүнс”, “Генийн инженерчлэлийн аргаар гаргаж авсан хүнс” гэсэн олон нэр томъёо бичигдэж ашиглагдаж байгаа нь хэрэглэгчдийг төөрөгдүүлж байна. Эдгээр нэр томъёог энгийн хэрэглэгч болон үйлдвэрлэгчдэд энгийнээр ойлгож хэрэглэхээр нэгмөр болгох
4. Дэлхийн хүн амын өсөлт, хүнсний хомсдол зэргээс шалтгаалан хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл буурахгүй, цаашид ч өсөх хандлагатай, хүнсний хэрэглээний сонголтонд нөлөөлөх мэдээлэлтэй болгох, байгаа мэдээллийг хэрэглэгч ашигладаг болоход анхаарах (сонголтыг хүмүүст үлдээх);
5. Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Ургамал, малын эрүүл ахуй, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах Мон3313 төсөл”-ийн хүрээнд Алтанбулаг боомт, Дархан-Уул, Замын-Үүд боомтод байгуулах олон улсын стандартад нийцсэн шинэ лабораторийг ажиллуулах, ялангуяа эдгээр лабораторит импортоор орж ирж буй хүнсний бүтээгдэхүүнд транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик бүтээгдэхүүний агууламжийг бүрэн төгс тодорхойлох ажлын бэлтгэлийг одооноос цогцоор нь хангаж, өндөр ур чадвартай мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, салбар хоорондын зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх. Эдгээр лабораторийн мэргэжлийн удирдлага, зохион байгуулалтын асуудлыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, Мал эмнэлгийн ерөнхий газар хариуцах нь илүү үр дүнтэй болно гэж үзэж байна.
6. Зар сурталчилгааны агуулгад анхаарах, ямар нэгэн хүнсний бүтээгдэхүүнийг тусгайлан онцгойлохгүй байх, хүмүүсийг төөрөгдүүлсэн мэдээлэл өгөхгүй байх;

ГУРАДУГААР БҮЛЭГ: ОРГАНИК ХҮНСНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНДАЛТ СУДАЛГАА

3.1 Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийг судлах, эрх зүйн болон бодлогын баримт бичигт тусгах санал боловсруулах

Органик хүнсний үйлдвэрлэл, борлуулалт, хэрэглээний өнөөгийн байдал, органик хүнсний талаарх хэрэглэгчийн ойлголтыг дараах агуулга бүхий асуумжийг ашиглан судалгаа хийж дүн шинжилгээ хийв. Үүнд:

1. Органик хүнсний талаарх хэрэглэгчийн ойлголт, зах зээлээс сонгох байдал;
2. Хэрэгцээ ба хүлээлт;
3. Органик хүнс үйлдвэрлэгчийн бүтээгдэхүүн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтэд нийцэж буй байдал, өрсөлдөх чадвар, ялгарал;
4. Зах зээлд органик бүтээгдэхүүний худалдаа, борлуулалтын өнөөгийн байдал;
5. Органик хүнсний хуулийн хэрэгжилтийн түвшин.

3.1.1 Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль, стандарт, техникийн баримт бичгүүдийн жагсаалт

Монгол Улс 2030 он гэхэд хүнс, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн 5 хувь нь органик баталгаажуулалтад хамрагдсан байх зорилт дэвшүүлэн ажиллаж байна. Энэхүү зорилтыг хэрэгжүүлэх бодлого, эрхзүйн дор дурдсан баримт бичгийг УИХ, ЗГ-аас баталсан ба органик хүнсний үйлдвэрлэл, борлуулалтын бүх сүлжээнд мөрдүүлэн ажиллаж байна.

№	Баримт бичгийн нэр	Батлагдсан огноо	Дагаж мөрдөх огноо	Хураангуй
1	Органик хүнсний тухай хууль	2016-04-07	2017-01-01	Органик хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдах, импортлох, ашиглах, тэмдэг хэрэглэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулна.
2	Стандартчилал, техникийн зохицуулалт, тохирлын үнэлгээний итгэмжлэлийн тухай хууль	2017-12-21	2018-07-01	Бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, менежментийн тогтолцооны чанар, аюулгүй байдлыг хангах, хэрэглэгч, үйлдвэрлэгчийн эрх ашгийг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулна.
3	Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай хууль	2012-12-20	2013-03-01	Хүнсний сүлжээний бүх үе шатанд хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай асуудлыг зохицуулна.
4	Хүнсний тухай хууль	2012-12-20	2013-03-01	Хүртээмжтэй, чанартай, шим тэжээлтэй, аюулгүй хүнсний асуудлыг зохицуулна.
5	Амьтан, ургамал, түүхий эд, тэдгээрийн гарал үүсэлтэй бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх хорио цээрийн дэглэм, хяналт шалгалтын тухай хууль	2002-11-28	2002-12-23	Олон улсын хилээр нэвтэрч буй бүтээгдэхүүнд мал эмнэлэг, ургамлын хорио цээрийн хяналт, шалгалтыг зохицуулна.

6	Мал, амьтны эрүүл мэндийн тухай хууль	2017-12-08	2018-06-01	Эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлага хангасан малын эрүүл мэндийг хамгаалах зохицуулана.
7	Ургамал хамгааллын тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга)	2007-11-15	2007-12-10	Ургамлын өвчин, хортон шавьж гэх мэтээс ургамлыг хамгаалах, хянах, хорио цээрийн дэглэм тогтоох үйл ажиллагааг зохицуулна.
8	Баяжуулсан хүнсний тухай хууль	2018-05-03	2019-12-31	Зарим төрлийн хүнсний бүтээгдэхүүнийг амин дэм, эрдэс бодисоор заавал үйлдвэрлэлийн баяжуулах, түүний дотор импортлох, үйлдвэрлэх, экспортлох, агууламжийг хянах ажиллагааг зохицуулна.
9	Малын генетик нөөцийн тухай хууль	2017-12-14	2018-06-01	Мал, тэжээвэр амьтдын удамшлын нөөцийг бүртгэх, таних, хадгалах, хамгаалах, зохистой ашиглахтай холбогдсон харилцааг зохицуулна
10	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль	2012-05-17	2012-05-17	Байгаль орчныг хамгаалах, хүний үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчны тэнцвэрт байдал алдагдахаас сэргийлэх, байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл багатайгаар байгалийн нөөц ашиглалт явуулах, бүс нутаг, салбарын хэмжээнд баримтлах бодлого, хэрэгжүүлэх хөгжлийн хөтөлбөр, төлөвлөгөө болон аливаа төслийн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлыг үнэлэх, хэрэгжүүлэх эсэх талаар дүгнэлт, шийдвэр гаргах, оролцогч талуудын харилцааг зохицуулна.
11	ЗГ тогтоол Дугаар 330 Журам батлах тухай. Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний лавлагаа лабораторийн журам; Эрсдэлийн үнэлгээний журам	2013-10-05	- Хавсралт 1. "Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний лавлагаа лабораторийн ажиллах журам", - Хавсралт-2. "Эрсдэлийн үнэлгээний багийн ажиллах журам" Төв лаборатор; Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний лавлагаа лабораторийн чиг үүргийг тогтоох; хүнсний аюулгүй байдлын үзүүлэлтүүдийн мэдээллийн сангийн удирдлагыг хангах; эрсдэлийн үнэлгээний багийн журмыг бий болгодог	
12	Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын тушаал Дугаар А-09 Журам батлах тухай	2018-01-18	- Хавсралт-1. "Хөдөө аж ахуйн органик үйлдвэрлэл эрхлэх болон органик хүнс үйлдвэрлэхэд баримтлах журам" - Хавсралт-2. "Хөдөө аж ахуйн органик үйлдвэрлэл эрхлэх болон органик хүнс үйлдвэрлэхэд хэрэглэх бодисын жагсаалт", - Хавсралт-3. "Органик болохыг илэрхийлсэн тэмдэг, тэмдэглэгээний загвар, хэрэглэх журам" - Хавсралт-4. "Органик хүнсийг харилцан итгэлцэлд тулгуурлан хамтран баталгаажуулахад тавих шаардлага, бүртгүүлэх болон баталгаажуулалт хийх журам" - Хавсралт-5. "Органик хүнсний орцын найрлага	

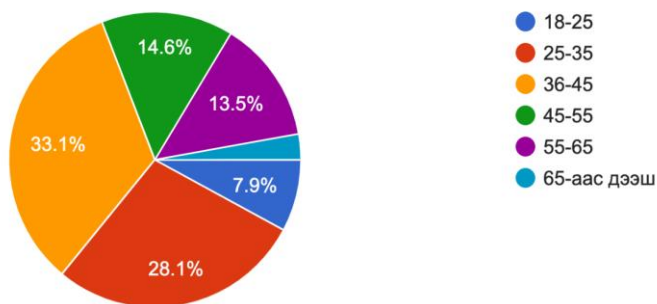
			тооцох аргачлал”
13	Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын тушаал Дугаар А-180 Журам батлах тухай	2018 оны 10 дугаар сарын 25-ны өдөр	Органик хүнсийг бүртгэх, нийтийн хэрэгцээнд гаргах журам
14	MNS SAC GL 32 : 2007 Органик хүнсийг боловсруулах, үйлдвэрлэх, шошголох, худалдаалахад баримтлах арга зүйн удирдамж	Баталсан 2017-11-30 Мөрдөж эхэлсэн хугацаа 2017-12-22	Органик хүнсийг үйлдвэрлэх болон бүтээгдэхүүний шошгод органик болохыг илэрхийлсэн тэмдэг, тэмдэглэгээ, мэдэгдлийг хэрэглэхэд харилцан хүлээн зөвшөөрсөн нийтлэг шаардлагыг тавих нөхцлийг бүрдүүлэх зорилгоор энэхүү арга зүйн удирдамжийг (цаашид “удирдамж” гэх) боловсруулсан болно.

3.1.2 Органик хүнсний талаарх мэдлэг, хэрэглээ, эрэлт хэрэгцээний талаарх хүн амын дунд тандалт судалгаа, үнэлгээ

“Хүнсний аюулгүй, шим тэжээлт байдлыг хангахад органик хүнсний ач холбогдол-хэрэглээ” тандан судалгааг органик хүнсний талаарх ойлголт, органик-органик бус хүнсний ялгаа, зах зээлээс хэрхэн таньж авах, органик хүнсний ач холбогдлыг хэрхэн ойлгож буй зэрэг 16 төрлийн асуумж боловсруулан, нас, хүйс, мэргэжил, ажил эрхлэлтийн ялгаатай 178 хүнээс авч, дүн шинжилгээ хийлээ.

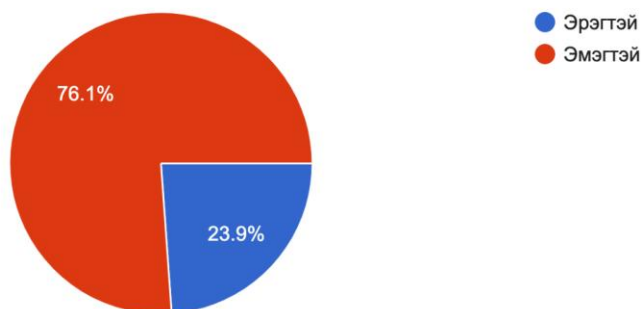
Оролцогчдоос авсан судалгааны дүнг графикаар харуулбал:

Насны ангилал
178 responses

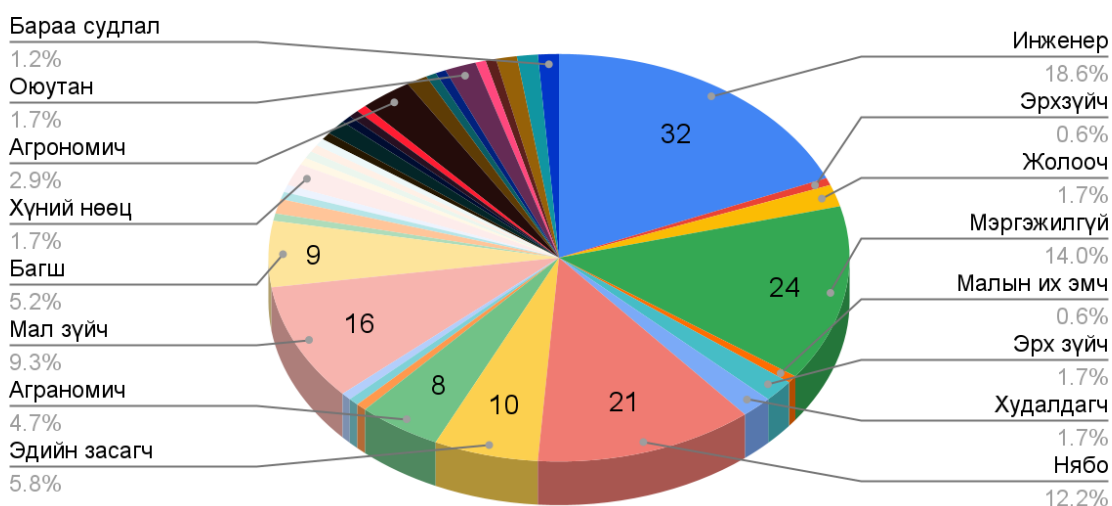

Хүйс

176 responses

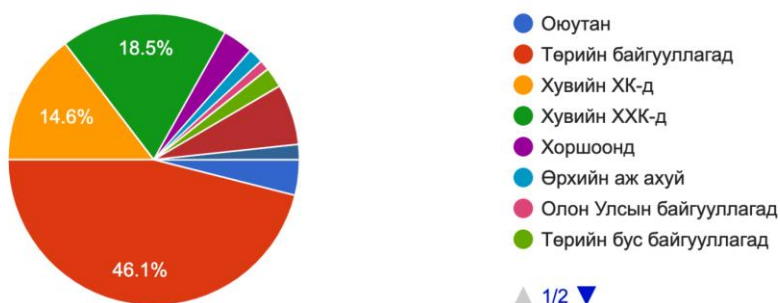

Мэргэжил

Ажил эрхлэлтийн байдал

178 responses

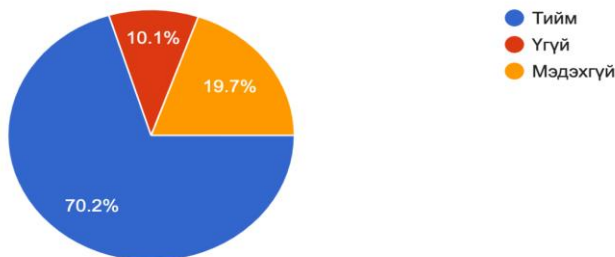

Судалгаанд оролцогчдын байдлыг авч үзвэл дийлэнх нь буюу нийт оролцогчдын 77.8% нь 25-55 насны иргэд, эдгээрийн 76.1% нь эмэгтэйчүүд, 79.2% нь Төрийн албан хаагч, Аж ахуйн нэгжид ажилладаг хөдөлмөр эрхэлдэг цалин орлоготой иргэд байлаа. Үлдсэн 20.8% өрхийн үйлдвэрлэл, анхан шатны хоршоонд ажил хийдэг оролцогчид байв.

Эдгээр оролцогчдоос Органик хүнсний талаар хуулийн зохицуулалт, органик бүтээгдэхүүн, түүний ашиг тусын талаарх ойлголт, хэрхэн хаанаас сонгон хэрэглэж буй талаар авсан асуулгын дүнг графикаар харууллаа.

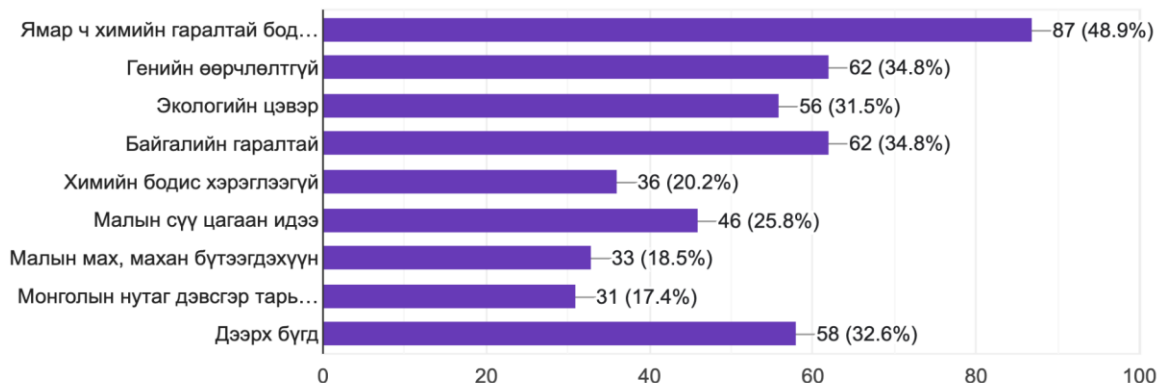
Монгол Улсад Органик хүнс зардаг уу?

178 responses

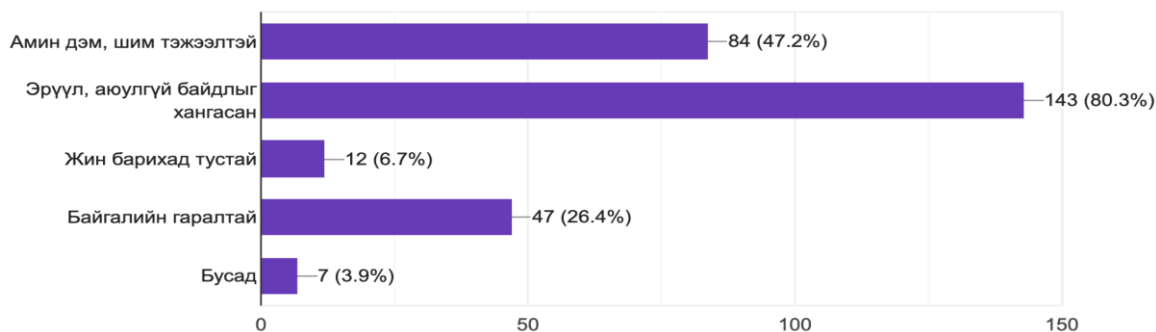
Органик хүнс гэж ямар хүнсийг ойлгодог вэ?

178 responses

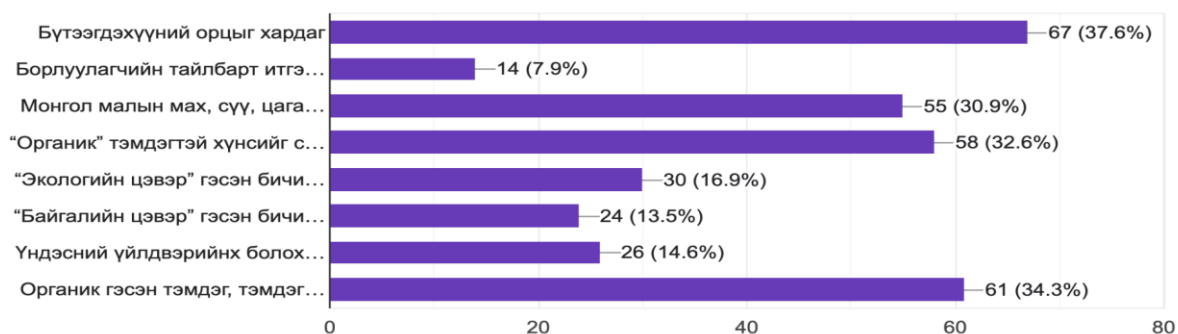
Та ямар зорилгоор Органик хүнсийг хэрэглэдэг вэ?

178 responses

Органик хүнсийг худалдаанаас хэрхэн таньж авдаг вэ?

178 responses

Асуулгад оролцогчдын 10.1% нь Монголд органик хүнс худалдаалдаггүй, 19,7% нь мэдэхгүй гэж хариулсан бол 70,2% нь тийм гэсэн байна. Эдгээр оролцогчдын 46,1% нь төрийн албан хаагчид байсан ба тэдний органик хүнсний талаарх ойлголт нь бусад иргэдээс бараг ялгаагүй байсан гэдгийг онцолмоор байна.

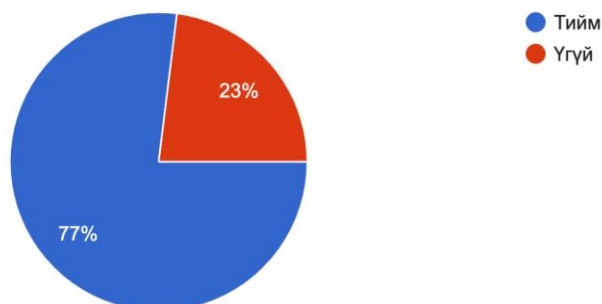
Харин Органик хүнс гэж ямар хүнсийг ойлгодог вэ? гэдэг асуултанд 49.5% нь химийн гаралтай ямар ч бодис агуулаагүй хүнсийг, 42.1% нь байгалийн гаралтай бүтээгдэхүүнийг, 39.3% нь генийн өөрчлөлтгүй бүтээгдэхүүнийг органик гэж тодорхойлсон бол монгол малын мах, махан бүтээгдэхүүн, сүү, сүүн бүтээгдэхүүнийг нийт 51% нь органик гэж үзжээ.

Органик хүнсийг ямар зорилгоор хэрэглэдэг вэ? гэсэн асуултанд дараах байдлаар хариулсан ба органик хүнс нь эрүүл, аюулгүй байдлыг хангасан болон амин дэм шим тэжээлтэй гэж үзэн органик хүнс нэн чухал гэсэн ойлголттой байгаа нь харагдаж байна.

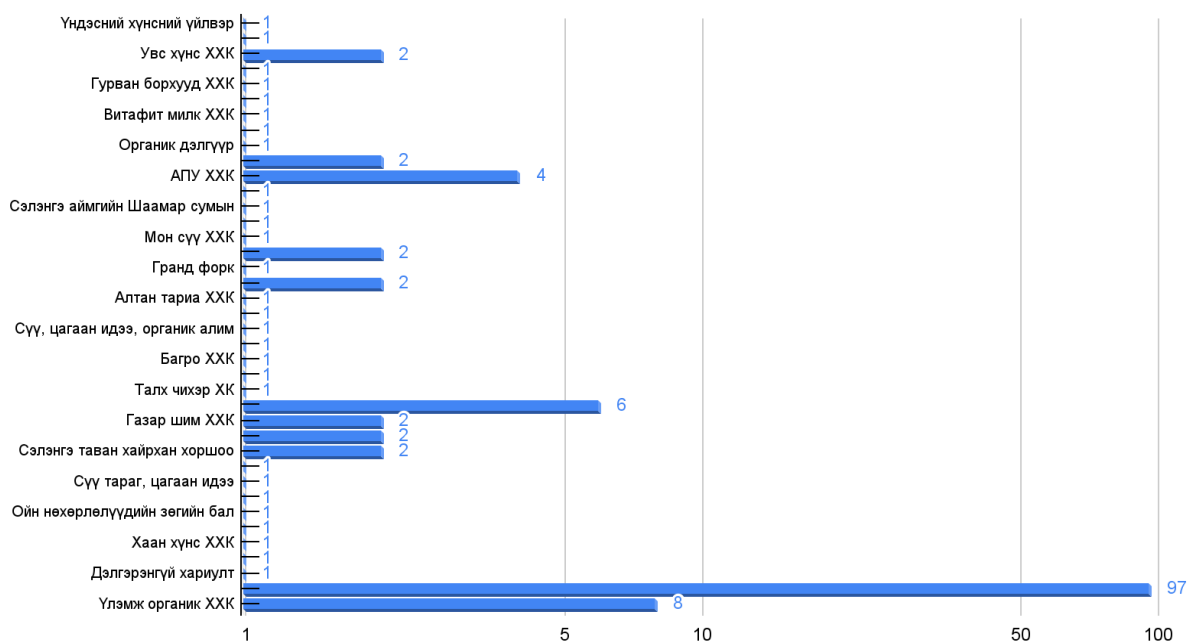
Дараагийн багц асуулгад ямар бүтээгдэхүүнийг органик гэж үздэг, Монгол Улсад органик хүнс үйлдвэрлэгч бий эсэх, сонгон хэрэглэж буй бүтээгдэхүүн болон үйлдвэрлэгчийн талаар хэрхэн мэдлэг, ойлголттой талаар асуусан асуулгын дүнг танилцуулбал:

Үндэсний үйлдвэрүүд органик хүнс үйлдвэрлэдэг талаар сонссон уу?

178 responses

Та өөрийн мэддэг Органик хүнсний үйлдвэрийг нэрлэнэ үү.

Дээрх асуултад нийт оролцогчдоос 97 нь мэдэхгүй гэж хариулсан бол үлдсэн 3% нь цөөн тооны үндэсний үйлдвэрүүдийг нэрлэсэн байна. Үүнд: Үлэмж Органик ХХК-ийг 8 хүн, Газар шим ХХК-ийг 6 хүн, АПУ ХХК-ийг 4 тус тус нэрлэжээ.

Дээрх нэрлэгдсэн аж ахуйн нэгжүүдийн бүтээгдэхүүнүүдээс Үлэмж органик ХХК-ийн сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, ГБТ трейдинг ХХК-ийн Артишок, артишокийн ундаа, Сэлэнгэ таван хайрхан хоршооны гишүүдийн тариалсан хүнсний ногоонууд Органик хүнсний баталгаажуулалттай бөгөөд Монгол Улсын болон импортын органик бүтээгдэхүүнийг бүртгэдэг ХХААХҮЯ-ны органик хүнсний бүртгэлийн систем www.organic.gov.mn бүртгэгдсэн бол АПУ ХХК нь Органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэггүй болно.

Судалгаанд оролцогчдоос нэгэн оролцогчийн хариултыг энд бүрэн эхээр нь иш татан орууллаа. Тэрээр “хүнсний гол хэрэглээ болох мах, сүү, цагаан идээгээ хүнсний захуудаас аль болох шинэлэг байдлыг харж, аль аймгаас ирснийг худалдагчаас асууж, гарал үүслийн бичгийг үзэж байж худалдан авахыг хичээдэг. Гурил, будаа болон бусад хүнсний бүтээгдэхүүнээ Оргил супер маркетаас худалдан авдаг. "Улаанбаатар гурил", "Алтан тариа"-гийн гурилыг болон эх орны хүнсний ууган үйлдвэр болох "Талх чихэр", "Өгөөж" компаний гурилан бүтээгдэхүүнийг авч хэрэглэдэг. Эх орныхоо хүнсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийг органик гэж итгэж найдаж хэрэглэдэг дээ” гэжээ

Тэгвэл Органик хүнсээ хэрхэн сонгох, хаанаас мэдээлэл авах, хэрхэн таньж авах талаар хэрэглэгчдээс асуусан асуултад дараах байдлаар хариулсан байна.

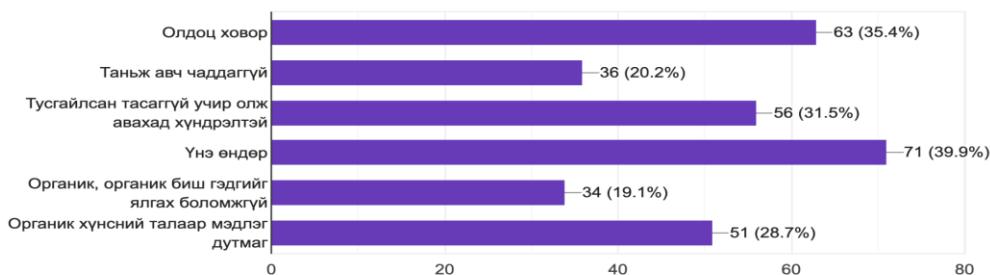
Хүнсний дэлгүүрээс ямар органик хүнсийг авч хэрэглэдэг вэ?

178 responses

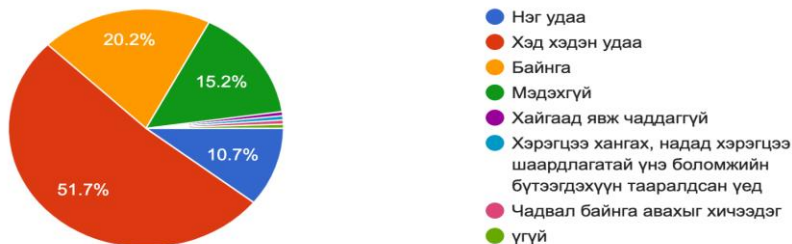
Органик хүнсийг худалдан авахад асуудал тулгардаг уу?

178 responses

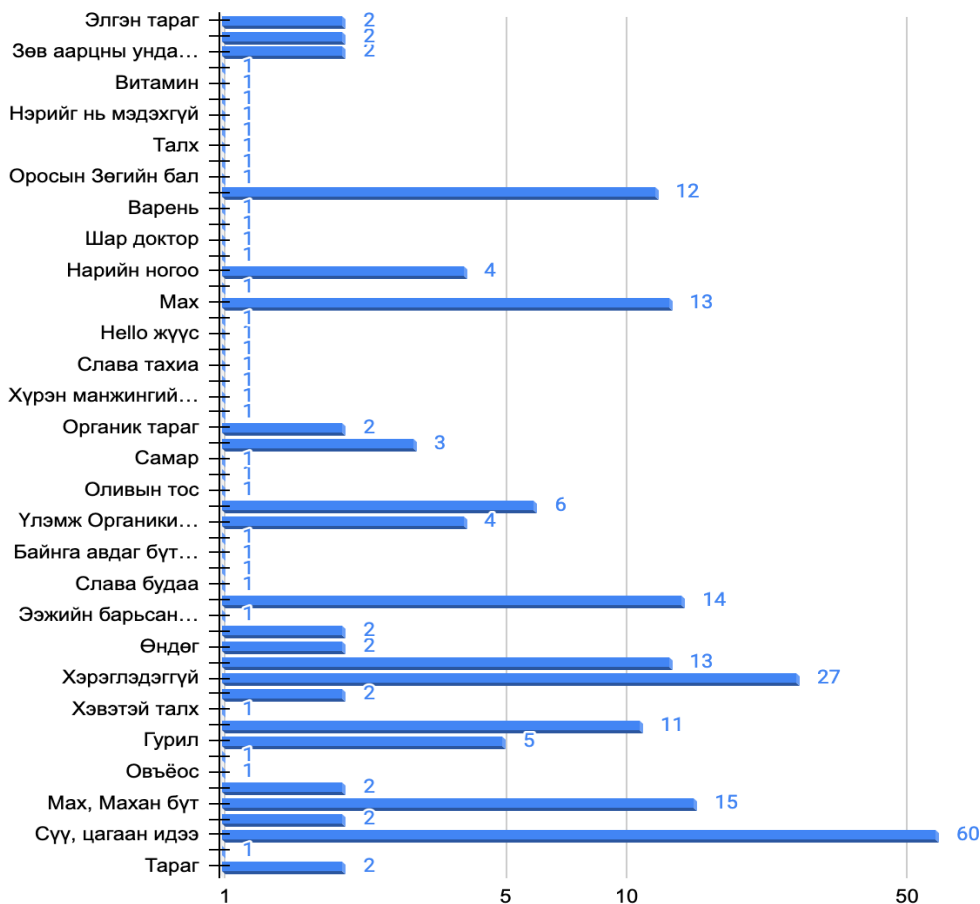

Органик хүнс авч хэрэглэдэг бол хэр олон удаа авч хэрэглэдэг вэ?

178 responses

Өөрийн хэрэглэдэг органик хүнсийг нэрлэнэ үү?

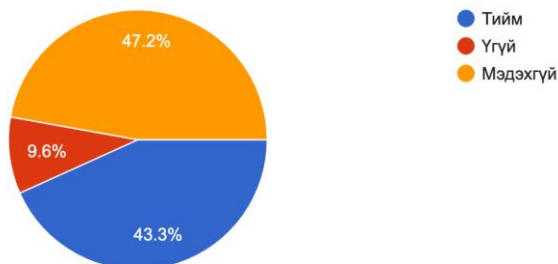
Нэгэн хэрэглэгчийн хариултыг бүрэн эхээр нь иш татлаа:

“Талх чихэр”, “Өгөөж”-ийн талх, нарийн боов, эх орны хөрсөнд ургасан хүнсний ногоо (хүнсний ногоо эх орных гэхэд итгэл муутай учир нь хаана, хэдийд, хэн тариалсан гэдэг нь маш бүрхэг), “Алтантариа”, “Улаанбаатар”-ын гурил.

Органик хүнс гэсэн тэмдэгтэй бүтээгдэхүүнийг би олж хараагүй юм байна. Доорх тэмдгийг таних эсэх асуултанд мэдэхгүй болохоор тааж хариуллаа. Органик хүнс гэдгийг маш сайн сурталчилж, таних тэмдгийг баталгаатай органик хүнсэнд байнга хэрэглэж хэвшимээр байгаа юм.”

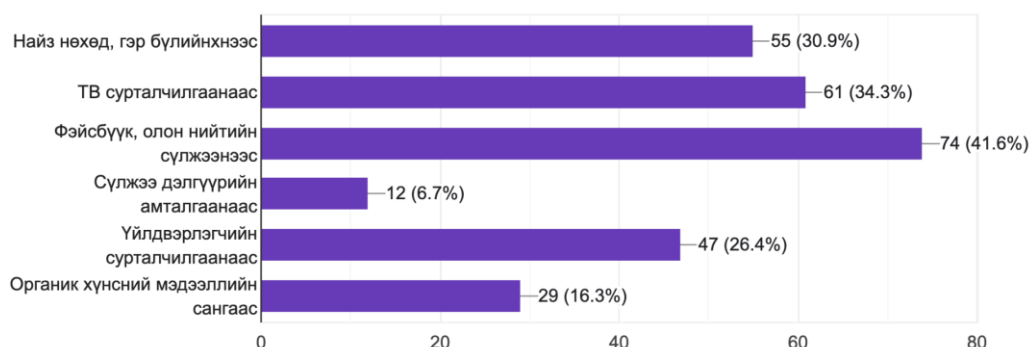
Манай улс Органик хүнсний тухай хуультай эсэх?

178 responses

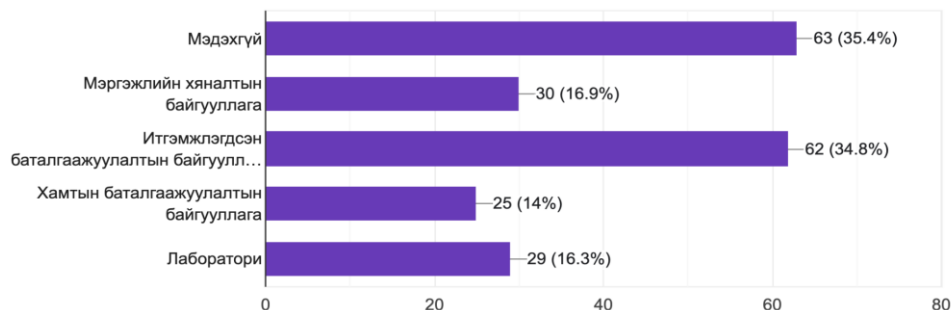
Органик хүнсний талаарх мэдээллийг хаанаас авдаг вэ?

178 responses

Органик хүнсний баталгаажуулалтыг эрх бүхий ямар байгууллага хийдэг вэ?

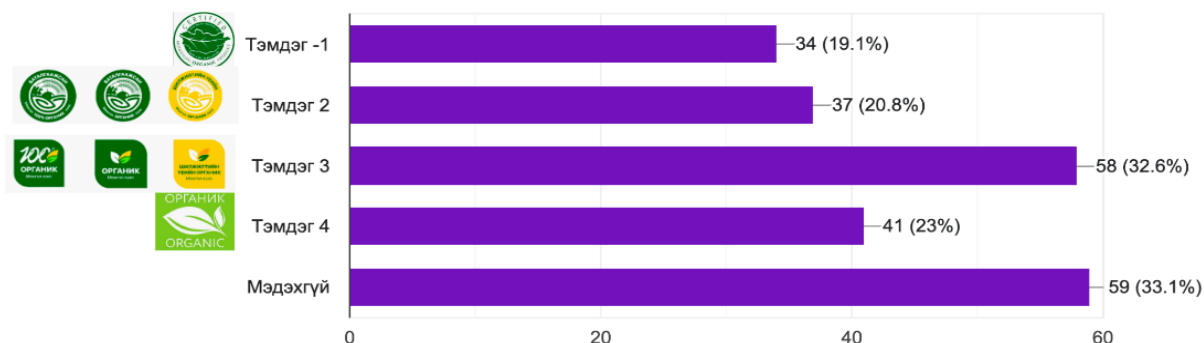
178 responses

Органик хүнсийг баталгаатай эсэх, түүнийг баталгаажуулдаг үйл явцын талаар мэдлэг дутмаг байгаа нь дээрх асуулгын хариултын үр дүнгээс харж болно.

Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн баталгаажсан органик хүнсэнд тавигдагддаг тэмдэг, тэмдэглэгээг мэдэх үү?

178 responses

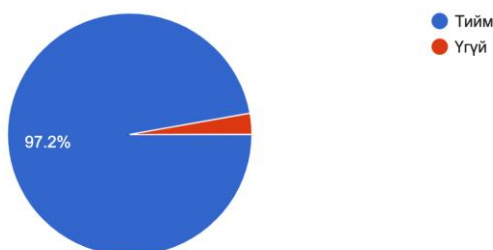

Дээрх асуулгад хариулсан байдлаас үзэхэд оролцогчдын 91% нь үндэсний болон импортын органик бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг, харин 9% нь зөвхөн импортын органик бүтээгдэхүүнийг худалдан авдаг гэсэн бол 34.4% нь олдоц ховор, 39.9% нь үнэ өндөр гэж хариулсан бол 80.4% нь органик хүнсийг таньж авч чаддаггүй, тэмдэг тэмдэглэгээг хардаггүй, харсан ч ялгаж чаддаггүй болон худалдаанд тусгайлсан тасаг байдаггүй, олдоц ховор, органик хүнсний талаарх мэдлэг дутмаг байна гэж хариулжээ.

Хэрэглэгчээс цаашид хүнсэндээ органик хүнс сонгох эсэх талаар дараах асуулгаар асуулаа.

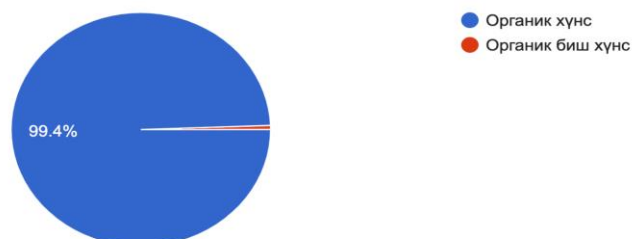
Цаашид Органик хүнсийг хэрэглэх сонирхолтой байна уу?

178 responses

Органик болон органик биш хүнсний алийг нь сонгох вэ?

178 responses

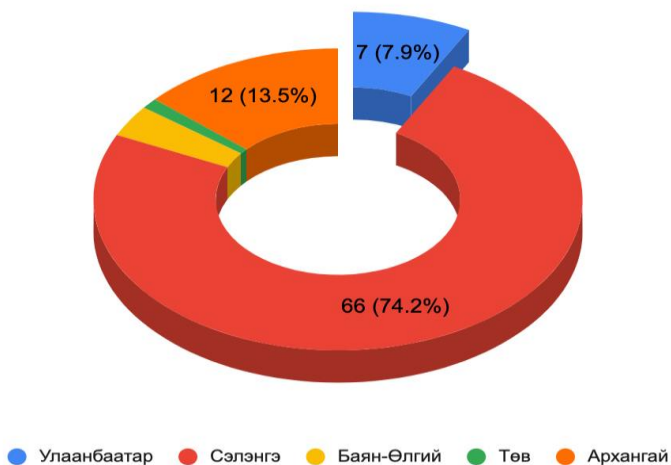
Дээрхи хэрэглэгчээс авсан асуулгын дүнг нэгтгэн дүгнэвэл:

Хэрэглэгч хүнсэндээ органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг сонгон хэрэглэх хүсэлтэй байгаагаа нийт оролцогчийн 99.4% нь илэрхийлсэн байгаа ч, органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг баталгаажуулснаар “Органик” тэмдэг тэмдэглэгээ ашиглан худалдаанд борлуулдаг талаар мэдлэггүй, бүтээгдэхүүний тэмдэг тэмдэглэгээгээр ялгаж таних чадвар муу, худалдаанд тусгайлсан тасаг байхгүй, мэдээлэл, сурталчилгаа дутмаг, зэргээс сонголт хийхэд хүндрэлтэй, малын гаралтай бүтээгдэхүүн бүхэн органик, үндэсний үйлдвэрүүд органик бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэдэг гэсэн ерөнхий ойлголттой байна. Иймээс хэрэглэгчдэд органик хүнс гэж юу болох түүнийг хэрхэн таних, органик хүнс үйлдвэрлэгчдийн талаарх сургалт, сурталчилгаа өргөн дэлгэр хийх шаардлагатай байна гэж дүгнэж байна.

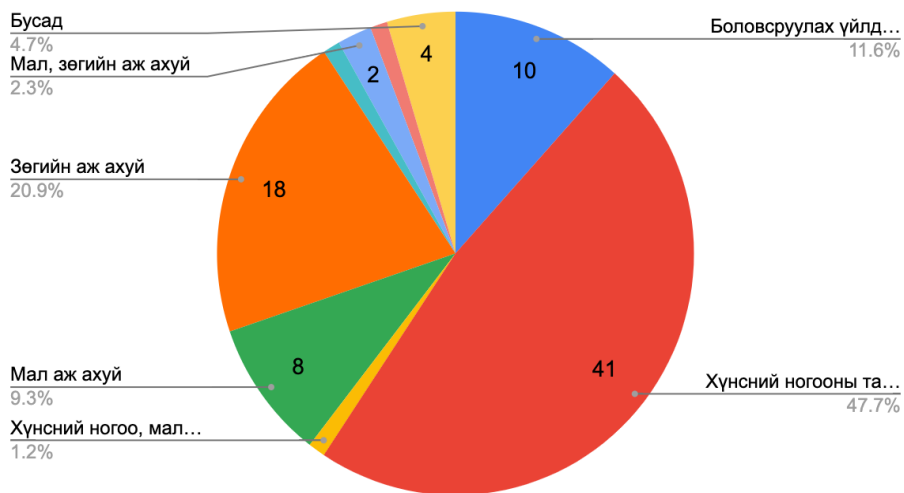
3.1.3. Органик хүнсний үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал болон үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн дунд үйлдвэрлэлээ органик үйлдвэрлэлд шилжүүлэх боломжийн талаарх тандалт, судалгаа

“Органик хүнс үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал, цаашдын боломж тандан судалгаа”-г хөдөө аж ахуйн анхан шатны болон боловсруулах үйлдвэрлэл эрхлэгчдээс хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах, органик үйлдвэрлэлийн зарчмыг хангаж ажиллах, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох зорилгоор 12 төрлийн асуултаар асуулга боловсруулан, нийт 89 хүнээс судалгаа авсан бөгөөд үүнээс 18% нь аж ахуйн нэгж, 15.7% нь өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэгчид, 64% нь хоршооны төлөөлөгчид байв.

Тандан судалгааны үр дүнгийн талаар: Судалгаанд оролцогч Судалгаанд хамрагдсан аймгууд:

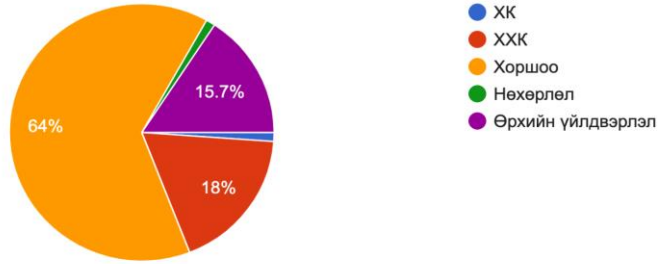

Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу.

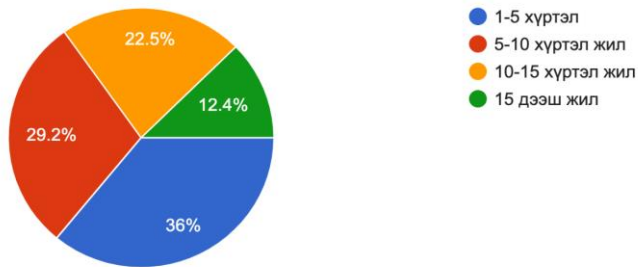
Хуулийн этгээдийн төрөл

89 responses

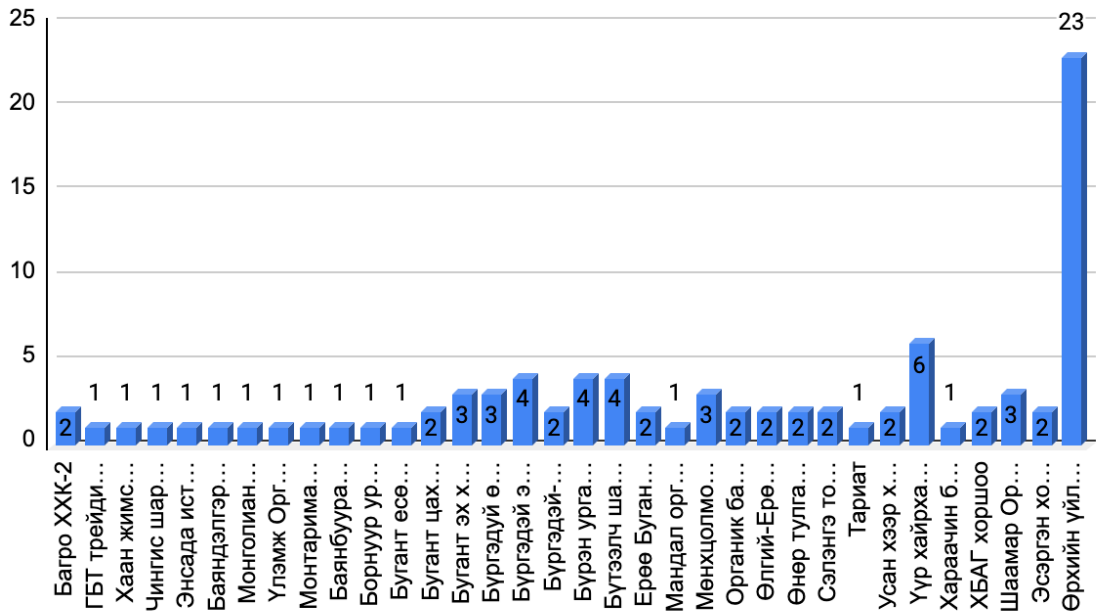

Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил

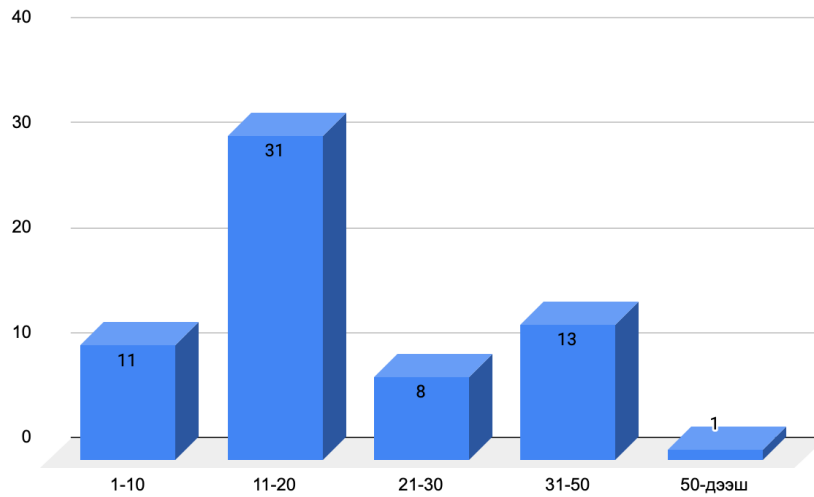
89 responses

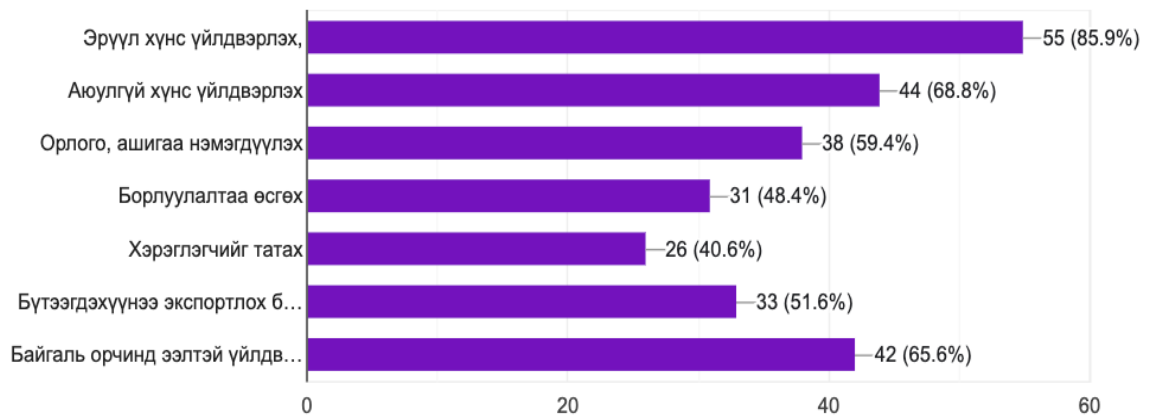
Судалгаанд хамрагдсан үйлдвэрлэгчид

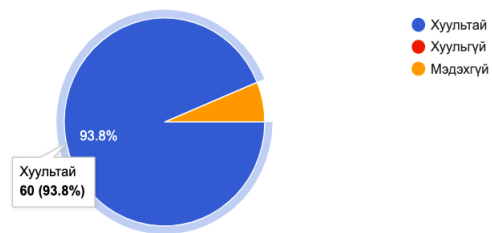
Судалгаанд оролцогчдын ажилласагсдын тоо

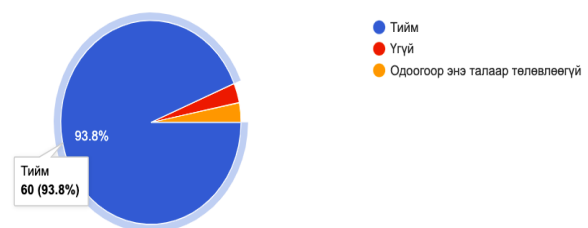
Органик хүнс үйлдвэрлэхийн ач холбогдлыг юу гэж үздэг вэ?

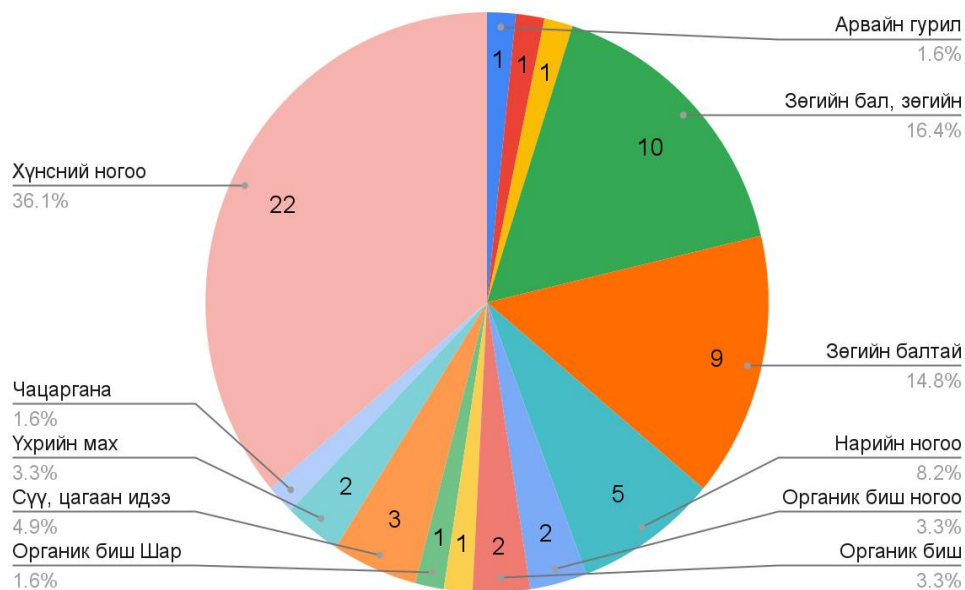
Монгол Улс Органик хүнсний тухай хуультай юу?

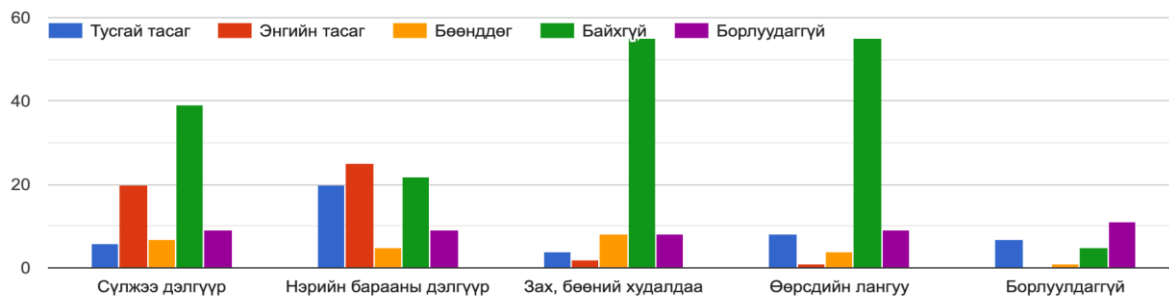
Та органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг үү?

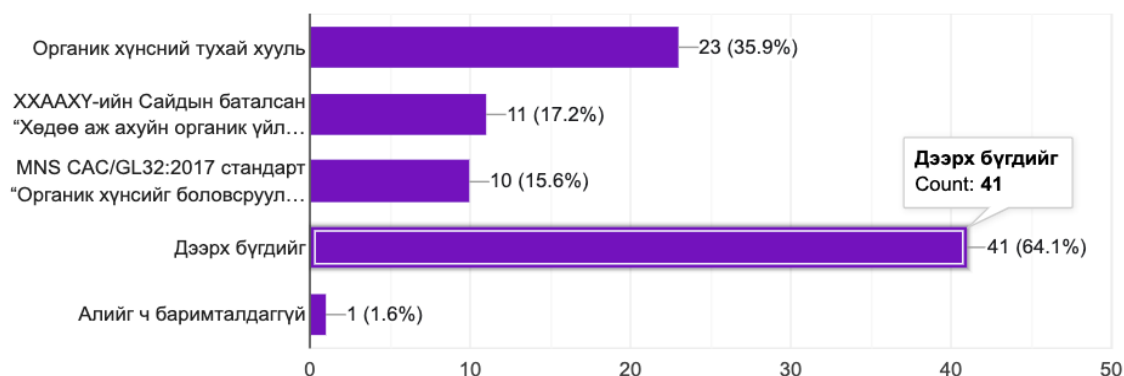
Ямар төрлийн бүтээгдэхүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байгаагаа бичнэ үү? гэсэн асуулгад дараах байдлаар хариулсан байна. Үүнд:

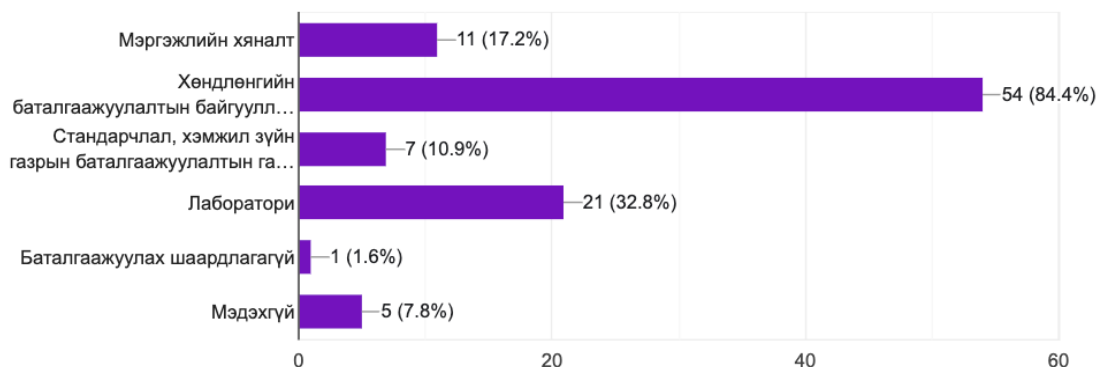
Та органик бүтээгдэхүүнээ хэрхэн борлуулдаг бэ?

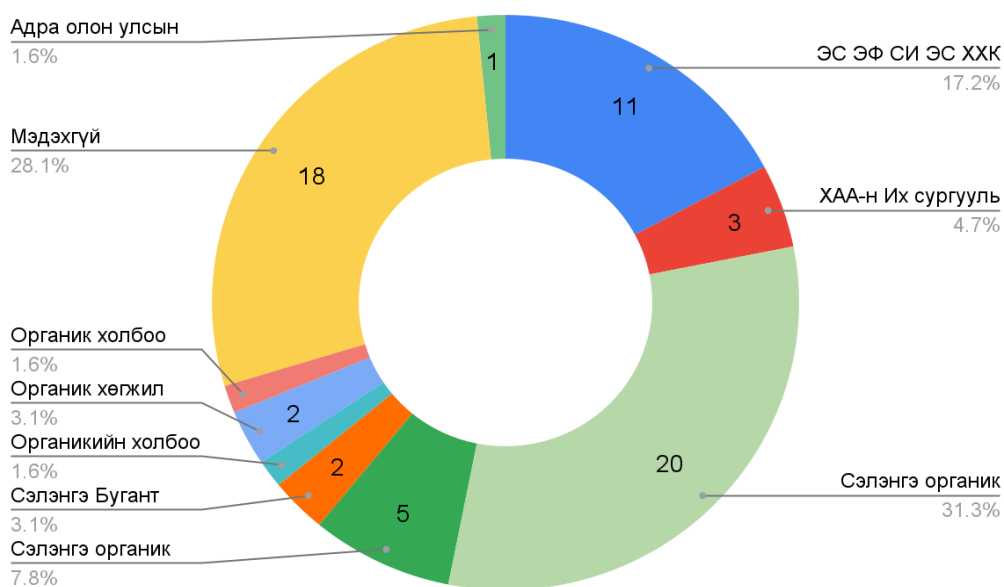
Хэрэв та органик хүнсний үйлдвэрлэл эрхэлдэг бол доорх баримт бичгээс алийг нь баримталж ажилладаг вэ?

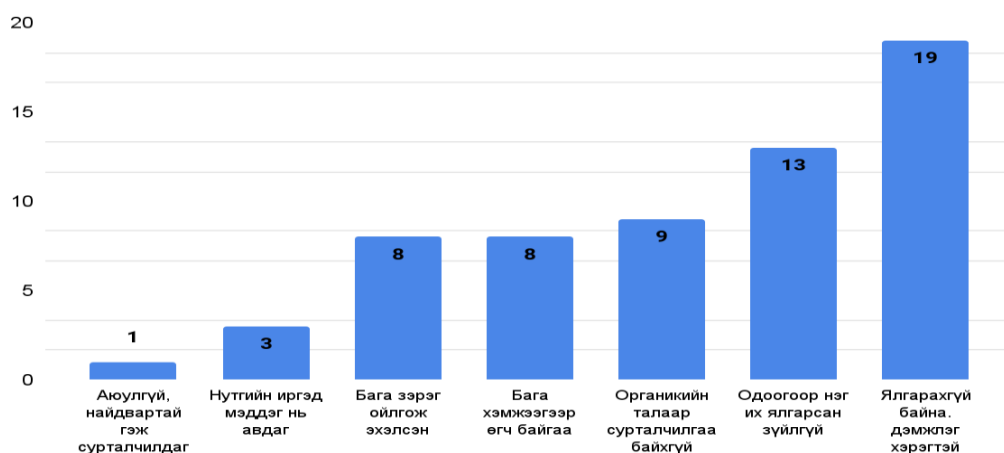
Органик хүнсний баталгаажуулалтыг ямар байгууллага хийдэг вэ?

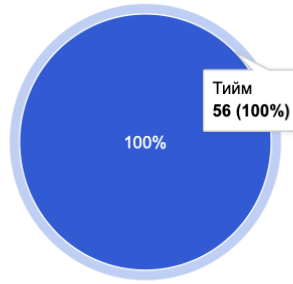
Монгол Улсад органик хүнсийг баталгаажуулдаг итгэмжлэгдсэн байгууллага байгаа эсэх талаар асуухад 28.1% нь мэдэхгүй гэж хариулсан байна.

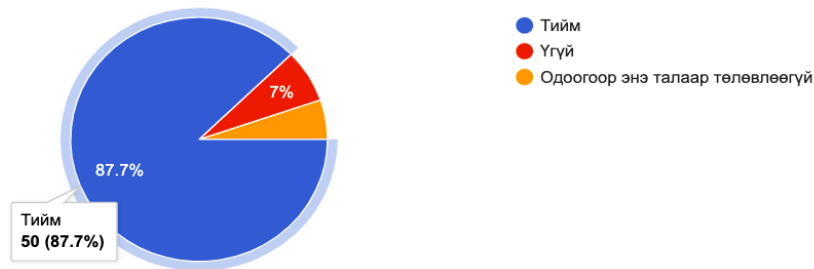
Таны үйлдвэрлэж буй органик бүтээгдэхүүн Органик биш бүтээгдэхүүнээс ялгарч, эдийн засгийн үр өгөөж өгч байна уу? Та санал бодлоо бичнэ үү.

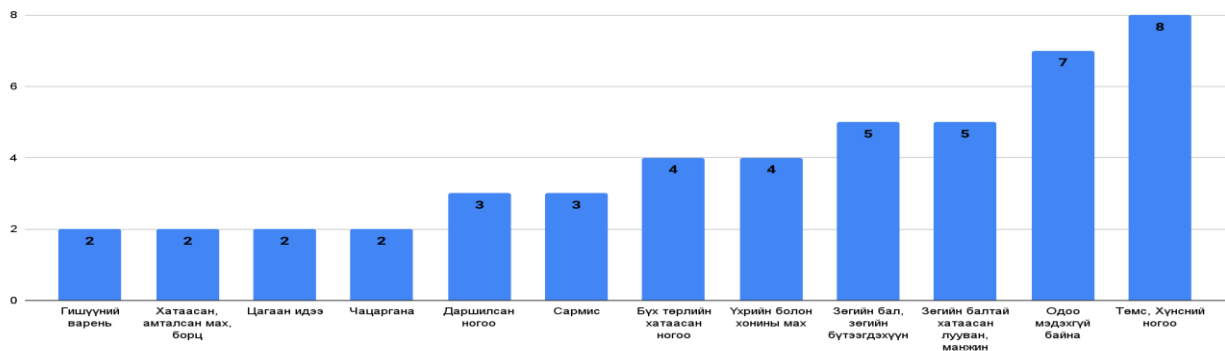
Та өөрийн үйлдвэрлэлээ Органик үйлдвэрлэлд шилжүүлэх үү?

Та өөрийн үйлдвэрлэлээ Органик үйлдвэрлэлд шилжүүлж байгаа бол цаашид Экспортлохыг зорих уу?

Экспортлох бол ямар бүтээгдэхүүнийг гаргахаар төлөвлөж байгаа вэ? Нэрийг нь бичнэ үү

Дээрх хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдээс авсан асуулгын дүнг нэгтгэн дүгнэвэл:

Анхан шатны болон боловсруулах үйлдвэрлэл эрхлэгчээс авсан тандан судалгааны дүнгээр судалгаанд оролцогчид 100% органик үйлдвэрлэлийг дэмжиж, өөрсдийн бүтээгдэхүүний үнэ цэнийг нэмэгдүүлэхээр зорьж ажиллаж байгаа нь харагдаж байгаа бөгөөд бүтээгдэхүүнийхээ үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх, органик хүнсний үйлдвэрлэлд тавигддаг шаардлагыг мэдэхгүй байх, хэрхэн баталгаажуулах, үйлдэрлэсэн бүтээгдэхүүнийхээ үнэ цэнийг хэрхэн нэмэгдүүлэх талаар мэдлэг дутмаг, сурталчилгаа хангалтгүй байгаа нь харагдаж байна.

Иймээс Органик хүнсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр үйлдвэрлэл, органик үйлдвэрлэлд тавигдах шаардлагын талаар үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд мэдлэг олгох, баталгаажуулалтын ач холбогдолыг таниулах, худалдан борлуулах, үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр сургалт, сурталчилгааг нэмэгдүүлэх, үйлдвэрлэлийг дэмжсэн мөнгөн болон мөнгөн бус урамшууллаар төрийн дэмжлэг шаардлагатай байна гэж дүгнэж байна.

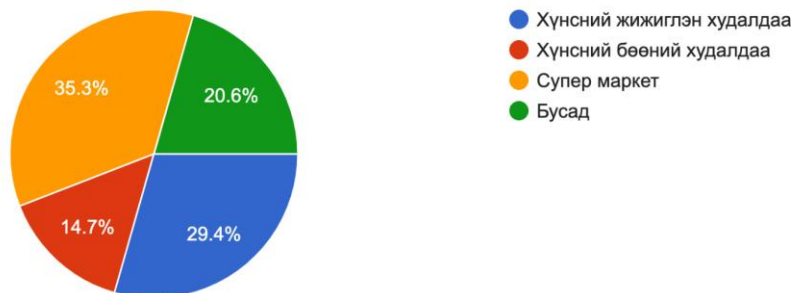

3.1.4 Органик хүнсний худалдааны байдалд хийсэн судалгаа, үнэлгээ

Судалгаанд нийслэл хот болон орон нутгийн хүнсний худалдаа эрхлэгчдээс 15 асуултаар Органик хүнсний тухай хуулийг хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа болон органик хүнсийг хэрэглэгчдэд хүргэж байгаа талаар судалгаа авлаа. Судалгаанд нийт 34 аж ахуйн нэгж хамрагдлаа.

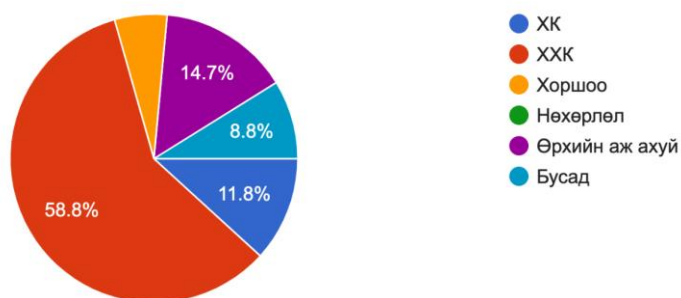
Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу

34 responses

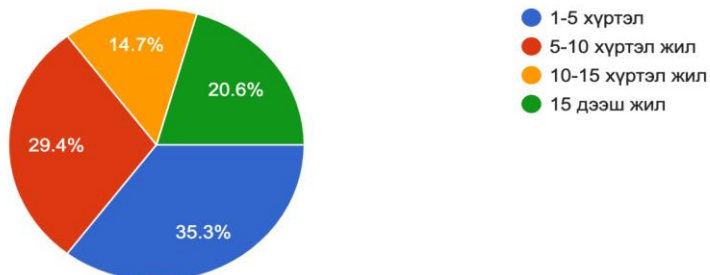
Хуулийн этгээдийн төрөл

34 responses

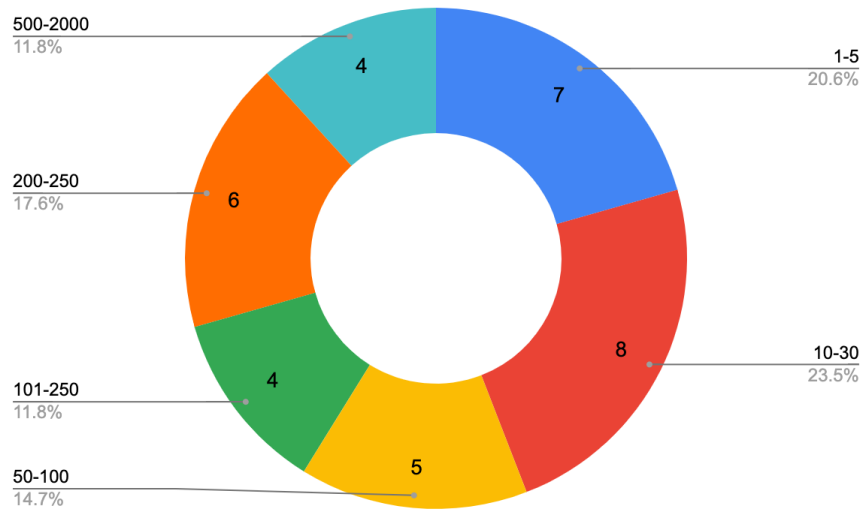

Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил

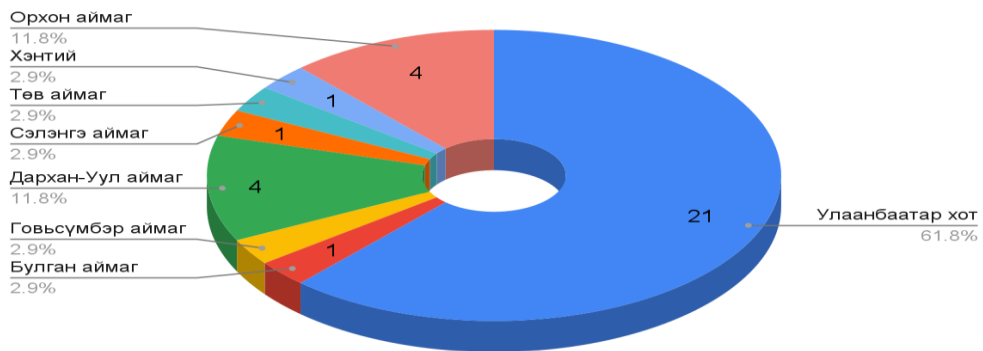
34 responses

Худалдааны байгууллагын ажиллагсдын тооны байдал

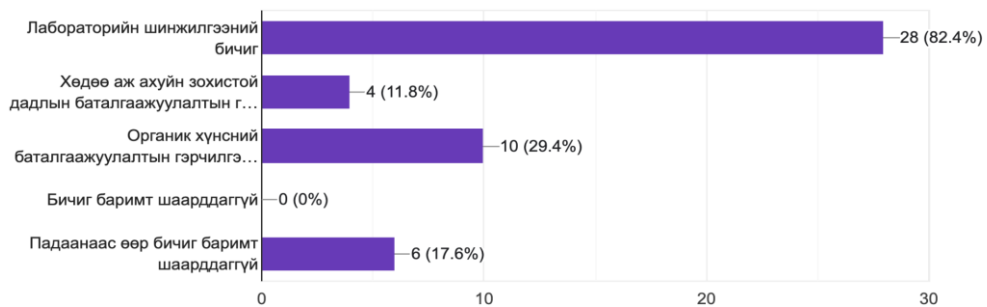

Үйл ажиллагаа явуулж буй байршил

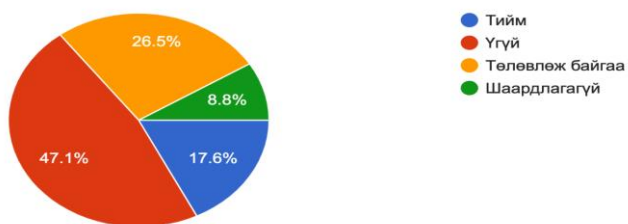

Нийлүүлэгчийн хүнсэнд ямар шаардлага тавьдаг вэ?

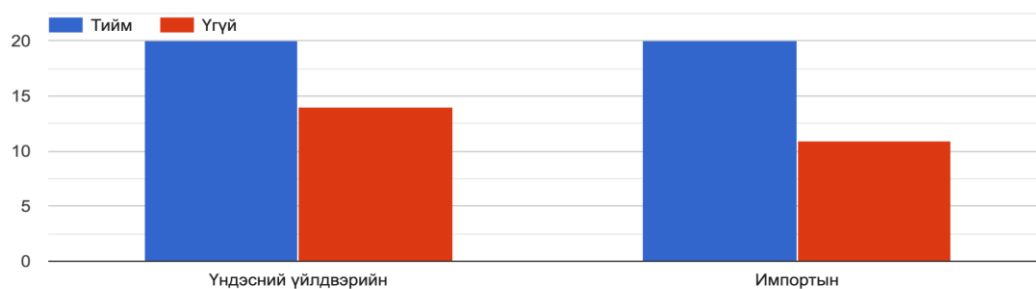
34 responses

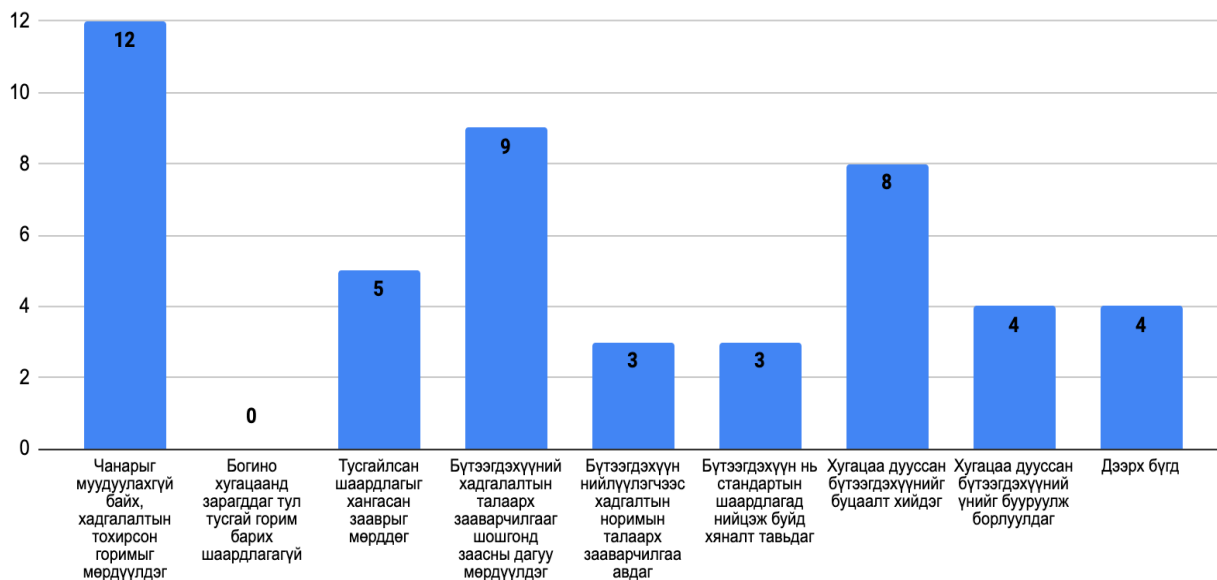
Дээрх асуултад тийм гэж хариулсан бол танайх органик хүнс борлуулах тусгай тасагтай юу?
34 responses

Органик хүнс зардаг уу?

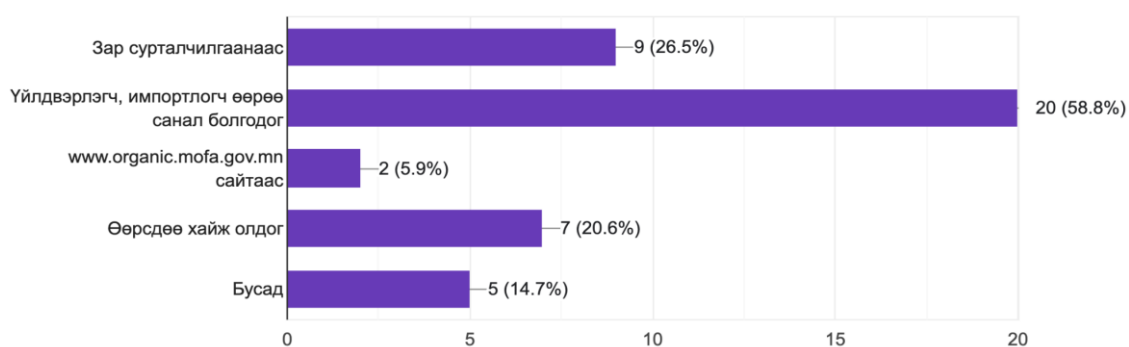

Органик хүнсний чанар, аюулгүй байдлыг ханган борлуулахад ямар арга хэмжээ авдаг вэ?

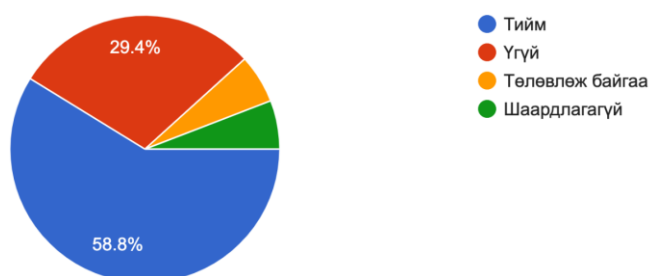
Органик хүнсний талаар ямар эх сурвалжаас мэдээлэл авдаг вэ?

34 responses

Хэрэглэгчдэд Органик хүнсний талаарх сурталчилгаа хийдэг үү?

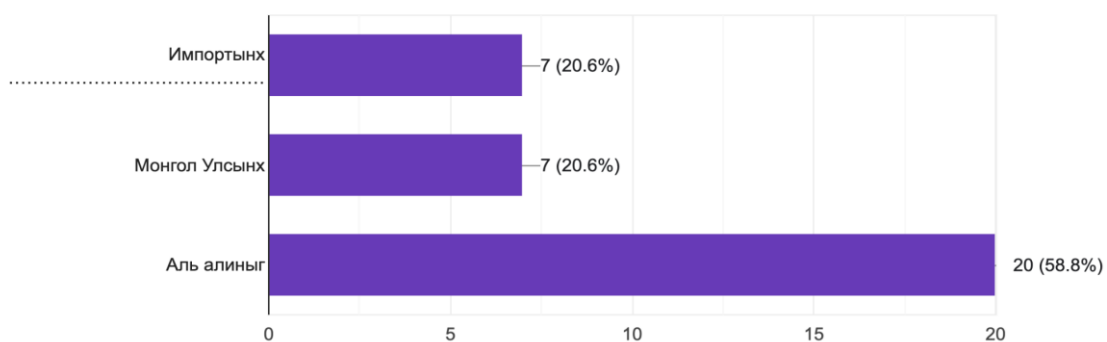
34 responses

Үлдсэн 5.8% нь сурталчилахаар төлөвлөж байгаа бол мөн 5.8% нь сурталчлах шаардлагагүй гэж үзжээ.

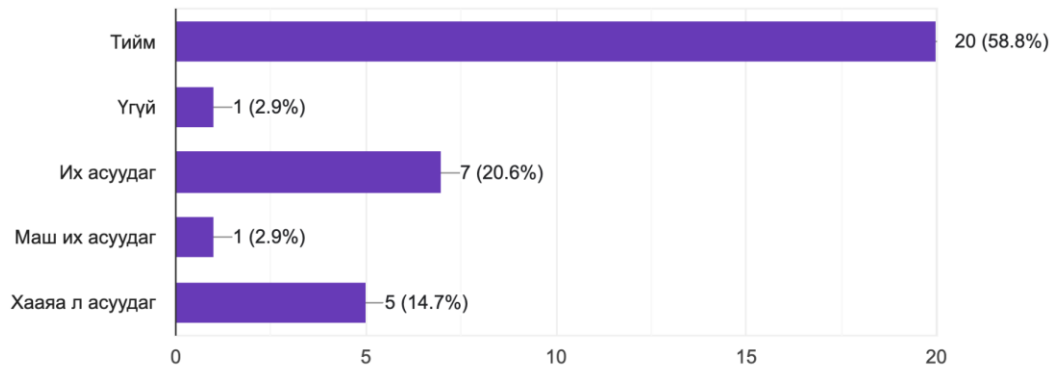
Ямар улсын органик хүнс зардаг вэ?

34 responses

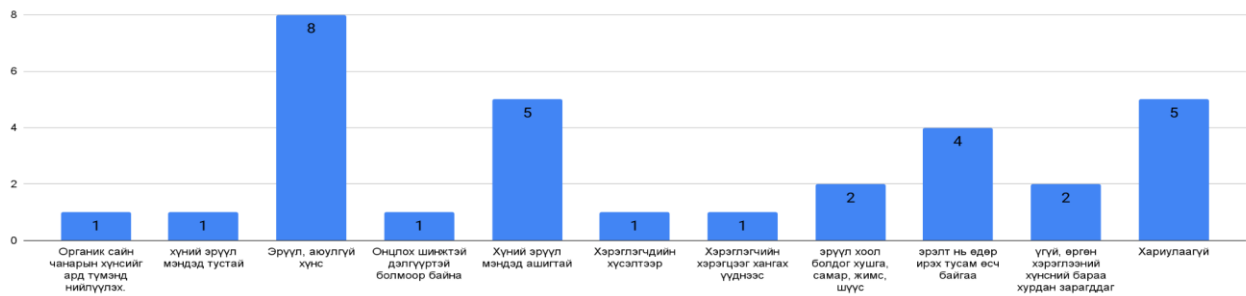

Хэрэглэгч танайхаас органик хүнс асуудаг уу?

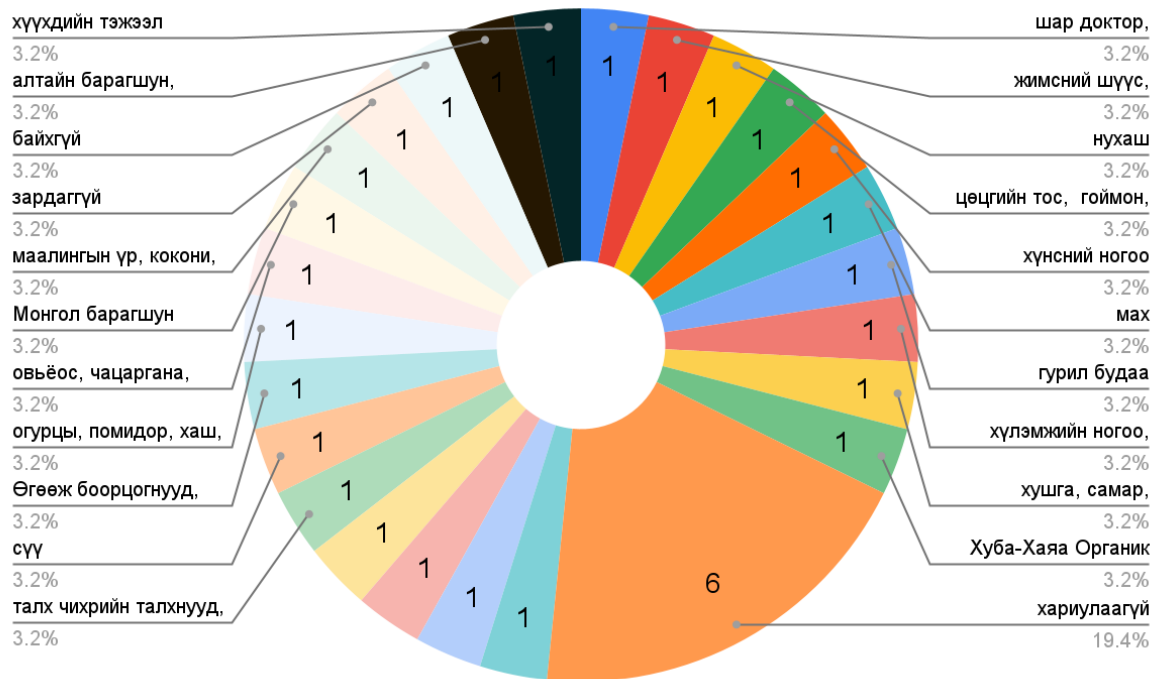
34 responses

Органик хүнс зарах сонирхолтой эсэх?(Тийм бол Яагаад, Үгүй бол Яагаад)

Худалдан борлуулдаг дотоодын органик хүнсийг нэрлэнэ үү?

Дээрх хүнсний бүтээгдэхүүн борлуулагч худалдааны байгууллагаас авсан асуулгын дүнг нэгтгэн дүгнэвэл:

Судалгаанд оролцогчид 47.1% нь органик бүтээгдэхүүнийг борлуулах тусгай тасаггүй, хэрэглэгчдэд органик бүтээгдэхүүнийг сурталчилан таниулах, борлуулалтыг дэмжих ажил хангалттай бус, хадгалах хугацаа богино бүтээгдэхүүний чанар аюулгүй байдлыг хангах талаар хангалттай сайн ажилладаггүй, үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийг органик мөн эсэхийг хянадаггүй нь органик гэж нэрлэсэн бүтээгдэхүүнээс ажиглагдаж байна. Мөн хүнсний аюулгүй байдлын баталгааг зөвхөн лабораторийн шинжилгээний бичгээр дийлэнх нь хязгаарлаж байгаа нь ажиглагдаж байна.

Эдгээрээс үзэхэд худалдааны байгууллагуудад Органик хүнсний тухай хуулийг хэрэгжүүлэх чиглэлээр худалдааны байгууллагуудад зориулсан сургалт зохион байгуулах, органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг хэрхэн сонгох болон борлуулах тусгай тасаг байгуулах, хэрэглэгчдэд сурталчлах зэрэг ажлыг хийх шаардлагатай бөгөөд органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжихэд чухал ач холбогдолтой гэж дүгнэж байна.

3.1.5 Органик үйлдвэрлэлийн баталгаажуулалтын стандарт, техникийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн байдал

Органик хүнсний тухай хууль 2016 оны 4 дүгээр сарын 7-ны өдөр батлагдан 2017 оны 0 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн. ХХААХҮ-ийн сайд “Журам батлах тухай” 2018 оны 1 дүгээр сарын 18-ний өдрийн А-09 дугаар тушаалаар дор дурдсан журам, жагсаалтыг баталсан. Үүнд:

- "Хөдөө аж ахуйн органик үйлдвэрлэл эрхлэх болон органик хүнс үйлдвэрлэхэд баримтлах журам"
- "Хөдөө аж ахуйн органик үйлдвэрлэл эрхлэх болон органик хүнс үйлдвэрлэхэд хэрэглэх бодисын жагсаалт"
- "Органик болохыг илэрхийлсэн тэмдэг, тэмдэглэгээний загвар, хэрэглэх журам"
- "Органик хүнсийг харилцан итгэлцэлд тулгуурлан хамтран баталгаажуулахад тавих шаардлага, бүртгүүлэх болон баталгаажуулалт хийх журам"
- "Органик хүнсний орцын найрлагатооцох аргачлал".

Органик хүнсний тухай хуульд заасан шаардлага ханган Монгол Улсад үйлдвэрлэж буй органик хүнсний тохирлын үнэлгээг Стандартчилал, техникийн зохицуулалт, тохирлын үнэлгээний итгэмжлэлийн тухай хуулийн дагуу Үндэсний итгэмжлэлийн төвөөс итгэмжилсэн хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага MNS ISO/IEC 17065:2013 “Тохирлын үнэлгээ-Бүтээгдэхүүн, үйл явц үйлчилгээний баталгаажуулалтын байгууллагад тавих шаардлага” стандартын дагуу хэрэгжүүлж байна. Мөн хуульд заасны дагуу ХХААХҮЯ-нд бүртгүүлсэн хамтын баталгаажуулалтын байгууллагууд “Органик хүнсийг харилцан итгэлцэлд тулгуурлан хамтран баталгаажуулах этгээдэд тавих шаардлага, бүртгүүлэх болон баталгаажуулалт хийх журам”-ын дагуу органик хүнснийг баталгаажуулан ажиллаж байна. Органик хүнснийг баталгаажуулахаар бүртгэгдсэн нийт 18 байгууллага байгаагаас Хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага 2, Хамтын баталгаажуулалтын 16 байгаа ажээ. Баталгаажсан органик хүнснийг ХХААХҮЯ органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сан /<https://www.organic.gov.mn/>-д бүртгэж, олон нийтэд мэдээлж байна.

Баталгаажуулалтын байгууллагууд

#	Байгууллагын нэр	Бүртгэгдсэн огноо	Холбоо барих	Төлөв
1	Эс Эф Си Эс ХХК	2019-06-12	70149762	Бүртгэгдсэн
2	Органик Хөгжил ХББ	2019-06-14	99071093	Бүртгэгдсэн
3	СЭЛЭНГЭ ОРГАНИК	2019-06-28	99395235	Бүртгэгдсэн
4	Борнуур органик хүнс	2019-09-11	94970904	Бүртгэгдсэн
5	Сэлэнгэ Органик Сүхбаатар ХББ	2019-10-08	99673723	Бүртгэгдсэн
6	Сэлэнгэ Органик Сант ХББ	2019-10-08	99373015	Бүртгэгдсэн
7	Сэлэнгэ Органик Шаамар ХББ	2019-10-08	95670073	Бүртгэгдсэн
8	Сэлэнгэ Органик Баянгол	2019-10-08		Бүртгэгдсэн
9	СЭЛЭНГЭ ОРГАНИК ХУШААТ ХББ	2019-10-08	88304448	Бүртгэгдсэн
10	Сэлэнгэ Органик Цагааннуур ХББ	2020-08-04	99886186	Бүртгэгдсэн

Баталгаажуулалтын байгууллагууд

#	Байгууллагын нэр	Бүртгэгдсэн огноо	Холбоо барих	Төлөв
11	Сэлэнгэ Органик Бүтээлч Шаамар	2020-08-04	99897719	Бүртгэгдсэн
12	Сэлэнгэ органик Алтанбулаг ХББ	2020-08-04	99669987	Бүртгэгдсэн
13	Сэлэнгэ Органик Жавхлант ХББ	2020-08-04	99565767	Бүртгэгдсэн
14	Стандарт, хэмжил зүйн газрын Бүтээгдэхүүн, тогтолцооны баталгаажуулалтын газар	2021-03-18	70185427	Бүртгэгдсэн
15	СЭЛЭНГЭ ОРГАНИК ӨНӨР БУЛАГ	2021-09-01	99645895	Бүртгэгдсэн
16	Баянбулаг Органик	2022-03-30	98331379	Бүртгэгдсэн
17	ОРГАНИК БОРДОО ХББ	2022-03-30	86000910	Бүртгэгдсэн
18	Хүнс хөдөө аж ахуйн хөгжлийн үндэсний нэгдэл	2022-08-04	88070729	Бүртгэгдсэн

Тухайлбал, Үндэсний итгэмжлэлийн төвөөс органик хүнсийг баталгаажуулахаар итгэмжлэгдсэн хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага Эс Эф Си Эс ХХК нь 2019 оны 6 дугаар сарын 12-ны өдөр тус бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэгдсэн байна.

Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сан
НҮҮР
БҮТЭЭГДЭХҮҮН
БАТАЛГААЖУУЛАЛТ
ҮЙЛДВЭРЛЭГЧИД
МЭДЭЭ, МЭДЭЭЛЭЛ
ОРГАНИК ТЭМДЭГ
Нэвтрэх
Бүртгүүл

Нүүр / Баталгаажуулалтын байгууллагууд / Дэлгэрэнгүй

Эс Эф Си Эс ХХК

Ерөнхий мэдээлэл	Бүтээгдэхүүн	Байгууллагын регистрийн дугаар:
Баталгаажуулалтын байгууллага: Эс Эф Си Эс ХХК	Баталгаажуулалтын байгууллагын төрөл: Хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага	5830214
Байгуулагдсан огноо: 2014-04-14	МХЕГ -ын бүртгэлийн дугаар: 123456789	Цахим шуудан: sfcscertification@gmail.com
Ажлын утас: 70149762	Ажлын утас: 99015078	Факс: -
Аймаг хот: Улаанбаатар	Сум дүүрэг: Баянгол	Хаягын мэдээлэл: 16-р хороо, Колорадо Бизнес төв 207 тоот

Тус бүртгэл, мэдээллийн санд 2022 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн байдлаар дотоодын үйлдвэрийн 718, импортын 86 органик хүнс, тэжээл бүртгэгдсэн байна.

organic.gov.mn/#/home

Органик хүнсний тухай | Хууль арх зүй | Холбоо барих | Түгээмэл асуулт, хариулт

ШИНЭЭР БАТАЛГААЖСАН БҮТЭЭГДЭХҮҮНҮҮД

ОРГАНИК ХҮНСНИЙ МЭДЭЭЛЛИЙГ ШАЛГАХ

* Бүтээгдэхүүний код:

LOF-0000-0000-00000

Шалгах

Бөөрний сонгино

Баталгаажсан

Байцаа

Баталгаажсан

Сахаргүй жигнэмэг какао ойн самрын

Баталгаажсан

Агч модны сироп

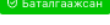

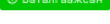

Баталгаажсан

Тухайлбал, Эс Эф Си Эс ХХК-ийн баталгаажуулсан 78 бүтээгдэхүүнээс үзүүлбэл:

Ерөнхий мэдээлэл

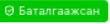

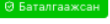

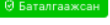

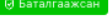

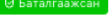

Бүтээгдэхүүн

Нэр	Код	Хүчинтэй хугацаа	Төлөв
Чацарганы охь	LOF-2009-2108-00085	2023-06-19	
Magic Drop	LOF-1515-2107-00028	2023-06-19	
Doctor Drop	LOF-1515-2107-00029	2023-06-19	
Чацарганы охь 50мл	LOF-2009-2107-00030	2023-06-19	
Чацарганы охь 30мл	LOF-2009-2107-00031	2023-06-19	
Байгалын зэрлэг нэрс	LOF-2009-2107-00032	2023-06-19	
Нэрс жимс	LOF-2009-2107-00033	2023-06-19	
Артишок ундаа	LOF-0601-2012-00357	2022-11-08	
Артишок өтгөрүүлсэн шүүс	LOF-1302-2012-00356	2022-11-08	
Артишок цинари сколимус	LOF-0708-2012-00355	2023-11-08	

< 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Ерөнхий мэдээлэл

Бүтээгдэхүүн

Нэр	Код	Хүчинтэй хугацаа	Төлөв
Цөцгийн тос сармистай	LOF-0405-2203-00038	2024-03-10	
Цөцгийн тос сармистай	LOF-0405-2203-00037	2024-03-10	
Ааруул чихэртэй	LOF-0402-2203-00036	2024-03-10	
Ааруул чихэртэй	LOF-0402-2203-00035	2024-03-10	
Ааруул чихэргүй	LOF-0402-2203-00034	2024-03-10	
Ааруул чихэргүй	LOF-0402-2203-00033	2024-03-10	
Ааруул чихэргүй	LOF-0402-2203-00032	2024-03-10	
Ааруул чихэртэй	LOF-0402-2203-00031	2024-03-10	
Чацарганатай аарц	LOF-0406-2203-00059	2024-03-10	
Чихэртэй аарц	LOF-0406-2203-00058	2024-03-10	

< 1 2 3 4 5 6 7 8 >

Стандарт, хэмжил зүйн газрын Бүтээгдэхүүн, тогтолцооны газар 2022 оны 3 дугаар сарын 18-ны өдөр бүртгэгдсэн.

Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сан

НҮҮР БҮТЭЭГДЭХҮҮН БАТАЛГААЖУУЛАЛТ ҮЙЛДВЭРЛЭГЧИД МЭДЭЭ, МЭДЭЭЛЭЛ ОРГАНИК ТЭМДЭГ

Нэвтрэх

Бүртгүүлэх

Нүүр / Баталгаажуулалтын байгууллагууд / Дэлгэрэнгүй

Стандарт, хэмжил зүйн газрын Бүтээгдэхүүн, тогтолцооны баталгаажуулалтын газар

Ерөнхий мэдээлэл	Бүтээгдэхүүн	Баталгаажуулалтын байгууллагын төрөл:	Байгууллагын регистрийн дугаар:
Баталгаажуулалтын байгууллага: Стандарт, хэмжил зүйн газрын Бүтээгдэхүүн, тогтолцооны баталгаажуулалтын газар	Хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага	Байгуулагдсан огноо: 1995-03-18	9096035
Цахим шуудан: ganzorig@masm.gov.mn	Ажлын утас: 70185427	Аймаг хот: Улаанбаатар	МХЕГ -ын бүртгэлийн дугаар: 22222222
Факс: -			Ажлын утас: 99052740
Хаягын мэдээлэл: Энхтайваны өргөн чөлөө 46А			Сум дүүрэг: Баянзүрх

Хамтын баталгаажуулалтын байгууллагаар 2022 оны 07 сарын 18-ны байдлаар 637 органик хүнс баталгаажуулсан байна. Баталгаажсан бүтээгдэхүүний талаарх мэдээллийг бүртгэл, мэдээллийн сангаас харж болно.

Дотоодын бүтээгдэхүүн

Бүгд

#	Бүтээгдэхүүний код	Бүтээгдэхүүний нэр	Үйлдвэрлэгч	Хучинтэй хугацаа	Төлөв
41	LOF-0701-2109-00202	төмс	Айнур	2022-10-31	Баталгаажсан
42	LOF-0706-2109-00211	лууван	Айнур	2022-10-31	Баталгаажсан
43	LOF-0708-2109-00210	хулуу	Айнур	2022-10-31	Баталгаажсан
44	LOF-0707-2109-00209	Өргөст хэмх	Айнур	2022-10-31	Баталгаажсан
45	COF-0701-2109-00091	төмс	Нэргүй	2022-10-31	Шилжилтийн үе
46	LOF-null-2109-00208	байцаа	Жаргал	2022-10-31	Баталгаажсан
47	LOF-0703-2109-00207	сонгино	Лхагва-Амгалан	2022-10-31	Баталгаажсан
48	LOF-null-2109-00206	байцаа	Ганхуяг	2022-12-31	Баталгаажсан
49	LOF-0707-2109-00205	Өргөст хэмх	Ганхуяг	2022-10-31	Баталгаажсан
50	LOF-null-2109-00204	цоохор майлз	Ганхуяг	2022-10-31	Баталгаажсан

< 1 ... 3 4 5 6 7 ... 72 >

Баталгаажсан бүтээгдэхүүний заримаас сонгон харуулбал:

Нүүр / Бүтээгдэхүүн / Дотоодын үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн / Дэлгэрэнгүй

Чачарганы охь 30мл

Бүтээгдэхүүний нэр:
Чачарганы охь 30мл

Бүтээгдэхүүний код:
LOF-2009-2107-00031

Органик орцын хувь хэмжээ:
100%

Үйлдвэрлэгчийн нэр:
Хаан Жимс ЭсБиТи

Хүчинтэй хугацаа:
2023-06-19

Бүтээгдэхүүний төлөв:
Баталгаажсан

Баталгаажсан огноо:
2021-07-19

Утас:
76004070

Баталгаажуулалтын байгууллагын мэдээлэл

Нэр:
Эс Эф Си Эс ХХК

Хуулийн этгээдийн утас:
70149762

Нүүр / Бүтээгдэхүүн / Дотоодын үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн / Дэлгэрэнгүй

Артишок цинари сколимус

Бүтээгдэхүүний нэр:
Артишок цинари сколимус

Бүтээгдэхүүний код:
LOF-0708-2012-00355

Органик орцын хувь хэмжээ:
100%

Үйлдвэрлэгчийн нэр:
ГБТ Трейдинг ХХК

Хүчинтэй хугацаа:
2023-11-08

Бүтээгдэхүүний төлөв:
Баталгаажсан

Баталгаажсан огноо:
2020-12-16

Утас:
75059933

Баталгаажуулалтын байгууллагын мэдээлэл

Нэр:
Эс Эф Си Эс ХХК

Хуулийн этгээдийн утас:
70149762

"Дархан-Ризо" био шингэн бордоо

Бүтээгдэхүүний нэр:
"Дархан-Ризо" био шингэн бордоо

Бүтээгдэхүүний код:
LOF-1516-2209-00153

Органик орцын хувь хэмжээ:
100%

Үйлдвэрлэгчийн нэр:
Цэрэнчимэд

Хүчинтэй хугацаа:
2023-12-31

Бүтээгдэхүүний төлөв:
Баталгаажсан

Баталгаажсан огноо:
2022-09-17

Утас:
99380777

Баталгаажуулалтын байгууллагын мэдээлэл

Нэр:
ОРГАНИК БОРДОО ХББ

Хуулийн этгээдийн утас:
86000910

Бүтээгдэхүүний нэр:
Чанцай

Бүтээгдэхүүний код:
LOF-0709-2110-00305

Органик орцын хувь хэмжээ:
100%

Үйлдвэрлэгчийн нэр:
Гэр Гарден Органик ХХК

Хүчинтэй хугацаа:
2023-07-28

Бүтээгдэхүүний төлөв:
** Баталгаажсан**

Баталгаажсан огноо:
2021-10-01

Утас:
99113749

Баталгаажуулалтын байгууллагын мэдээлэл

Нэр:
Органик Хөгжил ХББ

Хуулийн этгээдийн утас:
99071093

3.1.6 Монгол Улсад органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудал

Органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг энэхүү хийсэн судалгааны явцад гарсан үр дүнгээс үзэхэд:

1. Органик хүнсний талаарх ойлголт, мэдлэг хангалтгүй хэрэглэгчид үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, малын гаралтай, монголд тариалсан л бол органик байдаг гэсэн ойлголттой,
2. Үйлдвэрлэгчид органик хүнс үйлдвэрлэлд тавигдаж буй шаардлагын талаар мэдлэг дутмаг,
3. Органик үйлдвэрлэл эрхлэж буй аж ахуйн нэгж цөөн, үйлдвэрлэлийн өртөг зардал өндөр, үр ашиг бага,
4. Органик бүтээгдэхүүнийг үнэ цэнтэй болгох, зорилтод хэрэглэгчдэд чиглэсэн үйл ажиллагаа бага,
5. Органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын зардал өндөр, дотоодын баталгаажуулалт нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй,
6. Органик хүнс үйлдвэрлэгчдэд мөнгөн болон мөнгөн бус дэмжлэг байхгүй,
7. Органик бүтээгдэхүүний экспорт байхгүй,
8. Импортын органик гэсэн бүтээгдэхүүн Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сан <https://www.organic.gov.mn/> -д бүрэн бүртгүүлдэггүй,
9. Худалдааны байгууллагууд бүртгэгдсэн, баталгаажсан органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг <https://www.organic.gov.mn/>-д бүртгэгдсэн эсэхийг хянадаггүй, борлуулалтын тусгай тасаггүй,
10. Органик хүнсний ач холбогдлын талаар олон нийтийг соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа хангалтгүй хийгдэж байна,
11. Органик хүнсээр баталгаажаагүй бүтээгдэхүүнийг олон нийтэд сурталчлах, хэрэглэгчдийг төөрөгдөлд оруулах, бүх нийтийг мэдлэгжүүлэх үйл ажиллагаа бага.

Дээрх байдлаас харахад Органик хүнсний тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, тухайлбал, органик хүнс үйлдвэрлэгчдийг татвар, мөнгөн болон мөнгөн бус аргаар урамшуулан дэмжих, хэрэглэгчийг мэдээ, мэдээллээр хангах ажлыг төрийн бодлогын түвшинд хэрэгжүүлэх, органик бүтээгдэхүүнийг олон улсын үзэсгэлэн худалдаанд оролцуулах боломжийг дэмжих, органик бүтээгдэхүүний судалгаа, хөгжил, хөрөнгө оруулалтын зардлын тодорхой хувийг төрөөс санхүүжүүлэх зэрэг асуудлыг хуульчлах шаардлагатай байна.

3.1.7 Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд худалдаалагдаж байгаа органик хүнсний шошго, баталгаажуулалт, сурталчилгааны байдал

Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд борлуулагдаж буй Органик бүтээгдэхүүний борлуулалт, хэрэглэгчдэд сурталчлан таниулах байдалд тандан судалгааг хийлээ. Судалгаанд Эфэс супермаркет, Нарансупермаркет, Гүүд прайс супермаркет, Сансар супермаркет, М-март супермаркет зэрэг 5 сүлжээ дэлгүүрүүд хамрагдлаа.

Тус дэлгүүрүүдэд худалдаалагдаж байгаа “Органик болохыг илэрхийлсэн тэмдэг, тэмдэглэгээ бүхий бүтээгдэхүүн”-д Үндэсний үйлдвэрийн болон Импортын бүтээгдэхүүн гэсэн 2 чиглэлээр ангилан тандалт хийлээ.

Тандалтаар 146 нэрийн бүтээгдэхүүний шошгын мэдээлэлд “Органик”, “Байгалийн цэвэр”, “Байгалийн гаралтай цэвэр” гэсэн нэршил орсон байна. Үүнээс дотоодын үйлдвэрийн 88, импортын 58 нэрийн бүтээгдэхүүн байна.

Судалгаанд хамрагдсан дотоодын үйлдвэрүүдийн 88 бүтээгдэхүүнээс 18ш буюу 20,4%-ийн махан бүтээгдэхүүн, 70 ш буюу 74.6%-ийн байгалийн болон ургамалын гаралтай бүтээгдэхүүн хамрагдлаа.

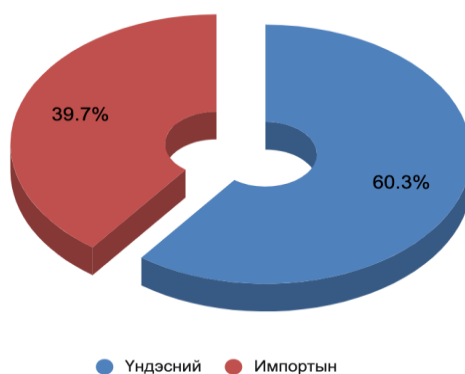
Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сан <https://www.organic.gov.mn/> системд нийт 86 бүтээгдэхүүн бүртгэгдсэн байгаа ба худалдаанд бүртгэгдээгүй бүтээгдэхүүн борлуулагдах байдал ажиглагдсан.

Худалдааны байгууллага нь органик болохыг илэрхийлэх гэрчлэх тэмдэггүй үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн болон Монгол Улсын органик хүнсний бүртгэл, мэдээллийн сан (www.organic.gov.mn)-д бүртгүүлээгүй импортын бүтээгдэхүүнийг худалдаалж байгаа нийтлэг ноцтой дутагдал байна. Гэхдээ уг бүртгүүлээгүй бүтээгдэхүүнийг тусгайлан органик гэж худалдаалахгүй байгаа нь зөрчилтэй гэж харагдахгүй байна.

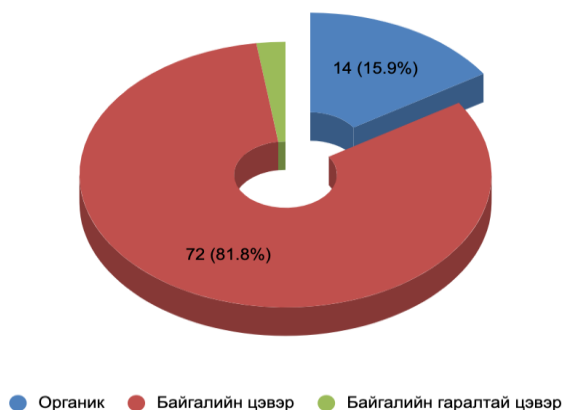
Судалгаа, тандалтанд хамрагдсан бүтээгдэхүүнд хийсэн дүнг тоймловол:

Үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний талаар:

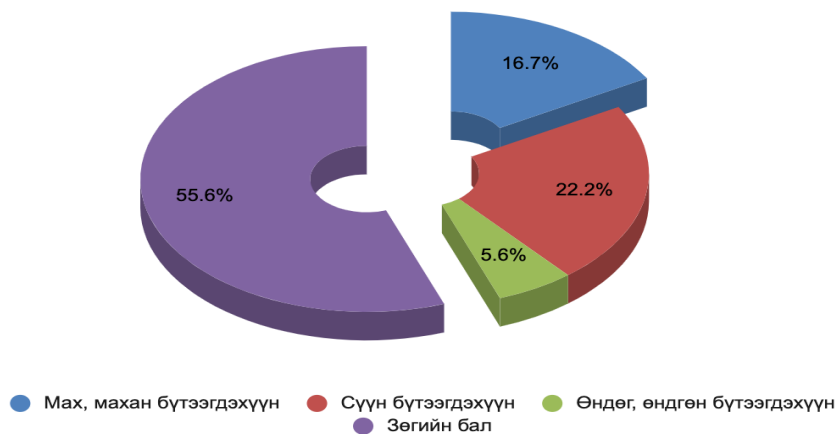
Судалгаанд хамрагдсан бүтээгдэхүүний тоо

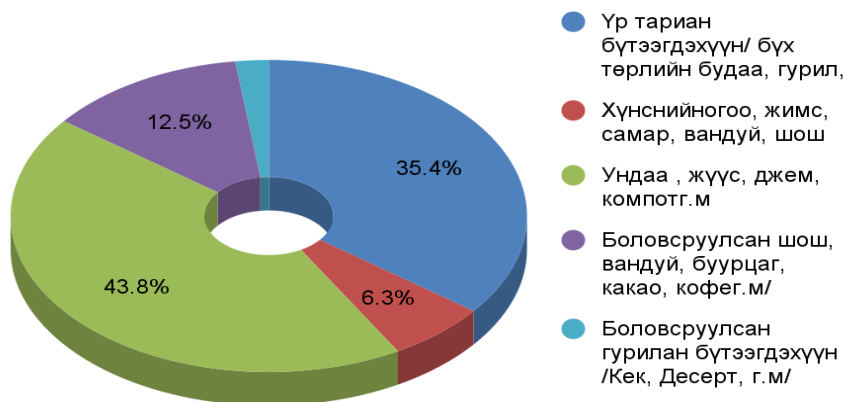
Үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний шошгололт

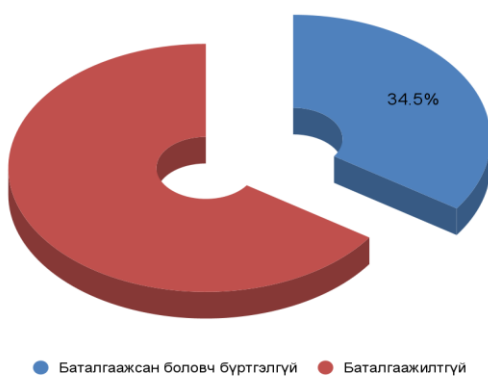
Органик болохыг илэрхийлсэн тэмдэгтэй бүтээгдэхүүн

Ургамалын гаралтай хүнс

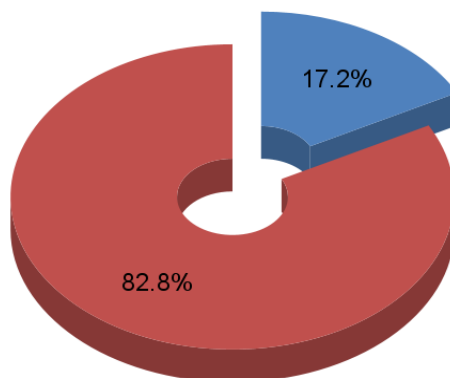

Монгол улсад бүртгэгдсэн, баталгаажсан байдал

Импортын бүтээгдэхүүний талаар:

Импортын бүтээгдэхүүн

- Амьтны гаралтай хүнс /загас, хавч, нялцгай биетэн/
- Ургамлын гаралтай хүнс

Судалгаанд хамрагдсан худалдааны төвүүд өмнө байсан Органик хүнсний тусгайлсан тасгууд ажиллууж байснаа больсон байх ба Органик хүнсийг тухайн бүтээгдэхүүний нэр төрлийн дагуу бусад органик бус бүтээгдэхүүнүүдтэй хамт байршуулан борлуулж байгаа нь Органик хүнсний бүтээгдэхүүний онцлог болон үнэ цэнийн ялгааг бууруулах, хэрэглэгчдэд сонголт хийхэд хүндрэлтэй байдлыг бий болгож байна.

Дээрхи хүнсний бүтээгдэхүүн борлуулагч худалдааны байгууллагаас авсан асуулгын дүнг нэгтгэн дүгнэвэл:

Худалдааны сүлжээ дэлгүүрүүд нь Органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг хүлээн авах, органик бүтээгдэхүүний худалдан борлуулахад тавигдах шаардлагыг хэрэгжүүлэхгүй байх, бүтээгдэхүүн нийлүүлэгчээс Органик баталгаажуулалт болон бүртгэлийн системд бүртгэгдсэн эсэхийг хянахгүйгээр бүтээгдэхүүнийг хүлээн авч борлуулж буй байдалтай байна.

- Үндэсний үйлдвэрийн баталгаажсан органик хүнс цөөн
- Органик бүтээгдэхүүнийг тусгайлсан тасагт байршуулахгүй байгаа нь хэрэглэгчийн сонголт хийхэд сөрөг нөлөөтэй, хэрэглэгч эрж хайх, олохгүй байх түүнээс өөр сонголтыг хийхэд хүргэх,
- Органик бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчдэд сурталчилан таниулах, үйлдвэрлэгчтэй хамтран бүтээгдэхүүний үнэ цэнийн нэмэгдүүлэх чиглэлээр төлөвлөсөн үйл ажиллагаа хийгддэггүй, хангалттай бус

Цаашид худалдааны газрууд органик хүнс хүлээн авахдаа органик болох нь баталгаажуулсан эсэх, импортын органик бүтээгдэхүүнийг www.plant.mofa.gov.mn-д бүртгэгдсэн эсэхийг хянан хүлээн авч, тусгайлсан тасгаар худалдаалах нь чухал ач холбогдолтой гэж дүгнэж байна.

3.2. Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээг дэмжих чиглэлээр баримталж буй олон улсын туршлага, хөгжлийн чиг хандлага, тэдгээрийг Монгол Улсад нэвтрүүлэх боломж

НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга 2019 оны 10 дугаар сард Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр 2030-ыг бүхэлд нь хамарсан хүнсний тогтолцооны хандлагын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, уур амьсгалын өөрчлөлт, хүнсний системийг хүртээмжтэй болгож, тогтвортой энх тайвныг дэмжих, тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор 2021 онд Хүнсний системийн дээд хэмжээний уулзалт (UNFSS) хийх тухай мэдэгдсэн. Энэхүү мэдэгдэл нь дэлхийн улс орнуудын бодлого, зөвлөлдөх үйл явцын эхлэлийг тавьсан бөгөөд 2021 оны 7-р сард дээд хэмжээний уулзалтын өмнөх уулзалт, мөн оны 9-р сард дээд хэмжээний уулзалтыг тус тус зохион байгуулсан. Гол үр дүн нь агроэкологи ба органик хөдөө аж ахуйг НҮБ-ын Хүнсний дээд хэмжээний уулзалт болон дараагийн аливаа үйл явцад дэвшилтэт, анхдагч гэж үзэхийг баталгаажуулах үүрэгтэй **Агроэкологи ба нөхөн сэргээгдэх хөдөө аж ахуйгаар дамжуулан хүнсний тогтолцоог өөрчлөх эвслийг байгуулсан.**²³

Дэлхий даяар органик хөдөө аж ахуйн талаарх хамгийн сүүлийн үеийн мэдээ мэдээллээр хангаж байдаг FiBL байгууллагаас 2020 онд 190 орны тоо баримт дээр хийсэн судалгаагаар органик тариалангийн талбай болон органик бүтээгдэхүүний жижиглэнгийн борлуулалт үргэлжлэн өсч, бүх цаг үеийн хамгийн дээд хэмжээнд хүрсэнийг тогтоожээ. Судалгаагаар цар тахлын жилүүдэд органик хүнсний эрэлт хэрэглээ нэмэгдсээр байгааг онцлоод, хэрэглэгчид органик хүнс нь шим тэжээлтэй тул хүний эрүүл мэнд, сайн сайхан байдалд чухал нөлөөтэй ба дархлаа дэмжих тул өвчлөлд бага өртөнө гэж үздэг болсныг тодотгожээ.

2020 оны байдлаар органик хөдөө аж ахуйн талбай 74.9 сая га-д²⁴ хүрсэн ба энэ нь хөдөө аж ахуйд ашиглаж байгаа нийт газрын 1,6%-тай тэнцэж байна. Үүнээс хамгийн их буюу 60 гаруй хувь нь Европт байгаа бол үүний араас Ази тив 21%, харин хойд америк 9%-ийг тус тус эзэлж байна. Тариаланд ашиглаж байгаа газрын дийлэнхийг буюу 5,1 сая га (0,7%)-д үр тариа, 3,2 сая га-д ногоон тэжээл тариалагдсан байна. Европын ихэнх орнууд үр тариаг органик аргаар үйлдвэрлэж байгаа дүр зураг байгаа. Мөн тосны ургамал 1,8 сая га-д тариалсан ба энэ нь дэлхийн нийт тосны ургамлын тариалангийн талбайн 0.8 хувьтай тэнцэж байна. Харин 2020 оны мэдээгээр 421'000 га (0,7%)-д хүнсний ногоог органик аргаар ургуулж байгаа аж.

Органик тариалангийн газар нутгийн хэмжээгээр

World: The ten countries with the largest areas of organic agricultural land 2020

Source: FiBL survey 2022

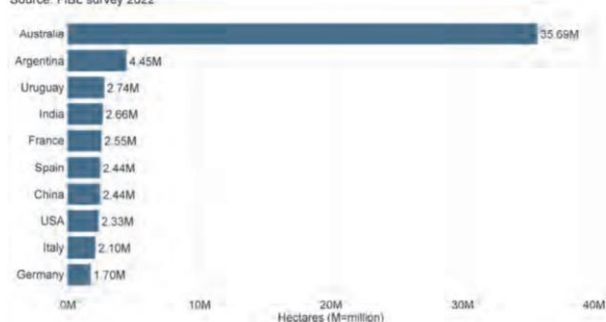

Figure 2: World: The ten countries with the largest areas of organic agricultural land 2020

1. Австрали
2. Аргентин
3. Уругвай
4. Энэтхэг
5. Франц
6. Испани
7. БНХАУ
8. АНУ
9. Итали
10. ХБНГУ

Органик үйлдвэрлэлийг дэлхий даяар 3.4 сая хүн эрхэлж байгаагаас 91 хувь нь ази, африк, европод байна. Энэтхэг улс нь органик үйлдвэрлэгчийн тоогоор хамгийн их байгаа ба энд нийт 1,6 сая органик үйлдвэрлэгч ажиллаж байна. Үүний дараагаар африкийн орнууд болох, Этиопид 220 мянга, Танзанид

²³The World of Organic Agriculture STATISTICS & EMERGING TRENDS 2022

²⁴Тивүүдээр нь авч үзвэл арлын орнууд 35.9 сая га, латин америкт 9.9 сая га, азид 6.1 сая га, европод 17.1 сая га, хойд америкад 3.7 сая га, африкт 2.1 га талбайд тус тус органик хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл явуулж байна.

149 мянга үйлдвэрлэгч органик хөдөө аж ахуйн салбарт үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа тоо мэдээ гарчээ. Харин органик хүнсний сүлжээний дараагийн шатны үйлдвэрлэлд 112 мянган боловсруулах үйлдвэрлэл эрхлэгч, ойролцоогоор 7,7 мянган импортлогч байгаа ба ихэнх нь Европд байна. Байгалиас түүж хураасан ногоо, жимс анх 2014 онд IFOAM-ын хэм хэмжээнд орж ирсэн ба тэдгээрийг ихэнх улс орнууд хууль эрх зүйгээр зохицуулж байна. Тухайлбал, ялангуяа зөгийн аж ахуйг оролцуулаад 2020 онд 28.2 сая га талбайгаас тэдгээрийг хурааж цуглуулсан гэсэн тоо баримт байгааг мэдээлсэн. Эдгээр талбай нь Африк, Европ, Ази, Латин Америкт төвлөрдөг. Тархалт нь органик хөдөө аж ахуйн газраас тэс өөр юм. Хамгийн том газар нутагтай улсуудад Финлянд (5,5 сая га, ихэвчлэн жимс), дараа нь Замби, Намиби, Мексик ордог аж. Мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар Африк, Латин Америкийн зэрлэг жимс, зөгий, эмийн болон үнэрт ургамал, самар хамгийн чухал байр суурь эзэлдэг. Харамсалтай нь дэлгэрэнгүй мэдээлэл байхгүй байна гэжээ.

3.2.1 Органик хүнсний дэлхийн зах зээлийн тойм

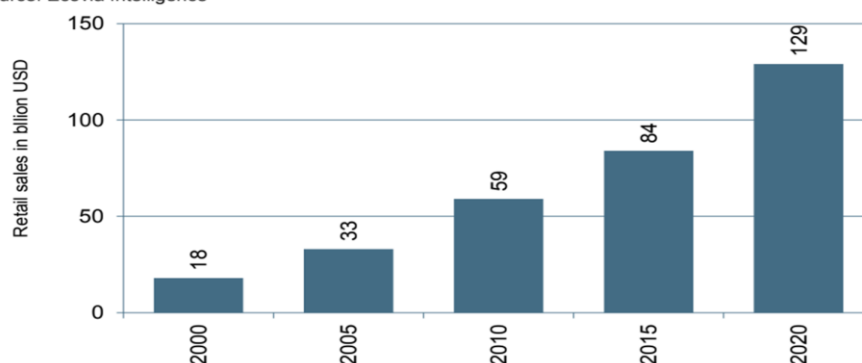
2050 он гэхэд дэлхийн хүн ам 9.1 тэрбумд хүрч, өнөөдрийнхөөс 34 хувиар өснө.²⁵ Эдгээр хүн амын өсөлтийн дийлэнх нь хөгжиж буй орнуудад тохиолдох ба хотжилт үргэлжлэн хурдацтай хөгжинө. Өнөөдрийн байдлаар дэлхийн хүн амын 49 хувь хот, суурин газар амьдарч байгаа бол 2050 онд энэ тоо 70 орчим хувьд хүрнэ гэсэн тооцоолол бий. Хүн амын тоо нэмэгдэхийн хэрээр хоол хүнсний хэрэгцээ тэр хэмжээгээр өснө гэдэг нь ойлгомжтой. Тухайлбал, хүнсний үйлдвэрлэл 70 хувиар, үүний дотроос үр тарианы жилийн үйлдвэрлэл өнөөдрийн 2.1 тэрбумаас 3 тэрбум тонн орчим болж, жилийн махны үйлдвэрлэл 200 гаруй сая тонноос 470 сая тоннд хүргэх шаардлага бий болно гэжээ. Зөвхөн Хятадад л гэхэд 1998-аас 2018 оны хооронд махны хэрэглээ 72 хувиар өсчээ.²⁶

Харамсалтай нь, дэлхий даяарх хүлэмжийн хийн 30 гаруй хувийг ХАА-н салбар, хүнсний хаягдал эзэлж байгаа бол дэлхийн хүн амын өсөлттэй уялдан хүнсний хэрэгцээ өсөхийн хэрээр ХАА-н байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө улам бүр хурцдах нь тодорхой. Иймээс хөдөө аж ахуйд тогтвортой үйлдвэрлэл чухал үүрэг гүйцэтгэх нь. **Тогтвортой хөгжил гэдэг нь өнөө цаг үеийн хэрэгцээг хангахдаа ирээдүй үеийн хэрэгцээг хязгаарлахгүй байх явдал юм гэж НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалд тодорхойлсан ба тогтвортой хөгжиж буйн илрэл нь эдийн засгийг хөгжүүлэхээс гадна байгалийн нөөцийг үр ашигтайгаар зарцуулж, эрүүл мэнд, нийгмийн асуудлуудад чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулах гэжээ.** Тэгвэл, органик үйлдвэрлэл нь энэ зорилгод илүү нийцэж байгаад оршино.

1990-ээд онд хэдхэн тэрбум ам.долларын үнэлгээтэй байсан зах зээл 2000 онд 18 тэрбумд хүрсэн.²⁷ Тэгвэл энэ тоо тасралтгүй өссөөр 2020 онд 129 тэрбум болжээ.

Global market: Growth in global market for organic food & drink, 2000-2020

Source: Ecovia Intelligence

Органик зах зээлийн 90% нь АНУ, Европын холбоонд ногдож байгаа ба БНХАУ, БНСУ, Энэтхэгт органик үйлдвэрлэл улам бүр чухал болж байгаа тухай IFOAM болон FiBL-ээс гаргасан Дэлхийн органик хөдөө аж ахуйн тоо баримт ба шинэ чиг хандлагыг 2022 тайланд дурьджээ. “Дэлхийн органик хөдөө аж ахуй 2022” тайлангаас харахад органик хөдөө аж ахуйн салбар жилээс жилд өргөжиж 2020 оны байдлаар дэлхийн 187 оронд органик үйлдвэрлэл, худалдаа эрхэлж байгаа ба нийт хөдөө аж ахуйн

²⁵https://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf

²⁶<https://www.agriculture.gov.au/abares/research-topics/agricultural-outlook/meat-consumption>

²⁷The World of Organic Agriculture STATISTICS & EMERGING TRENDS 2022, IFOAM & FiBL

үйлдвэрлэлийн 1.6%-ийг эзэлж байна. Органик хүнсний нэг хүнд ногдох хэмжээгээр Дани, Швейцар, Люксембург улсууд тэргүүлж байна.

Ковид-19 цар тахлын үед халдварт өртөмтгий байдал, эдгэрэлтийг хүний биеийн дархлаатай холбож үзэх хандлага түгээмэл байсан ба халдвараас урьдчилан сэргийлэх, халдварын үр нөлөөг бууруулах нь хүн төрөлхтөний нэн чухал зорилт болж байгаа энэ цаг мөчид хүмүүсийн эрүүл мэнддээ илүү анхаарах зан үйл илүү тодорч улмаар органик хэрэглээ нэмэгдсэн тухай тайланд дурьджээ. Тухайлбал, хүмүүсийн эрүүл мэнддээ илүү анхаарах байдал нь сайжирч, уг халдвараас сэргийлэх, халдварын нөлөөг бууруулахын тулд дархлаагаа сайн дэмжих, үүний тулд хэрэглэгчид худалдан авалт болон идэж уух зан үйлээ өөрчилсэн гэдгийг дээрх судалгаа онцолжээ. Энэ өөрчлөлт нь органик хүнсний хэрэглээг нэмэгдүүлсэн байна. Гэхдээ органик сонголтыг хийж байгаа шалтгаан янз бүр байна. Зарим хүмүүс органик хүнсийг илүү эрүүл гэж боддог бол Дани болон Франц улсад хүмүүс органик хүнс худалдан авалтыг хүрээлэн буй орчноо хайрлах зорилготойгоор, Герман улсад малын ая тухтай байдалд их анхаардаг тул органикийг тус тус сонгож байна. Харин АНУ-д генетикийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүнээс сэргийлж органикийг сонгож байна. Харамсалтай нь органик үйлдвэрлэлийн зориулалттай газар нутаг нэмэгдэж байгаа хэдий ч нийлүүлэлт нь эрэлтээ гүйцэхгүй байна.

Органик бүтээгдэхүүний импортын тоо, мэдээг Европын холбоо гаргаж байгаа ба органик бүтээгдэхүүний импорт ЕХ-нд өссөөр байна. Нидерланд, Герман, Бельги улсууд органик бүтээгдэхүүний гол импортлогч улсуудын тоонд багтаж байна.

3.2.2 Олон улс дахь органик хүнс, хөдөө ахуйн талаарх эрх зүйн орчин

2022 оныг “Органик хөдөө аж ахуйгаас хүн төрөлхтөнд болон манай гаригт үзүүлэх олон талын ашиг тусын талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлцгээе!” гэсэн уриатайгаар Органикийн жилийг тэмдэглэж байна. 2022 онд IFOAM - олон улсын байгууллагын 50 жил, IFOAM органик европын 20, IFOAM органик Азийн 10 жилийн ой болж байна. Эдгээр чухал үйл явдлуудыг тэмдэглэхийн тулд 2022 оныг органик хөдөө аж ахуйгаас хүн төрөлхтөнд болон манай гаригт үзүүлэх олон талын ашиг тусын талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэхэд зориулж олон чухал арга хэмжээг зохион байгуулж байгаа. Органикийн жилийн зорилго нь органик хөдөө аж ахуй нь өлсгөлөн, хоол тэжээлийн дутагдалд төдийгүй ядуурал, усны хэрэглээ, уур амьсгалын хямрал, тогтворгүй үйлдвэрлэл, хэрэглээ зэрэг бусад сорилтуудыг шийдвэрлэх арга зам байж болохыг олон нийтэд таниулахад оршино.

Дээр дурдсан судалгаагаар дэлхий дахинд нийт 76 улсад органик хүнсний тухай хууль тогтоомж бүрэн, 20 улсад хагас хэрэгжиж байна. 13 улсад хууль тогтоомж боловсруулагдаж байгаа ба Монгол Улс бүрэн хэрэгжсэн 76 улсын тоонд багтжээ (хүснэгт 2).

Энэ судалгааны хүрээнд Европын холбоо, Япон, Өмнөд Солонго, АНУ зэрэг улсуудын туршлагыг судаллаа.

Европын холбоо

2020 оны 5 дугаар сард Европын ногоон хэлэлцээрийн хүрээнд 2030 он гэхэд тариалангийн талбайн органик нөөцийг 25 хувьд хүргэх зорилгоо зарласан. ЕХ-ны фермээс хэрэглэгчийн ширээ хүртлэх стратеги нь Европын хүнсний аюулгүй байдлыг сайжруулах зорилготой юм. Энэхүү стратеги нь 2030 он гэхэд химийн пестицидийн хэрэглээг 50 хувь, аюултай пестицидийн хэрэглээг 50 хувь, химийн бордооны хэрэглээг 20 хувь, шим тэжээлийн бодисын алдагдлыг 50 хувиар бууруулах замаар Европын хүнсний системийн байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулахад чиглэгдсэн байна.

Фермээс хэрэглэгчийн ширээ хүртлэх стратегид органик хөдөө аж ахуй чухал байр суурь эзэлнэ. Энэхүү стратегид ЕХ-ны хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн 25-аас доошгүй хувьд хүргэх зорилтыг багтаасан тул органик хөдөө аж ахуй нь хүн төрөлхтний өмнө тулгарч буй байгаль орчны сорилтыг шийдвэрлэх нэг хэсэг болж чадна гэдгийг хүлээн зөвшөөрсөн. 2030 онд 25 хувийн зорилтод хүргэхийн тулд органик бүтээгдэхүүний эрэлт, нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх үүднээс ЕХ даяар органик хөдөө аж ахуйг цогц бодлогоор дэмжих шаардлагатай байгаа. Фермээс хэрэглэгчийн ширээ хүртлэх стратегийн нэг хэсэг болгон Европын Комисс хөдөө аж ахуй, хүнсний бүтээгдэхүүнийг тогтвортой үйлдвэрлэл, хэрэглээнд оруулах хувь нэмрийг нэмэгдүүлэхийн тулд ЕХ-ны дэмжих хөтөлбөрийг эргэн харахаа амласан байдаг.

2021 оноос эхлэн Европын хөдөө аж ахуй, хүнсний бүтээгдэхүүнийг сурталчлахад зориулагдах төсвийн 50 орчим хувийг, тухайлбал, органик болон бусад тогтвортой үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүнийг дотоод

зах зээл болон гуравдагч орнуудад²⁸ сурталчлах, түгээн дэлгэрүүлэх кампанит ажлуудад зориулах, тухайлбал үзэлгэлэн худалдаа, яармагт оролцуулах, ЕХ-ны органик үйлдвэрлэгчдийн экспортын боломжуудын талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, бусад улс орнуудтай байгуулсан чөлөөт худалдааны гэрээ, түүнтэй адилтгах гэрээг ашиглах гэх мэт.

ЕХ дээр дурдсан стратегийн зорилтод хүрэхийн тулд 2021 оны 3 дугаар сард органик хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагааны шинэ төлөвлөгөөгөө гаргасан.²⁹ Энэхүү 23 үйл ажиллагаа бүхий органик үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь 3 үндсэн зорилгын хүрээнд хэрэгжинэ. Үүнд, (1) ЕХ-нд органик хүнсний хэрэглээг нэмэгдүүлэх, (2) органик хүнсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, (3) тогтвортой үйлдвэрлэлийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх. Эдгээр нь органик салбарын тогтвортой хөгжлийг бий болгох тулгын гурван чулуу аж. ЕХ эдгээр зорилтыг илүү сайн хэрэгжүүлэхийн тулд гишүүн орнуудаа үндэснийхээ хэмжээнд органик үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг гаргах Хөдөө аж ахуйн нэгдсэн бодлогын хүрээнд байгаа боломжуудыг ашиглан органик хөдөө аж ахуйг дэмжих, ялангуяа, шилжилтийн үед байгаа аж ахуйд нэлээдгүй анхаарал хандуулахыг уриалжээ. Энэхүү үзэл бодлыг хүнсний тогтвортой үйлдвэрлэл, хөдөөгийн хөгжлийн өргөн хүрээнд авч үзэх шаардлагатайг тэмдэглээд Европын эдийн засаг, нийгмийн комисс нь улирлын шинж чанарыг харгалзан богино, орон нутгийн органик үйлдвэрлэл, маркетингийн сүлжээ нь хүнсний сүлжээнд илүү их нэмүү өртөг шингээх ирээдүйтэй арга зам гэж онцлосон ба мөн хөдөө орон нутагт ажлын байр бий болгох боломжтой гэжээ. Цаашид органик бүтээгдэхүүнийг нийгмийн эмзэг бүлэгт хүртээмжтэй байлгахын тулд зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг санал болгож, төрөөс (орон нутаг, хот, бүс нутаг, холбооны эрх баригчид) тухайн бүс нутгийн органик бүтээгдэхүүнийг төрийн худалдан авалтаар дамжуулан хүн ам илүү ихээр хэрэглэх боломжийг бий болгохыг зөвлөсөн (жишээлбэл, байгууллагын цайны газар г.м) байна. Ер нь эрэлтийг ихээр дэмжих, хэрэглэгчийг мэдлэгжүүлэх ажил чухал ба хэрэв нийлүүлэлт нь эрэлтээс давбал зах зээлийн эдийн засгийн зарчмаар органик үйлдвэрлэлийн өрсөлдөөн байхгүй болж, улмаар үнэ буурах гэсэн магадлалтай. Тиймээс хэрэглэгчийн өндөр итгэл нь органик тариалангийн амжилтын урьдчилсан нөхцөл болохыг онцолсон байна. Ялангуяа, үйлдвэрлэлээс эхлээд боловсруулалт, хэрэглээ хүртэлх хүнсний сүлжээний бүх үе шатанд холбогдох үйлдвэрлэлийн стандартыг дагаж мөрдсөн гэдэгт хэрэглэгчид итгэл үнэмшилтэй байх нөхцлийг бүрдүүлэх нь чухал аж. Тиймээс залилан мэхлэхээс урьдчилан сэргийлэх, мөшгих тогтолцоог сайжруулахад чиглэсэн арга хэмжээнүүд онцгой чухал байна. Ялангуяа дижиталчлалын санал болгож буй боломжуудыг ашиглах нь зүйтэй юм гэжээ.

Органик газар тариалангийн талаар холбогдох мэдлэг солилцоог дэмжихийн тулд фермийн зөвлөх үйлчилгээг бэхжүүлэх шаардлагатай. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үүднээс Европын Комисс органик хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуйн судалгаа, инновацид тус холбооны хөдөө аж ахуйд зориулагдсан төсвийн 30-аас доошгүй хувийг зориулахаар төлөвлөсөн. Тухайлбал, органик тариалангийн үйлдвэрлэлд хэрэглэх ургамал хамгаалах бүтээгдэхүүнийг орлох боломжийг нэмэгдүүлэх г.м. Зөвхөн 2021 онд хөдөө аж ахуйд зориулагдсан төсвөөс органик үйлдвэрлэлд 27 хувь буюу 49 сая еврог хуваарилсан байна.³⁰ Эрдэмтэд, зөвлөх үйлчилгээ, боловсролын салбар, тариаланчид, нийгэм хоорондын мэдлэг солилцоог эрчимжүүлэх хэрэгтэй. Органик бүтээгдэхүүний ашиг тус, бэрхшээлийн талаарх хэрэглэгчдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх ажлуудыг хийх, ялангуяа энэ ажлыг сургуулиас эхлэх нь зүйтэй гэжээ. ЕХ сургуулиуд жимс, хүнсний ногоо, сүүний хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг ба үүгээр дамжуулан органик бүтээгдэхүүний талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх боломжтой аж. Түүнчлэн, органик үйлдвэрлэлийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэхийн тулд Европын Комисс жил бүр “Органик өдөр”-ийг тэмдэглэх, органик хүнсний сүлжээний бүх салбарт шилдэг бүтээлийн шагналыг бий болгохоор төлөвлөжээ. Жил бүр зохион байгуулах Европын органик шагналууд нь органик үнэ цэнийн сүлжээг нэмэгдүүлэх, хөгжүүлэх, идэвхжүүлэхэд онцгой хувь нэмэр оруулж байгаа Европын үйлдвэрлэгчийг урамшуулахад зориулагдсан юм. Өөрөөр хэлбэл, ЕХ-ны органик хүнсний сүлжээн дэх шилдэг амжилтыг үнэлж, шагнал гардуулах замаар тус салбарыг олон нийтэд таниулах ажлуудыг өргөнөөр зохион байгуулж байна. ЕХ-ны органик шагналыг дор дурдсан 7 ангиллаар олгоно.³¹

²⁸<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0141&from=EN>

²⁹<https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1440862/>

³⁰<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0141&from=EN>

³¹<https://www.organicseurope.bio/get-involved/european-organic-awards-2022/>

- Шилдэг органик фермер (эмэгтэй, эрэгтэй)
- Шилдэг органик хот
- Шилдэг органик бүс
- Шилдэг органик биодүүрэг
- Шилдэг органик ЖДҮ
- Шилдэг органик хүнсний жижиглэн худалдаалагч
- Шилдэг органик ресторан

Шагналыг 2022 оны 9-р сарын 23-нд болох ЕХ-ны Органик өдрөөр анх удаа гардуулав.

Түүнчлэн хүнсний жижиглэн худалдааны салбар нь органик салбарын цаашдын хөгжилд чухал үүрэгтэй бас тэмдэглэжээ.

2018 оны 6-р сард ЕХ-ны органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, шошгололтын тухай шинэ хууль (2018/848) хэрэгжиж эхэлсэн. Анх энэ хууль 2021 оны 1-р сарын 01-нээс эхлэн хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байсан, хэдий ч COVID-19 цар тахал зэрэг олон шалтгааны улмаас хэрэгжиж эхлэх хугацааг нэг жилээр хойшлуулжээ. Тухайн хуулиар суурь асуудлуудыг зохицуулсан ба 2018 оны 6-р сараас 2021 оны 12-р сар хүртэл хугацаанд журам, дүрмүүд (нийт 22)-ийг боловруулах ажил хийгдсэн ба энэ ажил бас үргэлжилж байгаа аж. Энэ хууль 9 бүлэгтэй:

1. Ерөнхий зүйл, хамрах хүрээ, нэр томъёоны тодорхойлолт
2. Органик үйлдвэрлэлийн зорилго, зарчмууд
3. Үйлдвэрлэлийн журам
4. Шошгололт
5. Баталгаажуулалт
6. Албан хяналт ба бусад албан үйл ажиллагаанууд
7. Гуравдагч оронтой хийх худалдаа
8. Ерөнхий зохицуулалт (органик болон шилжилтийн үед байгаа бүтээгдэхүүний шилжилт хөдөлгөөн ба мэдээлэл солилцох, тайлагнах болон дүрмийн бус зөвшөөрөх үйл ажиллагаа)
9. Үйл ажиллагааны, шилжилтийн болон төгсгөлийн зохицуулалт

6 хавсралтай:

- энэ хуулийн хамрах хүрээнд багтаж байгаа 3 бүлэг бүтээгдэхүүн дээр нэмээд 12 бүлгийг хавсралт 1-ээр баталжээ, тухайлбал, хүнс, тэжээлд хэрэглэдэг далайн болон бусад давс, зөгийн лав, самнаагүй хөвөн болон ноос, боловсруулаагүй арьс шир, ургамлын гаралтай уламжлалт эмийн бэлдмэл г. м.
- органик үйлдвэрлэлд баримтлах журмуудыг салбар тус бүрээр нарийвчлан гаргахаар заасан,
- органик бүтээгдэхүүний сүлжээний үе шатууд буюу хураах, цуглуулах, түүх, савлах, тээвэрлэх, хадгалах журмууд боловсруулж батлах,
- хавсралтаар гэрчлэх тэмдэг болон гэрчилгээний загварыг баталсан.

Дараахь зохицуулалтууд нэмэгдсэн. Үүнд: Хамгаалагдсан хөрсний тариаланг органик аргаар удирдах боломжийг хуульчилсан. Ургамлын нөхөн үржихүйн материал (тухайлбал, үр, хөврөл үр гэх мэт)-ын тухайд нэг төрлийн биш материалуудыг болон нутагшсан сортуудыг ашиглахыг бүх талаар дэмжсэн. Шувууны аж ахуйд зориулсан дүрэм журмуудад нэмэлт шаардлагууд оруулсан, тухайлбал, маш жижиг зайд байрлуулах, олон давхар байрлуулахыг хязгаарлах г.м. Түүнчлэн туулай, бугын аж ахуйд нэмэлт зохицуулалтыг хийсэн. Усны аж ахуйд органик бус зулзагануудыг ашиглах боломж маш хязгаарлагдмал байдаг.

Европын дүрэм (ЕХ 2018/848)-ээр хөдөө аж ахуй, загас болон зөгийн гаралтай дараах бүтээгдэхүүнүүд болон боловсруулсан бүтээгдэхүүн, тэдгээрийг үйлдвэрлэх, бэлтгэх, шошголох, түгээх, зах зээлд худалдах, импортлох, экспортлох үйл ажиллагааг хамран зохицуулжээ:

- амьд болон боловсруулаагүй хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн, түүнчлэн үр болон ургамлын бусад нөхөн үржихүйн материал;
- хүнсний зориулалтаар ашиглах боловсруулсан хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн;
- малын тэжээл.

Органик үйлдвэрлэл, органик бүтээгдэхүүн, хөдөө аж ахуйн түүхий эд, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, болгоомжлох арга хэмжээ, шилжилтийн үе, шилжилтийн үед байгаа бүтээгдэхүүн, органик үйлдвэрлэлийн талбар, шилжилтийн үеийн үйлдвэрлэлийн талбар, органик бус үйлдвэрлэлийн талбар, фермер, фермийн газар, шошголох гэх зэргээр нийт 75 нэр томъёоны тодорхойлолтыг оруулжээ.

Баталгаажуулалтын тухайд, Европын дүрэм (ЕХ) 2018/848 нь дэлхий даяарх жижиг фермерийн ихэвчлэн загас болон далайгаас олборлодог бүлгийг баталгаажуулж, гэрчилгээжүүлэхийг анх удаа хуулиар зөвшөөрчээ. "Үйл ажиллагаа эрхлэгчдийн бүлгүүд"-ийг баталгаажуулах нь ЕХ-ноос гадна бусад улсын үйлдвэрлэгчдийн бүлгүүдийн хувьд ч боломж бүрдсэн. Гэхдээ өмнөх импортын шаардлагуудтай харьцуулахад баталгаажуулалтын шаардлагад хэд хэдэн томоохон өөрчлөлт орсон байдаг, жишээлбэл, нэг бүлэгт хамгийн ихдээ 2000 гишүүнтэй байх, бүлгийн гишүүдийн газрын хэмжээ, орлогын хязгаарыг заасан ба дотоод хяналтын системд (ICS) илүү нарийвчилсан шаардлагуудыг тогтоожээ. Баталгаажуулалтын байгууллагаас тариаланчдын бүлгүүдэд хөндлөнгийн хяналт тавих тухайд хамгийн чухал өөрчлөлт нь баталгаажуулалтын байгууллага жил бүр гишүүдийн 5 хувийг дахин шалгаж, гишүүдийн 2 хувьд нь шинжилгээний дээж авах шаардлагатай болно. Мөн зөрчлийг шийдвэрлэхэд илүү нарийвчилсан шаардлага тогтоож, мэдэгдэх үүргийг нэмэгдүүлсэн байна.

Шинэ хууль нь 2022 оны 1-р сарын 1-нээс хэрэгжсэн. Гэсэн хэдий ч ЕХ-ноос бусад улс орнуудын ("Гуравдагч орон") баталгаажуулалтын байгууллагууд 2024 оны 12-р сарын 31 хүртэл хугацаанд шилжих ба одоо байгаа харилцан хүлээн зөвшөөрсөн статусаасаа шилжих тухай өргөдөл гаргах боломжтой байхаар зохицуулсан. 2024 оны эцэс гэхэд баталгаажуулалт хийлгэсэн органик үйлдвэрлэгчид шинэ дүрэм, журамд нийцсэн гэрчилгээ авах юм. 2025 оноос эхлэн ЕХ-ны импортод зөвхөн энэхүү шинэ хуульд нийцсэн гэрчилгээг хүлээн зөвшөөрнө.

Эрх бүхий байгууллага, эсхүл баталгаажуулалтын байгууллага шаардлага, журамд нийцсэн аливаа үйлдвэрлэгч, үйлдвэрлэгчийн бүлэгт гэрчилгээ олгоно. Гэрчилгээг аль болох цахимаар олгохыг шаардсан, гэрчилгээнд үйлдвэрлэгчийн болон бүлгийн мэдээлэл, бүлгийн гишүүдийн нэрсийн жагсаалт, баталгаажуулалтад хамрагдсан бүтээгдэхүүний ангилал, хүчинтэй хугацааг тусгах ба дүрэм, журмаар тогтоосон мэдэгдэх үүргийг заана. Гэрчилгээний загварыг энэхүү хуулийн хавсралтаар баталжээ. Баталгаажуулалтад хамрагдаагүй бүтээгдэхүүнийг зах зээлд органик эсхүл шилжилтийн үед байгаа бүтээгдэхүүн гэж зарахыг хориглосон.

Бүтээгдэхүүнийг дараахь байдлаар 7 бүлэгт ангилсан байна.

- боловсруулаагүй ургамал, ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн, түүний дотор үр болон ургамлын бусад нөхөн үржихүйн материал;
- мал, малын гаралтай боловсруулаагүй бүтээгдэхүүн;
- замаг ба далайн гаралтай боловсруулаагүй бүтээгдэхүүн;
- хүнсний зориулалтаар ашиглах боловсруулсан хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүн, түүний дотор далайн гаралтай бүтээгдэхүүн;
- малын тэжээл;
- дарс;
- энэ хуулийн хавсралтад орсон болон өмнөх ангилалд хамаарахгүй бусад бүтээгдэхүүн.

Гишүүн улсуудын үйлдвэрлэгчид тэжээлээс бусад савлагаагүй органик бүтээгдэхүүнийг эцсийн хэрэглэгчдэд шууд худалддаг, эдгээр үйлдвэрлэгчид нь худалдах зорилгоор үйлдвэрлэдэггүй,

бэлтгэдэггүй, хадгалдаггүй, гуравдагч орноос тэдгээр бүтээгдэхүүнийг импортолдоггүй, бусадтай энэ чиглэлээр гэрээ, хэлэлцээргүй бол гэрчилгээг дахиж авахаас дараах тохиолдолд чөлөөлж болно. Үүнд:

- тухайн бүтээгдэхүүний борлуулалт жилд 5000 кг-аас хэтрэхгүй;
- савлаагүй ийм төрлийн бүтээгдэхүүний жилийн борлуулалтын орлого нь 20000 еврогоос дээшгүй бол;
- зардал нь тухайн төрлийн органик бүтээгдэхүүний нийт эргэлтийн 2 хувиас хэтэрсэн тохиолдолд.

Баталгаажуулалтын байгууллагын код, Европын холбооны органик үйлдвэрлэлийн гэрчлэх тэмдэг нь органик болон шилжилтийн үед байгаа бүтээгдэхүүний шошгон дээр байх ёстой.

Европын Холбооны органик үйлдвэрлэлийн гэрчлэх тэмдэг ашигласан тохиолдолд тухайн бүтээгдэхүүний орц бүрдүүлсэн хөдөө аж ахуйн түүхий эдийг тариалсан газрыг логотой ижил харагдах хэмжээтэйгээр байрлуулах ба дараах байдлаар илэрхийлнэ:

- Европын Холбооны нутаг дэвсгэрт хөдөө аж ахуйн түүхий эдийг үйлдвэрлэсэн бол ЕХ-ны Хөдөө аж ахуй;
- Хөдөө аж ахуйн түүхий эдийг гуравдагч оронд үйлдвэрлэсэн бол ЕХ-ны бус улсын хөдөө аж ахуй.

Дээрх шаардлагад маш бага хэмжээний орц буюу орцын нийт хэмжээ нь тухайн хөдөө аж ахуйн түүхий эдийн нийт жингийн 5 хувиас хэтрэхгүй бол хамаарахгүй юм байна.

Түүнчлэн зах зээлд санал болгож байгаа бүтээгдэхүүний шошго, сурталчилгааны материал, арилжааны баримт бичигт тухайн бүтээгдэхүүн, түүний найрлага, түүнийг үйлдвэрлэхэд ашигласан тэжээлийн материалыг энэхүү журмын дагуу үйлдвэрлэж, баталгаажуулан, хавсралтад заасан "био", "эко" гэсэн үгнүүд, тэдгээрээс гаралтай, дангаар эсхүл хослуулан хэрэглэх бол энэ хуулийг дагаж мөрдөх юм. Цаашилбал, ямар ч нэр томьёо, тэр дундаа барааны тэмдэг, компанийн нэр болон үйл ажиллагаанд ашигласан аливаа нэр томьёо нь хэрэглэгчийг тухайн бүтээгдэхүүн, түүний орц найрлага нь энэхүү журамд нийцсэн гэх төөрөгдүүлэх эрсдэлтэй бол шошго, сурталчилгаанд ашиглахыг хориглоно. Шошго болон сурталчилгааны шаардлагыг анхан шатны болон боловсруулсан хүнс, тэжээл зэргээр тус бүр нарийвчлан гаргажээ. Энэхүү журамд нийцсэн бүтээгдэхүүний шошго, танилцуулга, сурталчилгаанд Европын холбооны органик үйлдвэрлэлийн гэрчлэх тэмдэг ашиглаж болно. Шилжилтийн үед байгаа бүтээгдэхүүний гэрчлэх тэмдэг гэж байхгүй бөгөөд ийм бүтээгдэхүүнд гэрчлэх тэмдэг хэрэглэхийг зөвшөөрөхгүй.

Гуравдагч орноос органик болон шилжилтийн үед байгаа хүнс импортоор авахад 3 шаардлага тавьжээ:

- ЕХ-ны энэхүү хуулиар тодорхойлсон бүтээгдэхүүн байх,
- тухайн хүнс нь ЕХ-ны хуульд заасан шаардлагуудыг хангаж үйлдвэрлэснийг баталгаажуулсан байх,
- үйлдвэрлэгч нь органик гэдгийг нотлох баримт бичгийг ЕХ-ны болон тухайн орны эрх бүхий байгууллага, баталгаажуулалтын байгууллагад мэдүүлсэн байх.

Европын Комисс нь гуравдагч оронд органик үйлдвэрлэлийн явцад хяналт тавих, органик болохыг илэрхийлсэн гэрчилгээ олгох эрх бүхий баталгаажуулалтын байгууллагыг хүлээн зөвшөөрөх, түүнд тавих шаардлагуудыг тогтоож, хүлээн зөвшөөрөхөөс татгалзах үндэслэлийг тодорхойлон, хүлээн зөвшөөрөгдсөн баталгаажуулалтын байгууллагуудын жагсаалтыг гаргахаар хуульчилжээ. Мөн Европын Холбоотой байгуулсан худалдааны хэлэлцээртэй гуравдагч орны органик бүтээгдэхүүнийг харилцан хүлээн зөвшөөрөх ба өмнөх 2007 оны хуулиар³² харилцан хүлээн зөвшөөрсөн гуравдагч орнуудад мөн үйлчлэх ба хугацаа нь 2026 оноор дуусах юм.

БН Солонгос Улс

Хойд Америк, Европ органик хүнсний зах зээл дээр хамгийн их борлуулалтыг бүрдүүлдэг бөгөөд нийлээд 90 хувийг эзэлдэг. Гэхдээ ихэнх өсөлт бусад бүс нутгаас, ялангуяа Азиас ирж байна. Органик хүнсний зах зээл Хятад, Энэтхэг, Өмнөд Солонгос зэрэг орнуудад чухал болж байна.³³ Органик хүнсний зах зээлийн мэдээ Азийн орнуудын хувьд хангалттай биш байдаг аж. Одоо байгаа мэдээллээс

³²On organic production and labelling of organic products, Council Regulation (EC) No 834/2007 of 28 June 2007

³³Fibl&IFAOM тайлан, 2021

харахад 2020 онд Азид 12.5 тэрбум еврогийн органик бүтээгдэхүүн борлуулсан гэж бид таамаглаж байна гэж FiBL-ийн 2020 оны тайланд дурджээ. Хятадын хувьд 2020 онд 10.2 тэрбум еврогийн орлого олсон. Энэ нь органик бүтээгдэхүүний дэлхийн дөрөв дэх том зах зээлтэй орон гэдгийг илэрхийлж байна. Цаашилбал, Япон улс 1.4 тэрбум еврогийн (2018) үнэ цэнтэй органик дотоодын томоохон зах зээлтэй. Тэгвэл, Өмнөд Солонгос бараг 391 сая еврогийн зах зээлтэй гэж дээрх тайланд тусгажээ. Байгаль орчинд ээлтэй (органик + пестицид агуулаагүй) бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнэ 2020 онд 1.52 их наяд вон (1.13 тэрбум евро) болж, сургуулийн хоол 33 хувийг эзэлж байна. Томоохон органик хэрэглэгчийн хоршоодын (Hansalim, iCOOP, Dure, Happy Coop) байгаль орчинд ээлтэй болон боловсруулсан органик хүнсний борлуулалт 2020 онд COVID-19 халдварын үед ч дунджаар 13.9 хувиар өссөнийг онцолжээ. Энэ нь амьдралын хэв маягийн өөрчлөлт, эрүүл хоол хүнс хэрэглэх, гэртээ хоол бэлтгэх, орон нутгийн болон ойролцоох дэлгүүрүүдээс худалдан авалт хийх хэрэгцээ шаардлага, эрэлт нэмэгдэж байгаатай холбоотой аж. Эдгээр хоршоодын гишүүнчлэл 2020 онд 5.8 хувиар өссөн байна.

2020 онд байгальд ээлтэй үйлдвэрлэл явуулж буй фермийн тоо 2.1 хувиар өссөн байна. Өсөлтийн 30.5 хувийг органик гэрчилгээтэй фермүүд эзэлжээ. Нийт фермүүдэд органик фермийн эзлэх хувь 2.4 хувь байгаа ба пестицидгүй үйлдвэрлэл эрхэлдэг фермтэй харьцуулахад 11 хувиар буурсан байна.

Өмнөд Солонгос улсын Хөдөө аж ахуй, загас агнуур, ойн яам нь 2050 он гэхэд органик менежменттэй талбайг 1 сая га болгон өргөжүүлэх томоохон зорилтыг дэвшүүлж, нийт тариалангийн талбайд хэрэглэх органик бодисын эзлэх хувийг 25 хувьд хүргэнэ гэжээ.

Байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний нэр төрөл

Байгальд ээлтэй газар тариалан буюу мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэлийн арга, ашиглаж байгаа орц, материалаар нь органик тариалангийн бүтээгдэхүүн, органик малын гаралтай бүтээгдэхүүн, пестицидгүй бүтээгдэхүүн, антибиотикгүй мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн гэж ангилдаг.

Ангилал

- Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуйн бүтээгдэхүүн
- Органик тариалангийн бүтээгдэхүүн: Органосинтетик хөдөө аж ахуйн пестицид, химийн бордоо ашиглахгүйгээр тариалсан хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн
- Пестицид агуулаагүй хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн : Органосинтетик хөдөө аж ахуйн пестицид ашиглахгүйгээр тариалсан, химийн бордоог хэрэглэх зөвлөмжийн 1/3-ээс бага хэмжээтэй хэрэглэсэн тариалангийн бүтээгдэхүүн
- Малын гаралтай бүтээгдэхүүн
- Органик малын бүтээгдэхүүн: Антибиотик, нянгийн эсрэг синтетик бодис, гормон хэрэглэхгүйгээр тэжээсэн малын гаралтай бүтээгдэхүүн
- Антибиотикгүй малын бүтээгдэхүүн: Антибиотик, нянгийн эсрэг синтетикбодис, гормон хэрэглэхгүйгээр антибиотикгүй тэжээлээр тэжээсэн малын гаралтай бүтээгдэхүүн.

Органик менежментээр үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнд дараахь байдлаар гэрчлэх тэмдэг олгодог аж.³⁴
Үүнд:

- Органик хөдөө аж ахуй, ойн бүтээгдэхүүн, органик мал аж ахуйн бүтээгдэхүүн болон органик боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүн
- Пестицид агуулаагүй хөдөө аж ахуй, ойн бүтээгдэхүүн
- Антибиотикгүй малын гаралтай бүтээгдэхүүн

Боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүнээ "органик" гэж шошголох эсвэл зах зээлд гаргахыг хүссэн үйлдвэрлэгчид нь тус улсын Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний чанарын удирдлагын албанаас магадлан итгэмжлэгдсэн баталгаажуулалтын байгууллагаар бүтээгдэхүүнээ баталгаажуулсан байх ёстой. Дараах үйлдвэрлэгчид Солонгосын Органик хүнсний тухай хуулийн дагуу баталгаажуулалт хийлгэхийг шаардана. Үүнд:

³⁴<https://www.naqs.go.kr/eng/contents/contents.do?menuId=MN20568>

- Гадаадаас эсхүл Солонгост үйлдвэрлэсэн органик орцуудыг ашиглан Солонгост органик боловсруулсан хүнс үйлдвэрлэх, үйлдвэрлэхээр төлөвлөж буй үйлдвэрлэгчид,
- Солонгос улсад бүтээгдэхүүнээ борлуулах зорилгоор гадаад улсаас болон Солонгосоос гарал үүсэлтэй органик орцуудыг ашиглан гадаад улсад органик боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхээр төлөвлөж буй үйлдвэрлэгчид,
- Солонгост гадаадын болон дотоодын органик боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүнийг жижиглэх эсхүл дахин савлахаар төлөвлөж буй үйл ажиллагаа эрхлэгчид.

Баталгаажуулалтын байгууллага нь өргөдөл гаргасан үйлдвэрлэл эрхлэгчийн газар дээр нь очиж хяналт шалгалт хийдэг. Баталгаажуулалтын байгууллага нь тухайн үйлдвэрлэгчийн үйлдвэрлэл явуулж байгаа барилга байгууламж, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа нь баталгаажуулалтын стандартын шаардлагад нийцэж байгаа гэж үзвэл гэрчилгээ олгоно.

Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний чанарын удирдлагын алба нь гэрчилгээ авсан аж ахуйг хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцүүлэн үйл ажиллагаагаа эрхэлж байгааг шалгаж, зөрчил илэрсэн тохиолдолд дараагийн шалгалтаар зөрчлийг гаргахгүй байх арга хэмжээг авна.

Баталгаажуулалтын байгууллага зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхийн тулд баталгаажуулалт хийлгэж гэрчилгээ авсан үйлдвэрлэгчийн үйл ажиллагаанд тогтмол шалгалт хийдэг. Мөн хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний чанарын удирдлагын алба нь зөвхөн баталгаажуулалт хийлгэж гэрчилгээ авсан үйлдвэрлэгчид хяналт тавихаас гадна гэрчилгээ аваагүй үйлдвэрлэгчид мөн хяналт тавина. Баталгаажуулалт хийлгэсэн үйлдвэрлэгчийн үйл ажиллагаанд жил бүр болон гэрчилгээний хугацаа сунгахад, мөн газар дээр нь очиж хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлнэ. Ээлжит хяналт шалгалт болон гэрчилгээний хугацаа сунгах хяналт шалгалтыг баталгаажуулах үед хийсэнтэй ижил зарчим, журмаар хийнэ. Баталгаажуулалтын байгууллагын удирдлага дараагийн ажлын жилийн ээлжит хяналт шалгалтын төлөвлөгөөг тухайн жил дуусахаас өмнө гаргаж, аж ахуй эрхлэгчдэд хяналт шалгалтын эхлэхээс 3 сарын өмнө мэдэгдэх үүрэгтэй аж. Хэрэв тухайн аж ахуйн нэгж үл тохирлыг засах арга хэмжээг аваагүй нь газар дээр нь нотлогдвол баталгаажуулалтын байгууллагын удирдлага нь NAQS-аас захиргааны арга хэмжээ авах, эрүүгийн болон иргэний хариуцлага хүлээлгэх нэхэмжлэхийг гаргах эрхтэй гэнэ. Тухайн аж ахуйн нэгж үл тохирлыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байгаа бол энэ тухай мэдэгдсэнээс хойш 30 хоногийн дотор баталгаажуулалтын байгууллагын удирдлагад бичгээр мэдэгдэх боломжтой. Зөрчлийн төрөл, тооноос хамааран 100,000 воноос 5 сая вон хүртэл торгох шийтгэлтэй байна.

Тус улс нь АНУ болон ЕХ-той харилцан хүлээн зөвшөөрөх гэрээтэй аж. Тухайлбал, Байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг дэмжих, органик хүнсний удирдлага болон дэмжлэг үзүүлэх тухай (цаашид "Солонгосын Органик хүнсний тухай хууль" гэх) Солонгос улсын хуулийн 25 дугаар зүйлд заасныг баримтлан тус улс болон АНУ хоорондын харилцан хүлээн зөвшөөрөх зохицуулалт 2014 оны 7-р сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон байна. Бусад улсад органик гэж баталгаажсан боловсруулсан бүтээгдэхүүн нь дор дурдсан шаардлагыг хангасан тохиолдолд нэмэлт баталгаажуулалтын журамгүйгээр энэ хоёр улсад органик шошготойгоор зах зээлд гаргах юм. Хүлээн зөвшөөрөх хүрээ нь дараах бүтээгдэхүүнийг хамарна. Үүнд:

- АНУ-ын Эм, хүнсний агенлагаар эсхүл Солонгосын органик хуулийн дагуу баталгаажсан бөгөөд АНУ эсвэл Солонгост эцсийн боловсруулалт хийдэг байх,
- Солонгосын Хүнсний тухай хуулиар тодорхойлсон "боловсруулсан хоол хүнс" байх,
- хамгийн багадаа 95%-ийн органик орцтой байх.Импортлогч талын шошгоны шаардлагыг хангах шаардлагатай.

Дор дурдсан хориглох заалтуудтай.

- химийн бодис, бордоо ашиглан үйлдвэрлэсэн АНУ-ын алим эсвэл лийрийг Солонгост органик гэж шошголж болохгүй,
- антибиотик ашиглан үйлдвэрлэсэн Солонгосын малын гаралтай бүтээгдэхүүнийг АНУ-д органик гэж шошголж болохгүй.
- АНУ болон Солонгосын органик журмын дагуу хориглосон бодис, арга (жишээ нь: синтетик пестицид, хувиргасан амьд организм, цацраг туяа)-ыг хэрэглэхгүй. Гаалийн бүрдүүлэлт, түгээлтийн явцад

хориглосон бодис ашигласан нь тогтоогдсон тохиолдолд импортлогч улсын хяналтын болон дараагийн шатны арга хэмжээг авна.

ЕХ-той байгуулсан харилцан хүлээн зөвшөөрөх зохицуулалтыг АНУ-тай бараг ижил нөхцөлөөр байгуулжээ. Харин энэхүү зохицуулалт нь Европын хорооны (ЕС) 1235/2008 тоот хуулинд БНСУ-ыг хүлээн зөвшөөрөгдсөн гуравдагч орнуудын жагсаалтад оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг хийснээр буюу 2015 оны 2-р сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болсон.

Тус улсын дээр дурдсан Байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг дэмжих, органик хүнсний удирдлага болон дэмжлэг үзүүлэх тухай хууль нь 2017 оны 6-р сарын 3-ны өдрөөс хэрэгжиж эхэлжээ. Уг хуулийн зорилгыг хөдөө аж ахуй, загас агнуурын салбарт байгаль орчныг хамгаалах үйл ажиллагааг нэмэгдүүлэх, эдгээрээс үүдэлтэй байгаль орчны бохирдлыг бууруулах, байгаль орчинд ээлтэй үйл ажиллагаа эрхэлдэг фермер, загасчдыг дэмжих, мөн байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг болон органик хүнсний бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлэх, **улмаар хэрэглэгч, үйлдвэрлэгчийг хамтад нь хамгаалах замаар байгаль орчинд ээлтэй тогтвортой хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг хөгжүүлэхэд оршино гэж тодорхойлжээ.** Энэ хууль нь байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуур болон органик хүнс гэсэн 2 асуудлыг хамран зохицуулсан байна. Нэр томъёоны тодорхойлолтод байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуур, байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурын бүтээгдэхүүн органик ХАА, загасны гаралтай бүтээгдэхүүн, пестицидгүй ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн, антибиотикгүй малын бүтээгдэхүүн, антибиотикгүй загасны бүтээгдэхүүн, химийн бодисгүй загасны бүтээгдэхүүн, органик хүнс, хүнсний бус зориулалттай боловсруулсан органик бүтээгдэхүүн, органик ХАА-загасны материал, зөвшөөрөгдсөн бодис, арчлах тордох (хадгалах, савлах, дахин савлах, жижиглэх, тээвэрлэх, импортлох, хүнсний бус зориулалтаар худалдах г.м), аж ахуйн нэгж гэсэн нийт 9 нэр томъёог тодорхойлжээ.

Энэ хуулиар төрийн төв байгууллагаас гадна орон нутгийн байгууллагын чиг үүргийг тодорхой хуульчилсан. Төрийн төв байгууллага нь байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуур болон органик хүнсний үйлдвэрлэлийг дэмжих зорилгоор төлөвлөгөө болон бодлого гаргах, түүнчлэн орон нутгийн байгууллага, тариаланч, загасчдын сайн дурын оролцоог хөхиүлэн дэмжих бол орон нутгийн байгууллагууд эдгээрт нийцүүлэхээс гадна өөрийн орон нутгийн онцлогт тохируулан бодлого шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлнэ гэжээ. Энэ хуулиар ХАА, загас агнуур, хөдөөгийн хэргийн сайд болон Далай болон загас агнуурын сайд нар байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуурыг дэмжих төлөвлөгөөг 5 жил тутам гаргаж хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгосон. Энэ дагуу тус улсын Засгийн газар “Байгаль орчин, ирээдүй хойч үедээ үлдээх тогтвортой хөдөө аж ахуйг өргөжүүлэх” алсын хараатай байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуйг дэмжих 5 дахь таван жилийн төлөвлөгөөг (2021-2025 он) зарлаж, 2025 он гэхэд байгальд ээлтэй тариалангийн талбайг 10 хувьд хүргэх зорилт тавьжээ. Түүнчлэн нүүрстөрөгчийн хийг бууруулах замаар хөдөө аж ахуйн бааз суурийг бэхжүүлэх, тогтвортой, байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуйн загварыг өргөжүүлэх, хэрэглээг нэмэгдүүлэх тогтолцоог бий болгон үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх зорилтуудыг дэвшүүлжээ. Уг төлөвлөгөөнд заавал тусгах асуудлуудын жагсаалтыг мөн хуулиар тогтоожээ. Үүнд:

- бодлогын зорилго, дэмжлэгийн чиглэл
- байгаль орчинд бохирдуулж байгаа байдлын өнөөгийн түвшин
- химийн бодис (синтетик пестицид, химийн бордоо, антибиотик, хөгц мөөгөнцөрийн эсрэг бэлдмэлүүд)-ын хэрэглээг бууруулах арга хэмжээ
- төрөл бүрийн дэвшилтэт, байгаль орчинд ээлтэй технологиудын талаарх мэдлэг, мэдээллийг нэмэгдүүлэх, сургах, хөгжүүлэх, зөвлөмжөөр хангах арга хэмжээнүүд
- байгаль орчинд ээлтэй ХАА, загас агнуурын цогц загваруудыг хөгжүүлэх арга хэмжээ
- байгаль орчинд ээлтэй ХАА, загас агнуурын бүтээгдэхүүн, боловсруулсан бүтээгдэхүүн, органик хүнсийг үйлдвэрлэх түгээх, экспортлох үйл ажиллагааг дэмжих, тэдгээрийн үйл ажиллагааг холбох, хэрэглээг бий болгох
- байгаль орчинд ээлтэй ХАА, загас агнуураас олон нийтийн хүртэх боломжийг өргөжүүлэх
- олон улсын харилцааг хөгжүүлэх
- төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх санхүүжилтийг бий болгох
- баталгаажуулалтын байгууллагуудыг бойжуулах

- бусад арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх, дээр дурдсан сайд нар орон нутгийн засаг захиргааны удирдлагад төлөвлөөний талаар мэдээлэл хүргэх.

Орон нутгийн засаг захиргааны удирдлагууд мөн орон нутгийн хэмжээнд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг гаргана.

Мөн Хөрсний өдрийг жил бүрийн 3-р сарын 11-ний өдөр тэмдэглэн, хөрс нь ХАА-н гол суурь гэдгийг ойлгуулах ажлуудыг хийхээр хуульчилжээ. Энэ хүрээнд 2021 оны "Органик өдөр" (6-р сарын 2)-ийн үеэр "Уур амьсгалын өөрчлөлтийг даван туулахын тулд органик хүнсийг хэрэглэцгээе" уриан дор орон даяар олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулсан байна. Хэрэглэгчдийг органик талбайд будаа тариалах ажилд урьж, саванд тарьж болох будааны суулгац өгсөн. Түүнчлэн органик газар тариалан нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн шийдэл гэдгийг ойлгуулах зорилгоор их сургуулийн хорин мянга орчим оюутнуудад органик *bibitbar* (холомог ногоотой солонгос цагаан будааны хоол)-аар үйлчилжээ. Мөн тус арга хэмжээний хүрээнд зохион байгуулсан симпозиумаар 2030 он гэхэд цагаан будааны бүх талбайг байгаль орчинд ээлтэй практикт шилжүүлэх, 2030 онд ийм талбайн хэмжээг 30 хувьд хүргэх; химийн бордоо, пестицид, антибиотикийг 50 хувиар бууруулах; "Тариалан, мал аж ахуйг хосолсон дахин боловсруулах фермийн систем"-д шилжүүлэх; нийтийн хоолыг өргөжүүлэх зорилго бүхий үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг дэвшүүлжээ.

Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд, эсвэл орон нутгийн засаг захиргааны дарга нар нь байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг хөгжүүлэхэд шаардлагатай судалгаа, шинжилгээ, түгээн дэлгэрүүлэх, боловсрол олгох бодлогуудыг гаргах, байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загасны аж ахуйд шаардлагатай технологи, материал зэргийн гарын авлагыг боловсруулах үүргийг хүлээсэн ба эдгээр албан тушаалтнууд дээрх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зардлыг татаасаар санхүүжүүлэх юм.

Мөн тариаланч, загасчид, хэрэглэгчид болон холбогдох төрийн албан хаагчдад байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуурын талаар боловсрол олгох, сургахыг хуулиар дээрх албан тушаалтнуудын ажлын байрны тодорхойлолтод тусгасан байна. Улмаар үйлдвэрлэгч, үйлдвэрлэгчийн холбоод, түгээгчид, экспортлогчид, баталгаажуулалтын байгууллага зэрэг энэ чиглэлд үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа этгээдэд шаардагдах тоног төхөөрөмжийг суурилуулах зардлын заримыг төрөөс дэмжих асуудлыг хуульчилсан. Органик хүнс, байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуурын бүтээгдэхүүн нь энэ хуульд заасны дагуу баталгаажуулалт хийлгэж, мэдээллээ ил тод байлгана. Баталгаажуулалтыг дээрх яамдууд болон тухайн яамдуудын томилсон баталгаажуулалтын байгууллага гүйцэтгэх боломжтой. Органик хүнсийг задгайгаар дахин савлахгүйгээр хадгалж, тээвэрлэж, импортолж, худалдаж байгаа бол баталгаажуулах шаардлагагүй. Дараахь тохиолдолд баталгаажуулалтад хамрагдах боломжгүй, үүнд:

- баталгаажуулалт нь хүчингүй болсноос хойш 1 жилийн дотор,
- хэрэв 2 болон түүнээс дээш бүтээгдэхүүн баталгаажуулалт хүчингүй болсноос хойш 2 жилийн дотор,
- бүтээгдэхүүний органик шошготойгоор худалдахыг хязгаарласан, хориглосон бол,
- үл тохирлыг торгууль, бусад шийтгэлээр дуусгаснаас хойш 1 жил өнгөрөөгүй бол.

Органик хүнс, байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуурын бүтээгдэхүүн нь энэ хуульд заасны дагуу баталгаажуулалт хийлгэж, мэдээллээ ил тод байлгана. Органик хүнсийг Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд эсвэл далай тэнгис, загас агнуурын сайд баталгаажуулж болно /19-р зүйл/. Мөн дээрх яамдуудын томилсон баталгаажуулалтын байгууллага гүйцэтгэх боломжтой. Баталгаажуулалтын хүчинтэй хугацаа 1 жил. Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн яамны сайд эсвэл Далай тэнгис, загас агнуурын сайд нь Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон байгууллагад баталгаажуулалтын байгууллагуудад үнэлгээ хийх, итгэмжлэл олгох, сунгах эрхээ шилжүүлж болно. Баталгаажуулалтын байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох яамд хяналт шалгалт хэрэгжүүлдэг. Хэрэв баталгаажуулах үйл явц нь энэ хуульд нийцээгүй байвал эрхийг цуцлах хүртэл арга хэмжээ авдаг /32-р зүйл/. Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн яамны сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд нь баталгаажуулалтын түвшинг сайжруулах, сайн үйлчилгээ үзүүлдэг баталгаажуулалтын байгууллагыг дэмжих, сурталчлах зорилгоор тэдгээрийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээний гүйцэтгэлийн байдлыг үнэлэн зэрэглэл тогтоож, үр дүнг нийтэд мэдээлдэг. Түүнчлэн эдгээр сайд нар баталгаажуулалтын аудиторруудад эрх олгодог. Эрхийг цуцлах шалгууруудыг тодорхой заажээ. Баталгаажсан аж ахуйн нэгж нь өөрийн үйлдвэрлэсэн, үйлдвэрлэдэг, боловсруулдаг, арчилж тордож буй баталгаажсан бүтээгдэхүүн дээр шууд гэрчлэх тэмдэг хэрэглэж болно. Мөн бүтээгдэхүүний сав баглаа, боодол дээр болон баталгаажсан

бүтээгдэхүүний тодорхойлолт, баталгааны бичиг (цаашид "баглаа боодол гэх мэт" гэх)-т "органик" эсвэл ижил төстэй тэмдэглэгээг (цаашид "органик шошго" гэх) хийж болно. Ийм тохиолдолд, хэрэв бүтээгдэхүүний борлуулалт нь савлагаагүй эсхүл ширхэгээр зардаг бол органик шошгыг харуулсан самбар, дэлгэц байрлуулж болно (23-р зүйл Органик хүнсний шошго, гэх мэт). Хэрэв тухайн бүтээгдэхүүн органик орц найрлагатай бол зөвхөн тэр хэсгийг шошгод заана. Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд шаардлагатай гэж үзвэл төрийн албан тушаалтан болон баталгаажуулалтын байгууллагаар дараах хяналт шалгалтыг хийлгэж болно. Үүнд:

1. Зах зээл дээр баталгаажсан бүтээгдэхүүнд хяналт шалгалт хийх;

2. Аж ахуйн нэгжийн органик гэрчилгээтэй бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, боловсруулах, бүтээгдэхүүнтэй харьцах үйл явц нь энэ хуульд заасан баталгаажуулалтын аль нэг шалгуурт нийцэж байгаа эсэхийг тогтоох хяналт шалгалт. Энэ тухай урьдчилан мэдэгдэнэ.

Энэ хуулийн 23 дугаар зүйлд заасны дагуу органик гэсэн шошготой баталгаажсан бүтээгдэхүүн, 25 дугаар зүйлд заасны дагуу дүйцэхүйц хүлээн зөвшөөрөгдсөн органик боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүнийг худалдах болон бизнесийн зорилгоор импортлох гэж байгаа этгээд уг бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээ зэрэг холбогдох мэдээллийг тухайн бүтээгдэхүүнийг гаалийн бүрдүүлэлт дуусахаас өмнө Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд эсхүл Далай, загас агнуурын сайдад мэдэгдэнэ. "Органик" шошгыг гадаадын аль нэг улсын органик шошгоны тухай хууль тогтоомж, эсхүл гадаадын худалдан авагчийн тавьсан шаардлагын дагуу гадаад улс руу экспортлох органик хүнс болон түүний сав баглаа, боодол дээр байрлуулж болно. Аливаа этгээд органик гэрчилгээгүй аливаа бүтээгдэхүүнийг гэрчилгээтэй бүтээгдэхүүн мэтээр хэрэглэгчийг төөрөгдүүлэн сурталчлах, эсвэл баталгаажуулалтын мэдээлэлтэй нийцэхгүй сурталчилгаа хийхийг хориглоно /30.8 дахь заалт/.

Өргөдөл гаргах, баталгаажуулалт, хяналт шалгалт зэргийг дээрх сайдуудын баталсан журмаар нарийвчлан зохицуулна.

Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд, эсхүл орон нутгийн засаг захиргааны дарга нар ээлжит шалгалт, үнэлгээг хийнэ /11-р зүйл/. Үүнд:

1. тариалангийн талбайн үржил шим болон хүнд металл, пестицид, хөрсний бичил биет зэргийг үзэх;
2. тариалан, загасны аж ахуйд ашиглаж буй гадаргын болон гүний усны чанар;
3. тариалан, загасны аж ахуйд ашиглагдаж буй пестицид, бордоо, антибиотик гэх мэт материалын өнөөгийн байдал;
4. усны нөөцийг ариглан, хөрсийг хамгаалснаар хөдөө аж ахуй, загасны аж ахуйгаас олон нийтэд хүртэх үр өгөөжийн өнөөгийн байдал;
5. тариалан, загас агнуурын аж ахуй орших нутаг дэвсгэрийн нөөцийн эргэлтийн ашиглалтын өнөөгийн байдал, түүний дотор малын бууцан бордоо ашиглалтын байдал;
6. байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурын өнөөгийн байдал, байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурын бүтээгдэхүүний тархалт, хэрэглээ гэх мэт.

Түүнчлэн хөдөө аж ахуй, загас агнуурын нөөцийг хамгаалах, тариалан, загас агнуурын орчныг сайжруулахад шаардлагатай бусад асуудалд үнэлгээ, хяналтыг заавал хэрэгжүүлэх аж.

Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд, эсхүл орон нутгийн засаг захиргааны дарга нар нь байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуй, загас агнуурыг хөгжүүлэх зорилгоор судалгаа, шинжилгээ, хөгжүүлэлт, түгээн дэлгэрүүлэх, боловсрол, технологи, материал ашиглах талаарх зөвлөх үйлчилгээний талаар бодлого боловсруулах ба шаардлагатай зардлыг татаасаар олгож болно /13-р зүйл/.

Холбогдох сайд, орон нутгийн засаг захиргааны дарга нар тариаланчид, загасчид, хэрэглэгчдэд болон холбогдох төрийн албан хаагчдад байгаль орчинд ээлтэй бүтээгдэхүүний талаар боловсрол олгох, сургах арга хэмжээ авч болно.

Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд, далай тэнгис, загас агнуурын сайд нь дараах зүйлийг хэрэгжүүлэх зорилгоор байгаль орчинд ээлтэй байдлын баталгаажуулалтыг удирдах мэдээллийн системийг байгуулж ажиллуулж болно /53.1 дэх заалт/. Үүнд:

1. баталгаажуулалтын байгууллагыг томилох, бүртгэх асуудал, баталгаажуулалтын нөхцөл байдал, импортын гэрчилгээний менежмент гэх мэт;
2. баталгаажсан бүтээгдэхүүний талаарх мэдээллийг цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, удирдах ажил гэх мэт;
3. баталгаажсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, боловсруулах, савлах, тээвэрлэх зэрэг үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгжийн нэрсийн жагсаалт, тэдгээрийн талаарх мэдээлэл өгөх;
4. баталгаажсан бүтээгдэхүүний нэр, холбоо барих мэдээлэл гэх мэт баталгаажсан бүтээгдэхүүний найдвартай байдлыг нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай мэдээллийг үйлчлүүлэгчдэд хүргэх.

Баталгаажуулалтын шалгуур хангаагүй бүтээгдэхүүнийг зах зээлд гаргахаас сэргийлэх үүднээс мэдээллийг нийтлэх үүрэгтэй. Мэдээллийн сан байгуулах, ажиллуулах асуудлыг сайд нарын баталсан журмаар зохицуулна.

Баталгаажуулалтын тогтолцоог эрчимжүүлэх зорилгоор хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн сайд буюу далай тэнгис, загас агнуурын сайд дараахь ажлыг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. энэхүү хуулийн дагуу баталгаажуулалтын тогтолцоог сурталчлахтай холбоотой асуудал;
2. баталгаажуулалтын тогтолцоог ажиллуулахад шаардлагатай боловсрол, сургалттай холбоотой асуудал;
3. энэхүү хуулийн дагуу баталгаажсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, боловсруулах загвар төлөвлөгөөг боловсруулах, түгээхтэй холбоотой асуудал.

Торгох, хорих, захиргааны шийтгэл оногдуулдаг. Тухайлбал, итгэмжлэлгүй үйл ажиллагаа эрхлэх, итгэмжлэлийн хугацаа дууссаны дараа баталгаажуулалт хийх, хуурамч материал бүрдүүлэн итгэмжлэл авсан нь тогтоогдсон, эсхүл олон нийтэд ил болсон, баталгаажсан бүтээгдэхүүний шошгыг ашиглахыг түдгэлзүүлэх, хууль зөрчсөн шошгыг өөрчлөх үүрэг даалгаврыг биелүүлээгүй этгээдийг 3 жил хүртэл хорих, эсхүл 300 мянган вонтой тэнцэх торгууль ногдуулна. Хэрэв баталгаажуулалтын гэрчилгээний мэдээллийг баталгаажуулалтын байгууллагаас зөвшөөрөл авахгүйгээр өөрчилсөн, эсхүл холбогдох баталгаажуулалтын баримт бичгийг хадгалаагүй, шинэчлээгүй, баталгаажсан бүтээгдэхүүнийг дахин савлаж органик гэрчлэх тэмдэг наасан, шошголох стандартыг зөрчсөн, аудитын үр дүнг мэдээлээгүй, хүндэтгэх шалтгаангүйгээр хяналт шалгалт хийлгэхээс татгалзсан, зайлсхийсэн, саад учруулсан зэрэг үйлдэлд захиргааны шийтгэл буюу 5 мянга хүртэл воноор торгох г.м. Мөн баталгаажуулалт хийх эрх авсан этгээд энэ тухайгаа мэдээлээгүй бол дээрхийн адил хариуцлага ногдуулна. Ерөнхийлөгчийн зарлигийн дагуу холбогдох 2 яам захиргааны шийтгэлийг оногдуулж, торгуулийг хураах үүрэгтэй.

БНХАУ

Ковид-19 цар тахал нь ятадын органик хөдөө аж ахуйн хөгжилд ихээхэн нөлөөлсөн. Уг цар тахлын нөлөөллийг арилгахын тулд SAMR нь тахлын үед онлайн хяналт шалгалт (баталгаажуулалт) хийх, өмнөх гэрчилгээний хүчинтэй байх хугацааг хойшлуулах талаар холбогдох мэдэгдлийг гаргасан. Органик баталгаажуулалт хийдэг компаниуд органик журмын хамгийн сүүлийн хувилбарт үндэслэн онлайн болон офлайн сургалтыг зохион байгуулсан ба энэ нь органик аж ахуйн нэгжүүдэд таалагдсан байна. Засгийн газрын хатуу хязгаарлалтын улмаас 14 дэх удаагийн Biofach China 2020 оны 5-р сараас 7-р сар хүртэл хойшлогдсон боловч дэлхийн 6 улс, бүс нутгийн 146 компанийг оролцуулан Шанхай хотод болсон юм. Дараа жил нь 2021 онд Biofach China танхимаар зохион байгуулагдаж, үзэсгэлэнд оролцогчдын тоо 45 хувиар нэмэгдсэн байна. Өөр нэг органик үзэсгэлэн болох Хятадын олон улсын органик хүнсний үзэсгэлэн нь 2020 оны 11-р сард Фүжянь мужийн Шиамэн хотод биечлэн зохион байгуулагдаж, нийт 393 компани оролцсон байна. Цар тахал мөн ихэнх хүмүүсийн худалдан авалтад тодорхой хэмжээгээр нөлөөлсөн. CNCA-аас 2020 онд зохион байгуулсан судалгаанд хамрагдсан 623 хэрэглэгчийн 85.9 хувь нь органик бүтээгдэхүүний хэрэглээгээ нэмэгдүүлсэн байна. Цар тахлын улмаас Засгийн газраас тогтоосон хязгаарлалтын үеэр органик бүтээгдэхүүний борлуулалт 30-50 хувиар өссөн, ялангуяа онлайн худалдан авалт чухал байсан гэж зарим органик операторууд тайлбарлажээ. Харин дэлгүүрүүд дахин нээгдэж эхлэхэд борлуулалт мэдэгдэхүйц нэмэгдээгүй аж. Цар тахал нь органик зах зээлийн нийлүүлэлтийн сүлжээнд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлсөн. Судалгаанд хамрагдсан 122 хэрэглэгчийн 56.6 хувь нь органик бүтээгдэхүүний импорт нөлөөлсөн гэж үзсэн байна. Органик бүтээгдэхүүний экспорт 2021 онд өмнөх жилтэй харьцуулахад илүү төвөгтэй болж, гадаадад чингэлэг захиалахад хэцүү байдал үүсэж, мөн үнэ нь огцом өссөн байна. Судалгаанд хамрагдсан

операторуудын 64.2 хувь нь өргөжин тэлэхийн оронд органик үйлдвэрүүдийнхээ одоогийн статусыг хадгалахыг хичээсэн гэж дурджээ. Хэдийгээр энэ байдал нь жижиг үйлдвэрүүдэд сөргөөр нөлөөлж байгаа ч боловсруулсан бүтээгдэхүүн, илүү тогтсон ханган нийлүүлэлтийн сүлжээний үйл ажиллагаа эрхлэгч аж ахуйн нэгжүүдийн орлого нэмэгдсэн. Энэ үзэгдэл нь органик үйлдвэрлэлийн бүтцийг оновчтой болгож байгаа юм.

Сүүлийн жилүүдэд орон нутгийн засаг захиргаа хөгжлийн төлөвлөгөө боловсруулж, хөдөө аж ахуйг экологид ээлтэй болон органик хөдөө аж ахуй руу шилжүүлэхийг дэмжих урамшууллын бодлогыг нэвтрүүлсэн. 2020 онд органик үйлдвэрлэлийн хөгжлийг бүх түвшинд дэмжих, урамшуулах зорилгоор орон нутгийн хэмжээнд 100 орчим төрлийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулсан.

2018 оноос эхлэн БНХАУ-ын Зах зээлийн зохицуулалтын улсын захиргаа (SAMR)-ны дэргэдэх Баталгаажуулат хяналтын газар болон Баталгаажуулалт, магадлан итгэмжлэлийн газар (CNCA)-ын дэргэдэх Баталгаажуулалтын хяналтын хэлтэс нь органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын ажлыг удирдан зохион байгуулах, зохицуулах, хяналт тавих үүргийг хэрэгжүүлж байна.

“Органик бүтээгдэхүүн”-ийн үндэсний стандарт (GB/T19630) болон “Органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтыг хэрэгжүүлэх дүрэм”-ийг 2019 онд шинэчлэн боловсруулж, 2020 оноос хэрэгжүүлж эхэлсэн. “Органик бүтээгдэхүүн”-ийн үндэсний стандарт (GB/T19630)³⁵ нь органик үйлдвэрлэл, органик боловсруулах үйлдвэрлэл, шошгололт ба маркетинг, удирдлагын систем гэсэн үндсэн 4 хэсгээс бүрджээ.

Энэ стандартаар органик хөдөө аж ахуй, органик бүтээгдэхүүн, шилжилтийн үе, зэрэгцээ үйлдвэрлэл, хамгаалалтын зурвас, орц, мал, амьтны амьдралын цикл, хомопатетик эмчилгээ, үржүүлгийн материал, биологийн олон янз байдал, генетик инжинеринг, генетикийн өөрчлөлт, генетик инженерчлэгдсэн организм, генетикийн өөрчлөлттэй организм, радиаци, ионоор радиацилах, найрлага, хүнсний нэмэлт, тэжээлийн нэмэлт, туслах бодис, органик үйлдвэрлэгч, боловсруулах үйлдвэрлэл эрхлэгч, тээвэр, ложистикийн үйл ажиллагаа эрхлэгч зэрэг нэр томъёог тайлбарлажээ. Органик менежментэйгээр үйлдвэрлэсэн, боловсруулсан хүнсний зориулалттай ургамал, амьтны гаралтай хүнс, мөн малын тэжээлийг баталгаажуулдаг аж. 2018 оноос эхлэн БНХАУ-ын Зах зээлийн зохицуулалтын улсын захиргаа (SAMR)-ны дэргэдэх Баталгаажуулат хяналтын газар болон Баталгаажуулалт, магадлан итгэмжлэлийн газар (CNCA)-ын дэргэдэх Баталгаажуулалтын хяналтын хэлтэс нь органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын ажлыг удирдан зохион байгуулах, зохицуулах, хяналт тавих үүргийг хэрэгжүүлж байна.

Доорх этгээдүүд нь БНХАУ-ын Баталгаажуулалт, итгэмжлэлийн газраас баталсан баталгаажуулалтын байгууллагаар “GB/T 19630” стандартын дагуу баталгаажуулалт хийлгэж, гэрчилгээ авна:

1. органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч: Органикаар баталгаажиж, хятадын органик баталгаажуулалтын гэрчлэх тэмдэг хэрэглэх зөвшөөрөлтэй ургамал, амьтан, бичил биетний гаралтай бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эрхэлж буй компани, хувь хүн;
2. Органик бүтээгдэхүүн боловсруулагч: Органикаар баталгаажиж, хятадын органик баталгаажуулалтын тэмдэг хэрэглэх зөвшөөрөлтэй ургамал, амьтан, бичил биетний гаралтай бүтээгдэхүүний боловсруулах үйлдвэрлэл үйл ажиллагаа эрхэлдэг компани, хувь хүн;
3. Органик бүтээгдэхүүний бизнес эрхлэгч: Органикаар баталгаажиж, хятадын органик баталгаажуулалтын тэмдэг хэрэглэх зөвшөөрөлтэй бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх, савлах болон худалдаалах үйл ажиллагаа эрхэлдэг компани, хувь хүн;
4. органик бүтээгдэхүүний худалдаа эрхлэгч: Органик бүтээгдэхүүний бөөны болон жижиглэнгийн худалдаа, үзэслэн худалдаа, түгээлтийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг компани, хувь хүн.

Органик баталгаажуулалт хийлгэхээр хүсэлт гаргах бүтээгдэхүүн нь "Органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын каталог"-т орсон байх ёстой.

Дараах бүтээгдэхүүнүүдийг дор дурдсан ангиллаар каталогит бүртгэдэг байна. Үүнд:

---

³⁵<https://www.chinesestandard.net/PDF/BOOK.aspx/GBT19630-2019>

- Ургамал болон хүнсний мөөг: тариалангийн таримал, хүнсний мөөг болон цэцэг, зэрлэг ургамал, хөвөн, хөвөн даавуу болон бусад даавуу, ногоон тэжээл, хятадын эмийн ургамал гэх мэт;
- Мал, шувуу: амьд амьтан, малын гаралтай бүтээгдэхүүн, дайвар бүтээгдэхүүн;
- Далайн гаралтай бүтээгдэхүүн: замаг, загас, сам хорхой, хавч зэрэг;
- Боловсруулсан хүнс: ургамал, мал, далайн гаралтай боловсруулсан бүтээгдэхүүн, дайвар бүтээгдэхүүн;
- Эм: ургамлын гаралтай Хятадын уламжлалт эмийн боловсруулалтын бүтээгдэхүүн;
- Тэжээл: хүнсний үйлдвэрийн дайвар бүтээгдэхүүн, хүнсний ногоо, малын тэжээл;
- Нэхмэл: ээрэх болон нэхмэлийн зориулалттай байгалийн гаралтай утас.

Хятадын органик бүтээгдэхүүний гэрчлэх тэмдгийг баталгаажсан органик бүтээгдэхүүний шошго, зааварчилгааны гарын авлага, сурталчилгаа болон бусад материал дээр хэвлэж болно. Ингэхдээ тус тэмдгийг пропорциональ хэмжээгээр томруулж эсхүл багасгаж болох боловч өнгийг бууруулах, тодруулах, эсхүл хэлбэрийг нь өөрчилж үл болно. "Шилжилтийн үеийн органик" гэсэн гэрчилгээтэй бүтээгдэхүүнийг зөвхөн шилжилтийн үеийн гэдгээр зарах боломжтой ба эдгээр бүтээгдэхүүн дээр хятадын органик гэрчлэх тэмдэг, эсхүл "Органик" гэх мэт үг, тэмдэглэгээг ашиглахыг хориглоно. Хятадын органик бүтээгдэхүүний тэмдгийг ул мөрийг тогтоох дахин давтагдахгүй кодын хамт баталгаажсан органик бүтээгдэхүүний хамгийн жижиг борлуулалтын савлагааны шошгод хэрэглэнэ.

Органик бүтээгдэхүүний шошго нь органик бүтээгдэхүүний үзүүлэлтүүд, ул мөрийг мөшгих мэдээлэл, баталгаажуулалтын байгууллагын нэр, болон органик гэрчлэх тэмдгийг багтаана.

- Шууд борлуулдаггүй органик боловсруулсан материалд хэрэглэхгүй байж болно.
- Сонирхсон хүмүүс QR кодыг уншуулж баталгаажсан бүтээгдэхүүний мэдээллийг авах боломжтой.

Түүнээс гадна худалдах гэрчилгээ (цаашид "ХГ" гэх)-г ашигладаг ба энэ нь бүтээгдэхүүний эзэмшигчээс худалдан авагчид олгодог борлуулалтын гэрчилгээ юм.

- баталгаажсан оператор нь баталгаажсан бүтээгдэхүүнийг борлуулахаас өмнө Органик кодтой баталгаажсан бүтээгдэхүүн борлуулах бол дахиж ийм өргөдөл гаргахгүй.
- баталгаажуулалтын байгууллага нь нийлүүлэлтийн гэрээ, нэхэмжлэх, хүргэлтийн мэдэгдэл гэх мэт багц баримт бичигт үндэслэн Худалдах гэрчилгээг олгоно.

Магадлан баталгаажуулалтыг жил бүр хийдэг. Мөн баталгаажуулалтын байгууллага нь хяналт, эсхүл гэнэтийн хяналт шалгалтыг эрсдэлийн үнэлгээний дүнд үндэслэн хийж болно.

Экспортод гаргах органик бүтээгдэхүүн нь тухайн импортлогч улсын стандарт эсхүл шаардлагыг хангана.

Органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтыг хэрэгжүүлэх захиргааны арга хэмжээ /2014 онд батлагдсан/.³⁶ Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын нутаг дэвсгэрт органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа болон гэрчилгээтэй органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, боловсруулах, борлуулах үйл ажиллагаа эрхэлдэг этгээдүүд энэхүү арга хэмжээг дагаж мөрдөнө /2-р зүйл/. Энэ дүрмийн дагуу БНХАУ-ын Баталгаажуулалт, итгэмжлэлийн газар (цаашид CNCA гэх) нь органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагааны ерөнхий зохицуулалт, нэгдсэн удирдлага, хяналтыг үндэсний хэмжээнд хариуцна /4-р зүйл/. Энэ арга хэмжээнд заасан органик баталгаажуулалт гэснийг энэ дүрмийн заалтад болон органик баталгаажуулалтын дүрэмд үндэслэн холбогдох бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, боловсруулалт, маркетингийн үйл ажиллагааг Хятад улсын үндэсний органик бүтээгдэхүүний стандартад нийцэж байгааг баталгаажуулалтын байгууллагаас нотлох тохирлын үнэлгээний үйл ажиллагаа гэж ойлгоно. Орон нутгийн чанар, техникийн хяналтын газар болон хилээр нэвтрүүлэх хяналт, хорио цээрийн алба (цаашид орон нутгийн баталгаажуулалтын хяналтын хэлтэс гэх) нь тус

³⁶https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Revised%20Administrative%20Measures%20for%20Organic%20Product%20Certification%20_Beijing_China%20-%20Peoples%20Republic%20of_1-7-2014.pdf

тусын чиг үүргийнхээ хүрээнд органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагаанд хяналт, шалгалт хийх, хууль сахиулах үүрэгтэй. Тус улс нь органик баталгаажуулалтын нэгдсэн тогтолцоог хэрэгжүүлж, баталгаажуулалтын нэгдсэн каталог, нэгдсэн стандарт, баталгаажуулалтын дүрэм, баталгаажуулалтын нэгдсэн шошгыг хэрэгжүүлнэ.

CNCA нь органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын каталог, баталгаажуулалтын дүрмийг боловсруулах, шинэчлэх, мөн тэдгээрийг хэвлэн нийтлэх үүрэгтэй /5-р зүйл/. Органик баталгаажуулалтын байгууллага (цаашид баталгаажуулалтын байгууллага гэх) нь органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагаа эрхлэхээс өмнө CNCA-аар батлагдаж, зохих хуулийн дагуу хуулийн этгээдийн статус авна.

Баталгаажуулалтын байгууллагыг батлахдаа тэдний үйл ажиллагаа явуулах чадвар нь баталгаажуулалтын байгууллагад тавигдах үндэсний стандартын шаардлагад нийцсэн эсэхийг үндэслэнэ. Органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагаа эрхэлдэг аудитор нь органик баталгаажуулалтын хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа явуулахын өмнө аудиторын улсын бүртгэлийг хариуцсан байгууллагад бүртгүүлнэ. Түүнчлэн, баталгаажуулалтын шошгыг хуурамчаар үйлдсэн, залилангаар ашигласан, хууль бусаар худалдаалсан этгээдэд БНХАУ-ын "Бүтээгдэхүүний чанарын тухай хууль", "Бүтээгдэхүүний чанарын тухай хууль", "Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын импорт, экспортын түүхий эдийн хяналтын тухай болон тэдгээрийн хэрэгжүүлэх журам зэрэг хууль тогтоомж, захиргааны журмын дагуу орон нутгийн баталгаажуулалтын зохицуулах хэлтэс хариуцлага хүлээлгэнэ /47-р зүйл/. Эдгээр зөрчилд залруулах үүрэг өгөхөөс гадна 30 мянган юаньтай тэнцэх торгууль хүлээлгэнэ. Баталгаажуулалтын байгууллага нь үйлдвэрлэлийн талбай нь шаардлага хангаагүй, эсхүл байгаль орчны шаардлагад нийцээгүй бүтээгдэхүүнд, эсхүл органик бүтээгдэхүүний каталогит ороогүй бүтээгдэхүүнд органик гэрчилгээ олгосон бол баталгаажуулалтын байгууллагад залруулга хийхийг шаардах ба 30,000 юанийн торгууль ногдуулна. "Органик" гэсэн үг (Хятад эсвэл Англи хэлээр)-ийг олон нийтэд органик бүтээгдэхүүний тухай ойлголтыг төөрөгдүүлж болзошгүй байдлаар бүтээгдэхүүн, бүтээгдэхүүний сав баглаа боодол эсвэл шошгон дээр хэрэглэсэн бол орон нутгийн баталгаажуулалтын зохицуулах хэлтэс түүнийг засч залруулахыг даалган, 30,000 юан хүртэл торгууль ногдуулна. Дараах нөхцөл байдлын аль нэг үүссэн тохиолдолд CNCA нь баталгаажуулалтын байгууллагад яаралтай залруулга хийн, олон нийтэд мэдээлэхийг сануулна /52-р зүйл/:

- 1) Баталгаажуулалтын байгууллага энэ дүрмийн 40 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан CNCA-гээс тодорхойлсон шаардлагын дагуу органик шошго, кодыг мэдээллийн системд оруулаагүй бол;
- 2) CNCA-гээс тодорхойлсны дагуу эсхүл энэ дүрмийн 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан шаардлагын дагуу баталгаажуулалтын холбогдох мэдээллийг мэдээллийн системд илгээгээгүй эсхү буруу мэдээлэл ирүүлсэн бол;
- 3) 24 дүгээр зүйлийн заалтад заасны дагуу холбогдох материалыг CNCA-д бүртгүүлэхээр гаргаж өгөөгүй бол.

Энэ дүрмийн 14 дүгээр зүйлийн заалтыг зөрчиж, баталгаажуулалтын байгууллагаас Үйлчлүүлэгчийн үйлдвэрлэсэн болон боловсруулсан органик бүтээгдэхүүнд олгосон органик бүтээгдэхүүнийг борлуулах зөвшөөрлийн тоо нь бодит тоо хэмжээнээс их байвал залруулга хийлгэж, 10,000-аас 30,000 хүртэл юань торгууль ногдуулна. Энэ дүрмийн 16 дугаар зүйлийг зөрчиж 95%-иас бага органик орцын агууламжтай боловсруулсан бүтээгдэхүүнд органик баталгаажуулалт хийсэн бол баталгаажуулалтын байгууллагыг орон нутгийн баталгаажуулалтын зохицуулах хэлтэс нь залруулга хийхийг шаардаж, 30,000 хүртэл юанийн торгууль ногдуулна. Баталгаажуулалтын байгууллага энэ дүрмийн 30, 31 дүгээр зүйлд заасны дагуу гэрчилгээг түдгэлзүүлж, хүчингүй болгож, энэ тухай нийтэд мэдээлээгүй бол БНХАУ-ын баталгаажуулалт, итгэмжлэлийн журмын 60 дугаар зүйлийн заалтын дагуу шийтгэл оногдуулна. Дараах нөхцөл байдлын аль нэг үүссэн бол орон нутгийн баталгаажуулалтын зохицуулах хэлтэс залруулга хийхийг үйлчлүүлэгчид шаардаж, 10,000-аас 30,000 хүртэлх юанийн торгууль ногдуулна. Үүнд:

- 1)энэ дүрмийн 5 дугаар зүйлийг зөрчин,органик баталгаажуулалт хийгээгүй боловсруулсан бүтээгдэхүүнийг органик гэж шошголох;
- 2)баталгаажуулсан бүтээгдэхүүний шошгыг энэ дүрмийн 33 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт болон 34 дүгээр зүйлд заасныг зөрчиж хэрэглэсэн бол;
- 3)гэрчилгээг түдгэлзүүлэх явцад эсхүл гэрчилгээг хүчингүй болгосны дараа гэрчилгээ эсхүл органик шошгыг үргэлжлүүлэн ашигласан бол.

Баталгаажуулалтын байгууллага эсхүл баталгаажуулсан бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэгч нь CNCA-ийн эсхүл орон нутгийн баталгаажуулалтын зохицуулалтын хэлтсийн хяналт, шалгалтын үр дүнг хүлээн авахаас татгалзсан тохиолдолд зохих журмын дагуу залруулга хийх, хэрэв залруулгыг хугацаанд нь хийгээгүй бол 30,000 хүртэл юанын торгууль ногдуулна. Импортлогч нь импортын органик бүтээгдэхүүний талаар үнэн зөв мэдээлэл өгөөгүй, эсхүл улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хяналт шалгалтыг хийх үед буй хилийн хяналт шалгалт, хорио цээрийн байгууллагаас шаардсан зохих гэрчилгээ аваагүй, эсхүл тухайн органик бүтээгдэхүүнд шаардлагатай хяналт шалгалт хийлгэх хүсэлт гаргаагүй, эсхүл хяналт шалгалтаас зайлсхийсэн бол БНХАУ-ын импорт, экспортын бараа бүтээгдэхүүний хяналтын тухай хуулийг Хэрэгжүүлэх журмын 46 дугаар зүйлд заасны дагуу хилийн хяналт шалгалт, хорио цээрийн байгууллага хариуцлага хүлээлгэнэ. Органик баталгаажуулалтын үйл ажиллагаанд гарсан бусад зөрчилд холбогдох хууль тогтоомж, захиргааны журам, яамны дүрэмд заасны дагуу хариуцлага тооцно.

АНУ

2020 оны 8-р сард Америкийн Нэгдсэн Улсын Үндэсний Органик Хөтөлбөр (NOP) органик нийлүүлэлтийн сүлжээн дэх органик зарчмуудыг дагаж мөрдөхөд тавих хяналт, шалгалтыг бэхжүүлэх зорилгоор АНУ-ын Хөдөө аж ахуйн яамны (USDA) органик журамд өөрчлөлт оруулахыг санал болгосон. 2021 онд хэлэлцэгдэх гол өөрчлөлтүүд нь 2022 онд гарах "Органикийн хэрэгжилтийг бэхжүүлэх" дүрэмд тусах аж. Энэ нь органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, боловсруулалт, борлуулалтад хамааралтай өөрчлөлтүүд байх болно. Тариаланчдын бүлгүүдийн шаардлагыг мөн дүрэмд тусгана.

АНУ-ын органик борлуулалт 2020 онд шинэ дээд цэгтээ хүрч, 12.4 хувиар өсөж, 61.9 тэрбум ам.долларт хүрсэн байна. Энэ нь анх удаа органик хүнс болон хүнсний бус бүтээгдэхүүний нийт борлуулалт 60 тэрбум ам.доллар давж, 2019 оны 5 хувийн өсөлтөөс хоёр дахин илүү өсөлтийг бий болголоо гэж Органик худалдааны нийгэмлэгийн 2021 оны Органик аж үйлдвэрийн судалгаанд дурджээ. АНУ-ын органик үйлдвэрлэл нь 27,000 гаруй гэрчилгээтэй ферм, бизнесээс бүрддэг бөгөөд АНУ-ын органик хүнсний борлуулалт нь АНУ-ын нийт хүнсний зах зээлийн өсөлтөөс хоёр дахин илүү хурдацтай өссөөр байна. АНУ-ын органик хүнс нийт хүнсний борлуулалтын бараг 6 хувьд (5.8%) хүрч, нийт 56.5 тэрбум ам.долларт хүрсэн байна. Тухайлбал, органик жимс, хүнсний ногооны борлуулалт нь АНУ-ын нийт жижиглэнгийн бүтээгдэхүүний борлуулалтын 15 хувьд хүрсэн бөгөөд 2030 он гэхэд 50 хувиас давах төлөвтэй байна. Үүний зэрэгцээ хүнсний бус органик бүтээгдэхүүний борлуулалт бараг 9 хувиар өсч, 5.4 тэрбум ам.долларт хүрчээ. Цар тахал эхэлснээс хойш урьд урьдынхаас илүү олон хэрэглэгчид илүү эрүүл сонголтуудыг эрэлхийлж, гэр бүлээ тэжээх "цэвэр найрлага (clean ingredients)" хайж байна.

Хууль тогтоох тал дээр 2020 оны 4-р сард АНУ-ын Төлөөлөгчдийн танхимд Органик стандартыг тасралтгүй сайжруулах, хариуцлагын тухай хууль (CFAO) өргөн баригдсан. Энэхүү хууль тогтоомж нь сүүлийн 20 жилд органик үйлдвэрлэлд тулгарч буй сорилтуудыг даван туулах хүрээнд Холбооны засгийн газар нь органик зах зээлийг хамгаалах чиглүүлэх замын зургийг тусгасан болно. Энэхүү хуулийн төсөл нь фермерүүд, аж үйлдвэр, хэрэглэгчид болон байгаль орчны байгууллагуудын өргөн хүрээний эвслээс Конгресстэй хамтран ажилласны үр дүн юм. Энд гурван чиглэлээр органикийг хөгжүүлэх замын зургийг гаргаж өгсөн:

- USDA-аас гаргасан болон Үндэсний органик стандартын зөвлөлөөс санал болгосон хоцрогдсон органик стандартуудын шинэчлэх;
- шинээр гаргах шаардлагатай органик стандартуудын хүрээг тогтоох,
- шинэ стандартын шаардлагад гэрчилгээтэй үйлдвэрлэгчдийн үйл ажиллагааг нийцүүлэх явдал юм.

Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд органик үйлдвэрлэл нь органик стандартыг сайжруулах 20 зөвлөмж гаргасан боловч USDA нэг ч дүрэм боловсруулаагүй байна.

Үүний зэрэгцээ, 2020 онд USDA-ийн Үндэсний Органик Хөтөлбөр (NOP) органик зах зээлийн тасралтгүй өсөлтийг дэмжих, нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээний чухал холбоосуудад тавих хяналтыг сайжруулах зорилгоор Органикийн хэрэгжилтийг бэхжүүлэх (SOE) дүрмийг нийтэлсэн.

Бүс нутаг	Органик хууль тогтоомжийн хэрэгжилт	Улс орны тоо
Африк тив Нийт-10 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	1
	Бүрэн хэрэгжээгүй	4
	Боловсруулагдаж байгаа	5
Ази тив-26 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	11
	Бүрэн хэрэгжээгүй	9
	Боловсруулагдаж байгаа	6
Европ тив-46 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	42
	Бүрэн хэрэгжээгүй	4
Латин америк-21 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	16
	Бүрэн хэрэгжээгүй	3
	Боловсруулагдаж байгаа	2
Хойд америк-2 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	2
Австрали тив-4 улс	Бүрэн хэрэгжсэн	4

Эх сурвалж: IFOAM-ын 2022 оны судалгаа.

3.2.3 Монгол Улсад органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудал

Монгол Улсын Их хурлаас “Органик хүнсний тухай” хуулийг 2016 оны 4 сард баталсан. Мөн “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “...органик хүнсний хэрэглээг дэмжих, мал аж ахуйн органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, экспортыг нэмэгдүүлэх, хөдөө орон нутгаас нийлүүлдэг органик хүнсний сүлжээ бий болгох, органик бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлэх” гэсэн томоохон зорилтыг тавьсан нь органик хөгжлийн концепцийг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх эхлэл болсон. 2017 оноос органик хүнсний бүртгэл, мэдээллийн сан www.organic.gov.mn хэрэгжиж эхэлсэн. Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсад нийтдээ 16 хамтын баталгаажуулалтын байгууллага, Үндэсний итгэмжлэлийн төвөөс итгэмжлэгдсэн 2 хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага органик хүнсний баталгаажуулалтыг явуулж байна. Органик хүнсний бүртгэл, мэдээллийн санд 2021 оны 10 сарын байдлаар 715 баталгаажсан органик болон шилжилтийн үеийн органик хүнс бүртгэлтэй байна. (Мэдээллийн эх үүсвэр: www.organic.gov.mn). Мөн Монгол Улсын хэмжээнд Үндэсний итгэмжлэлийг 2021 онд хөндлөнгийн нэг баталгаажуулалт байгууллага авсан ба органик хүнсний баталгаажуулалт хийх аудиторуд, дотоод аудиторуд тодорхой хэмжээнд бэлтгэгджээ. Хэдийгээр органик хүнс үйлдвэрлэх эрх зүйн орчин бүрдсэн боловч дараах хүндрэлүүд байна. Тухайлбал:

- Хууль эрх зүйн баримт бичиг болон бодлогын зорилтыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөлт дутмаг байгаа тул хэрэгжилт удаашралтай байгаа байдал ажиглагдлаа.

- Худалдааны газрууд нь Органик хүнсний тухай хуульд заасны дагуу баталгаажуулж боловч органик, байгалийн, байгалийн гаралтай цэвэр гэсэн нэр томъёог агуулсан шошго бүхий үндэсний үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн болон www.organic.gov.mn-д бүртгүүлээгүй импортын бүтээгдэхүүнийг борлуулж байгаа нийтлэг зөрчил гаргаж байна.

- Органик хүнсний талаар хэрэглэгчийг мэдлэгжүүлэх ажил маш бага хийгдэж байна. Органик хүнсний тухай хуульд энэ талын зохицуулалт дутмаг байна.

- Органик хүнсний тухай хууль тогтоомж, бодлогыг хэрэгжүүлэх ажил орон нутгийн түвшинд хангалтгүй зохион байгуулагдаж байгаа төдийгүй судалгаанд хамрагдсан сум, орон нутгийн хөдөө аж ахуйн чиглэлийн төрийн албан хаагчдын органик хүнс, түүнийг баталгаажуулах тогтолцоо, гэрчлэх тэмдгийн талаарх мэдлэг, мэдээлэл хэрэглэгчийнхтэй ижил түвшинд, зарим нь хэрэглэгчээс доогуур түвшний мэдлэгтэй байгаа байдал түгээмэл байна.

- Үйлдвэрлэл эрхлэгчид органик хүнс, түүнийг үйлдвэрлэх арга, зарчмын талаар мэдлэг, туршлага дутмаг, түүний ашиг тусыг сайн ойлгоогүйн үүднээс органик үйлдвэрлэлд шилжих үйл явц удаашралтай байна.

-Органик үйлдвэрлэл эрхлэгчид органик баталгаажуулалт хийлгэсэн ч баталгаажуулалтгүй бүтээгдэхүүнээс зах зээлд дээр эрэлт байхгүй, үнийн хувьд ямар ч ялгаагүй тул органик үйлдвэрлэлийг цаашид үргэлжлүүлэх эсэх дээр эргэлзэж байгаа байдал ажиглагдаж байна.

Олон Улсын байгууллага, гадаад орны өмнө тавигдаж буй зорилт, ажлын туршлагаас санаа авч хэрэгжүүлэх, өөрийн улс орны бодлогыг уялдуулж хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

ЕХ 2030 он хүртэл хэрэгжүүлэх стратеги болон шинээр хэрэгжиж эхэлсэн эрх зүйн зохицуулалт зорилтод хүрэхийн тулд 2021 оны 3 дугаар сард органик хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагааны шинэ төлөвлөгөөгөө гаргасан.³⁷ Энэхүү 23 үйл ажиллагаа бүхий органик үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь 3 үндсэн зорилгын хүрээнд хэрэгжинэ. ЕХ эдгээр зорилтыг илүү сайн хэрэгжүүлэхийн тулд гишүүн орнуудаа үндэснийхээ хэмжээнд органик үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг гаргах, Хөдөө аж ахуйн нэгдсэн бодлогын хүрээнд байгаа боломжуудыг ашиглан органик хөдөө аж ахуйг дэмжих, ялангуяа шилжилтийн үед байгаа аж ахуйд нэлээдгүй анхаарал хандуулахыг уриалсан талаар өмнөх хэсэгт дурдсан байгаа. Түүнчлэн Өмнөд солонгос улсын Засгийн газар “Байгаль орчин, ирээдүй хойч үедээ үлдээх тогтвортой хөдөө аж ахуйг өргөжүүлэх” алсын хараатай байгальд ээлтэй хөдөө аж ахуйг дэмжих 5 дахь таван жилийн төлөвлөгөөг (2021-2025 он) зарлаж, 2025 он гэхэд байгальд ээлтэй тариалангийн талбайг 10 хувьд хүргэх зорилт тавьжээ. Түүнчлэн нүүрстөрөгчийн хийг бууруулах замаар хөдөө аж ахуйн бааз суурийг бэхжүүлэх, тогтвортой, байгаль орчинд ээлтэй хөдөө аж ахуйн загварыг өргөжүүлэх, хэрэглээг нэмэгдүүлэх тогтолцоог бий болгон үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх зорилтуудыг дэвшүүлжээ. Энэ хуулиар ХАА, загас агнуур, хөдөөгийн явдлын сайд болон Далай болон загас агнуурын сайд нар байгальд ээлтэй ХАА, загас агнуурыг дэмжих төлөвлөгөөг 5 жил тутам гаргаж хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгосон. Уг төлөвлөгөөнд заавал тусгах асуудлуудын жагсаалтыг мөн хуулиар тогтоожээ. Тиймээс бодлогын зорилт болон хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах төлөвлөлт хийх нь чухал болохыг дээрх улсуудын жишээ харуулж байна.

- Улс орнууд органик хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэл, зах зээлийнхээ эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхийн чацуу бодлогоор дэмжиж байна. Тухайлбал, ЕХ органик тариалан болон бэлчээрийн га тутамд тодорхой хэмжээний мөнгөн урамшуулал олгодог байна. Мөн эдийн засагт онцгой ач холбогдол бүхий таримлуудыг урамшуулдаг тогтолцоотой аж.
- Улс орнуудын засгийн газрууд хүнсний үйлдвэрлэлээ тогтвортой үйлдвэрлэлд шилжүүлэхийн тулд органик хөдөө аж ахуй, түүний судалгаа хөгжилд илүү их хөрөнгө оруулалт хийх төлөвтэй байна.
- Органик газар тариаланг дэмжсэнээр пестицидийн хэрэглээ буурч, хөрсний үржил шимийг сайжрах боломж нэмэгдэх гэж үзэн цогц бодлого хэрэгжүүлж байгаа ба зорилтоо тодорхой тусгажээ.
- Органик бүтээгдэхүүний хамрах хүрээг өргөжүүлэн эрх зүйн орчиндоо шинээр оруулж, холбогдох журмуудыг боловсруулж, батлуулан хэрэгжүүлж эхлээд байна. Тухайлбал, ЕХ, шинэ хуулиараа зөгийн лав, үйс, ноос ноолуур зэрэг бүтээгдэхүүнийг оруулжээ. Мөн органик буга,

³⁷<https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1440862/>

тахиа, зөгийн аж ахуйд тавигдах шаардлагууд болон үйл ажиллагаандаа мөрдөх журмуудыг шинээр баталсан г.м.

- Баталгаажуулалт хийгдсэн органик шошго бүхий бүтээгдэхүүний ач холбогдлыг ойлгуулах тал дээр органик хүнсний зах зээл буюу хэрэглэгчийг бэлтгэх, мэдлэгжүүлэх ажлуудыг хийж байна.
- Органик үйлдвэрлэлийг олон улсын, бүс нутгийн, зорилтот зах зээл болон дотоодын зах зээлд зориулан үзэсгэлэн, арга хэмжээнүүдийг тасралтгүй зохион байгуулах, тэдгээрт оролцуулах боломжоор хангаж байгаа.
- Органик бүтээгдэхүүний баталгаажуулалтын тогтолцоог үндэсний хэмжээнд бүрдүүлэхэд ихээхэн анхаарч, бүс нутаг, олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрүүлэхэд анхаарч байна.
- Органик үйлдвэрлэлийг сүлжээгээр нь дэмжих, баталгаажуулах тогтолцоо бүрдүүлж байна.
- Нэмэгдсэн өртөг шингэсэн органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчид хувь тариаланч, малчидтай гэрээгээр ажиллан, стандартын шаардлагыг хангуулах, баталгаажуулах зэргээр өөрийн үйлдвэрлэлийн түүхий эдийг бэлтгэдэг тогтолцоо улс орнуудад аль хэдийн бий болжээ.
- Баталгаажилт хийгээгүй бүтээгдэхүүний шошгод “органик”, “байгалийн гаралтай цэвэр”, “байгалийн гаралтай” гэсэн мэдэгдлийг хийж, хэрэглэгчдийг төөрөгдүүлэн, хуурамч шошго хэрэглэх явдлыг төрийн хяналт болон үйлдвэрлэгчийн өөрийн хяналтыг идэвжүүлэх замаар багасгах, таслан зогсоох арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

3.2.4 САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

Дээрх судалгаа, тулгамдаж буй асуудлуудад үндэслэн дараахь органик бүтээгдэхүүний эрх зүйн орчныг сайжруулах, хэрэгжилтийг үр дүнтэй зохион байгуулахад дэмжлэг болох дараахь зөвлөмжийг гаргалаа. Үүнд:

1. Органик хүнс, ХАА-н талаарх хууль тогтоомж, зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх богино, дунд, урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт үнэлгээг хийх, үр дүнг ЗГ-т тайлагнаж байх.
2. Органик хүнсний тухай хуулийн хамрах хүрээг хүнс болон хүнсний бус түүхий эд, бүтээгдэхүүнээр өргөжүүлэн, холбогдох зохицуулалтуудыг олон улсын туршлагад нийцүүлэх тусгах.
3. Үйлдвэрлэл эрхлэгчийг органик үйлдвэрлэлд шилжих, баталгаажуулах, зах зээлд гарахад нь төрөөс дэмжих:
  - Органик бүтээгдэхүүн, ХАА-г дэмжих хэлбэр, зорилтот бүтээгдэхүүнийг тодорхой болгох,
  - Малчид, тариаланчид болон сүлжээний бусад оролцогчийг чадавхижуулах,
  - Органик үйлдвэрлэл эрхлэгчийг татварын хөнгөлөлт чөлөөлтөд хамруулах,
  - Органик үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг Ногоон зээлд хамруулах, зээлийн хүүг бага байлгах чиглэлээр Банк, санхүүгийн байгууллагууд ажиллах, дэмжлэг үзүүлсэн банкуудыг хөхиүлэн дэмжих, олон нийтэд сурталчилахад Монгол банк, СЯ санаачилгатай ажиллах.
  - <https://www.organic.gov.mn/> органик бүтээгдэхүүний бүртгэлийн системд бүртгэгдсэн үндэсний болон импортын бүтээгдэхүүнийг төрийн худалдан авалтаар дэмжих, үр дүнг тайлагнаж байх,
  - Органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн ач холбогдлыг хэрэглэгчдэд таниулах, мэдээллээр хангах ажлыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд болон нийгмийн сүлжээтэй хамтран зохион байгуулах.
4. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг экспортод гаргахад дэмжих:
  - Гадаад орны органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн туршлагыг судлах аялал зохион байгуулах, тэдгээрийн туршлагаас хуваалцах,
  - Олон улсын үзэсгэлэн худалдаанд оролцоход менежментийн болон санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх,
  - Экспортод гарч байгаа органик бүтээгдэхүүний судалгаа, хөгжилд оруулсан хөрөнгийн тодорхой хувийг төрөөс нөхөн олгох.
6. Хэрэглэгчийг мэдлэгжүүлэх сурталчилгаа, танин мэдэхүйн арга хэмжээг өргөнөөр зохион байгуулах;
  - Органик хүнсний талаарх хэрэглэгчийн боловсролыг дээшлүүлэх сургалт сурталчилгаа, контентийг бэлтгэж олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, радио, телевизээр давтамж өндөртэйгээр сурталчилах ажлыг Соёлын яам, ЭМЯ, ХХААХҮЯ зохион байгуулах, үр дүнг тайлагнах,
  - Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдүүдэд эрүүл хооллолт, органик хүнсийг хэрхэн таних, байгальд ээлтэй байх мэдлэг олгох асуудлыг сургалтын хөтөлбөрт оруулах, сургагч багш нарыг бэлтгэн ажиллуулах чиглэлээр БШУЯ болон Аймаг, нийслэлийн боловсролын газар ажиллах,Органик үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүний талаарх сургалтыг үйлдвэрлэгчид, худалдаа эрхлэгчид болон ХАА-н газрын мэргэжилтнүүдэд зохион байгуулах,
  - Аймаг, нийслэлийн Хөдөө аж ахуйн газар өөрсдийн орон нутагт органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, иргэд, малчдыг мэдлэгжүүлэх ажлыг төлөвлөн хэрэгжүүлж, үр дүнг ХХААХҮЯ-нд тайлагнах,
  - Орон нутгийн түвшинд тодорхой бүс нутагт органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, түүнтэй холбогдсон бодлого, төлөвлөгөөг гарган хэрэгжүүлэх, үр дүнг сурталчлах, олон нийтийн анхаарлыг хандуулах ажлуудыг зохион байгуулах,
  - Хөрс хамгаалах өдрөөр органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн талаар мэдээлэл, сурталчилгаа хийх.

7. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг хамгаалах, хуурамч хаяг шошгоны хяналтын тогтолцоог сайжруулах, баталгаажуулах үйл ажиллагааг дэмжих:
- Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг худалдаалдаг тусгай тасгийг худалдааны газрууд ажиллуулах,
  - Хуурамч хаяг шошготой бүтээгдэхүүнийг худалдаалахыг хориглох, хяналт шалгалтыг эрчимжүүлэх,
  - Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг QR уншуулан хэрэглэгчид мэдээллээ авдаг болгох,
  - Баталгаажуулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгаажуулалтын аудитад шаардлагатай нотлох баримтуудыг ХХААХҮЯ-ны холбогдох системээс авах боломжийг бүрдүүлэх.
- 8.Тариалангийн үйлдвэрлэлийн нэгдсэн системд дараахь мэдээллийг нэмж оруулах:
- Хөрсний чанарын мэдээлэл,
  - тариалангийн аж ахуйд ашиглаж буй гадаргын болон гүний усны найрлага, чанарын мэдээлэл.
9. Органик шилдэг бүтээгдэхүүнийг жил бүр шалгаруулж сурталчилдаг байх тогтолцоог бүрдүүлэх.
10. Импортын органик бүтээгдэхүүнийг анхаарч үзэх:
- Импортын органик бүтээгдэхүүнийг татварын бодлогоор дэмжих,
  - Импортын органик бүтээгдэхүүнийг <https://www.organic.gov.mn/> бүртгэгдээгүй тохиолдолд нийтийн худалдаа болон органик үйлдвэрлэлд ашиглахыг хориглох, түүнд хяналт тавих.
11. АНУ, ЕХ, ИФОАМ-ын итгэмжлэлийг авахад баталгаажуулалтын байгууллагыг дэмжих, органик баталгаажуулалтыг бусад улстай харилцан хүлээн зөвшөөрүүлэх чиглэлээр ажиллах.
12. Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааг сайжруулах үүднээс Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд заасны дагуу төрийн зарим чиг үүргийг Засгийн газрын бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх

4. Судалгааны ажлын үр дүнд гарах нэгдсэн санал зөвлөмж

Захиалагчтай байгуулсан гэрээний дагуу гүйцэтгэсэн судалгааны дүн, тулгамдаж буй асуудлуудад үндэслэн транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик бүтээгдэхүүний эрх зүйн орчныг сайжруулах, хэрэгжилтийг үр дүнтэй зохион байгуулахад дэмжлэг болох дараахь зөвлөмжийг гаргалаа. Үүнд:

А. Транс тосны худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг үндэсний хэмжээнд шийдэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж

1. Транс тосыг хэрэглээг зохицуулах хууль эрх зүйн орчинг (Хууль, хөтөлбөр, журам, стандарт г.м) бүрдүүлэх Тухайлбал, Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд нэмж оруулах, ялангуяа цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоолны цэснээс транс тос орсон бүтээгдэхүүн хэрэглэхийг хориглох, мөн импортоор транс тостой бүтээгдэхүүн оруулахыг хориглох эрх зүйн орчныг бий болгох.
2. Түүнчлэн төрийн болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр худалдан авалт хийж байгаа бараа, үйлчилгээнд транс тосыг хязгаарлах, хориглох зохицуулалтыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, Сургуулийн хүүхдийн үдийн хоолны үйлдвэрлэл, үйлчилгээний тухай хуулиудад нэмж оруулах.
3. Транс тосгүй эсхүл транс тосны орц багатай үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээний газруудад үүрэг болгох, түүний хор хөнөөлийн талаар нийтэд сурталчлах ажлыг төрөөс зохион байгуулах, транс тосгүй үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчийг шалгаруулах, алдаршуулах ажлуудыг өргөнөөр зохион байгуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх.
4. Хориглосон, хязгаарласан хэмжээнээс илүү их транс тос агуулсан бүтээгдэхүүний жагсаалтыг гаргах, тогтмол шинэчилж, тэдгээрийн импортыг хориглох тогтолцоог бүрдүүлэх.
5. Шошгонд транс тосны хэмжээг тавих, найрлагад нь транс тос ороогүй бол транс тосгүй гэсэн тэмдэглээ хийдэг байхаар шошгоны стандартад өөрчлөлт оруулах, шошгонд тавих төрийн хяналт, шалгалтыг сайжруулах, тайлагнах тогтолцоог бүрдүүлэх.
6. Монгол Улсын урт хугацааны бодлого: Алсын хараа-50-ыг 2030 он хүртэл хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд “Илчлэг, транс тос, чихэр, давсны агууламж өндөр хүнс, чихэрлэг ундааны үйлдвэрлэл, худалдааг татварын бодлогоор хязгаарлах, хүнсний аюулгүй байдлын хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ гэж заасан хүрээнд транс тос бүхий бүтээгдэхүүнийг өндөр татварын бодлогоор хязгаарлах зохицуулалтыг татварын хуулиудад нэмж оруулах.
7. Хүнсний бүтээгдэхүүний шимт бодисын найрлаганд агуулагдах транс тосны дээд хэмжээг тогтоож стандартчилах
8. Олон улсын болон гадаад орны зээл, тусламжийн санхүүжилтийг энэ чиглэлд хандуулан, төсөл хэрэгжүүлэх.
9. Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Ургамал, малын эрүүл ахуй, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах Мон3313 төсөл”-ийн хүрээнд Алтанбулаг боомт, Дархан-Уул, Замын-Үүд боомтод байгуулах олон улсын стандартад нийцсэн шинэ лабораторийг ажиллуулах, ялангуяа эдгээр лабораторит импортоор орж ирж буй хүнсний бүтээгдэхүүнд транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик бүтээгдэхүүний агууламжийг бүрэн төгс тодорхойлох ажлын бэлтгэлийг одооноос цогцоор нь хангаж, өндөр ур чадвартай мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, салбар хоорондын зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх. Эдгээр лабораторийн мэргэжлийн удирдлага, зохион байгуулалтын асуудлыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, Мал эмнэлгийн ерөнхий газар хариуцах нь илүү үр дүнтэй болно гэж үзэж байна.
10. Өөрийн орны хувийн хэвшилд байгаа боломжийг ашиглан эхний ээлжинд Хүнсний эрдэм шинжилгээ, үйлдвэрлэлийн САМО институтийн хүнсний нэгдсэн лабораторит шаардлагатай нэмэлт арга хэмжээ авахад нь Төр засгаас тусгайлан дэмжлэг үзүүлэх, тухайлбал тодорхой нэрийн тосны хүчлийн транс болон цис изомерыг ялгаж тодорхойлох боломжийг бүрдүүлэх, хүнсний бүтээгдэхүүнд агуулагдах транс тосны хяналтын шинжилгээг гүйцэтгүүлэх

11. Транс тосны импорт, хэрэглээ, хор нөлөөний талаар хамтарсан ЭШ судалгааны ажлуудыг хийх
12. Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн бодлогын тэргүүлэх чиглэл-бодлогын баримт бичиг боловсруулж хэрэгжүүлэх, ялангуяа хэрэглэгчийн аюулгүй хүнсээ сонгож хэрэглэдэг анхан шатны мэдлэг, боловсролыг хүүхдийн цэцэрлэгийн наснаас нь эхлэн сургалт, дадлагаар олгож зөв дадал зуршил суулган суурь хүмүүжилтэй болгож төлөвшүүлэх.
13. Транс тосны талаар зөвлөмж боловсруулан (транс тос агуулсан бүтээгдэхүүнийг таних, шошго уншиж сурах, аюулгүй хүнсийг сонгон хэрэглэх г.м) хэвлэл мэдээллийн хэрэгслэлээр дамжуулан олон нийтэд хүрг

Б. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг үндэсний хэмжээнд шийдэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж

7. Хүн амын дунд хувиргасна амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх мэдээлэл, танин мэдэхүйн сурталчилгааг байнга явуулах;
8. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний тадаарх хууль, эрх зүйн орчин, бодлогын баримт бичигт заасан зорилтууд, холбогдох байгууллагуудын чиг үүргүүд болон үйл ажиллагааг хэрхэн үр дүнтэй хэрэгжүүлж байгаа талаарх мэдээ, мэдээллийг нээлттэй ил тод болгох
9. Одоо хэрэглэж байгаа эрх зүйн актууд, ХХААХҮЯ, БОЯ зэрэг төрийн захиргааны төв байгууллагуудын ВЕБ хуудсанд “Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс”, “Гений өөрчлөлттэй хүнс”, “Генийн инженерчлэлийн аргаар гаргаж авсан хүнс” гэсэн олон нэр томъёо бичигдэж ашиглагдаж байгаа нь хэрэглэгчдийг төөрөгдүүлж байна. Эдгээр нэр томъёог энгийн хэрэглэгч болон үйлдвэрлэгчдэд энгийнээр ойлгож хэрэглэхээр нэгмөр болгох
10. Дэлхийн хүн амын өсөлт, хүнсний хомсдол зэргээс шалтгаалан хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл буурахгүй, цаашид ч өсөх хандлагатай, хүнсний хэрэглээний сонголтонд нөлөөлөх мэдээлэлтэй болгох, байгаа мэдээллийг хэрэглэгч ашигладаг болоход анхаарах (сонголтыг хүмүүст үлдээх);
11. Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй “Ургамал, малын эрүүл ахуй, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах Мон3313 төсөл”-ийн хүрээнд Алтанбулаг боомт, Дархан-Уул, Замын-Үүд боомтод байгуулах олон улсын стандартад нийцсэн шинэ лабораторийг ажиллуулах, ялангуяа эдгээр лабораторит импортоор орж ирж буй хүнсний бүтээгдэхүүнд транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик бүтээгдэхүүний агууламжийг бүрэн төгс тодорхойлох ажлын бэлтгэлийг одооноос цогцоор нь хангаж, өндөр ур чадвартай мэргэшсэн боловсон хүчин бэлтгэх, салбар хоорондын зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх. Эдгээр лабораторийн мэргэжлийн удирдлага, зохион байгуулалтын асуудлыг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, Мал эмнэлгийн ерөнхий газар хариуцах нь илүү үр дүнтэй болно гэж үзэж байна.
12. Зар сурталчилгааны агуулгад анхаарах, ямар нэгэн хүнсний бүтээгдэхүүнийг тусгайлан онцгойлохгүй байх, хүмүүсийг төөрөгдүүлсэн мэдээлэл өгөхгүй байх;

В. Монгол Улсын органик хүнсний үйлдвэрлэл, хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг үндэсний хэмжээнд шийдэх арга замын талаарх санал, зөвлөмж

1. Органик хүнс, ХАА-н талаарх хууль тогтоомж, зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх богино, дунд, урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт үнэлгээг хийх, үр дүнг ЗГ-т тайлагнаж байх.
2. Органик хүнсний тухай хуулийн хамрах хүрээг хүнс болон хүнсний бус түүхий эд, бүтээгдэхүүнээр өргөжүүлэн, холбогдох зохицуулалтуудыг олон улсын туршлагад нийцүүлэх тусгах.

3. Үйлдвэрлэл эрхлэгчийг органик үйлдвэрлэлд шилжих, баталгаажуулах, зах зээлд гарахад нь төрөөс дэмжих:
  - Органик бүтээгдэхүүн, ХАА-г дэмжих хэлбэр, зорилтот бүтээгдэхүүнийг тодорхой болгох,
  - Малчид, тариаланчид болон сүлжээний бусад оролцогчийг чадавхижуулах,
  - Органик үйлдвэрлэл эрхлэгчийг татварын хөнгөлөлт чөлөөлтөд хамруулах,
  - Органик үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг Ногоон зээлд хамруулах, зээлийн хүүг бага байлгах чиглэлээр Банк, санхүүгийн байгууллагууд ажиллах, дэмжлэг үзүүлсэн банкуудыг хөхиүлэн дэмжих, олон нийтэд сурталчилахад Монгол банк, СЯ санаачилгатай ажиллах.
  - <https://www.organic.gov.mn/> органик бүтээгдэхүүний бүртгэлийн системд бүртгэгдсэн үндэсний болон импортын бүтээгдэхүүнийг төрийн худалдан авалтаар дэмжих, үр дүнг тайлагнаж байх,
  - Органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн ач холбогдлыг хэрэглэгчдэд таниулах, мэдээллээр хангах ажлыг хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд болон нийгмийн сүлжээтэй хамтран зохион байгуулах
5. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг экспортод гаргахад дэмжих:
  - a. Гадаад орны органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн туршлагыг судлах аялал зохион байгуулах, тэдгээрийн туршлагаас хуваалцах,
  - b. Олон улсын үзэсгэлэн худалдаанд оролцоход менежментийн болон санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх,
  - c. Экспортод гарч байгаа органик бүтээгдэхүүний судалгаа, хөгжилд оруулсан хөрөнгийн тодорхой хувийг төрөөс нөхөн олгох.
6. Хэрэглэгчийг мэдлэгжүүлэх сурталчилгаа, танин мэдэхүйн арга хэмжээг өргөнөөр зохион байгуулах;
  - d. Органик хүнсний талаарх хэрэглэгчийн боловсролыг дээшлүүлэх сургалт сурталчилгаа, контентийг бэлтгэж олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, радио, телевизээр давтамж өндөртэйгээр сурталчилах ажлыг Соёлын яам, ЭМЯ, ХХААХҮЯ зохион байгуулах, үр дүнг тайлагнах,
  - e. Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдүүдэд эрүүл хооллолт, органик хүнсийг хэрхэн таних, байгальд ээлтэй байх мэдлэг олгох асуудлыг сургалтын хөтөлбөрт оруулах, сургагч багш нарыг бэлтгэн ажиллуулах чиглэлээр БШУЯ болон Аймаг, нийслэлийн боловсролын газар ажиллах,
Органик үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүний талаарх сургалтыг үйлдвэрлэгчид, худалдаа эрхлэгчид болон ХАА-н газрын мэргэжилтнүүдэд зохион байгуулах,
  - f. Аймаг, нийслэлийн Хөдөө аж ахуйн газар өөрсдийн орон нутагт органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, иргэд, малчдыг мэдлэгжүүлэх ажлыг төлөвлөн хэрэгжүүлж, үр дүнг ХХААХҮЯ-нд тайлагнах,
  - g. Орон нутгийн түвшинд тодорхой бүс нутагт органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, түүнтэй холбогдсон бодлого, төлөвлөгөөг гарган хэрэгжүүлэх, үр дүнг сурталчлах, олон нийтийн анхаарлыг хандуулах ажлуудыг зохион байгуулах,
  - h. Хөрс хамгаалах өдрөөр органик бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэлийн талаар мэдээлэл, сурталчилгаа хийх.
7. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг хамгаалах, хуурамч хаяг шошгоны хяналтын тогтолцоог сайжруулах, баталгаажуулах үйл ажиллагааг дэмжих:
  - i. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг худалдаалдаг тусгай тасгийг худалдааны газрууд ажиллуулах,
  - j. Хуурамч хаяг шошготой бүтээгдэхүүнийг худалдаалахыг хориглох, хяналт шалгалтыг эрчимжүүлэх,
  - k. Баталгаажсан органик бүтээгдэхүүнийг QR уншуулан хэрэглэгчид мэдээллээ авдаг болгох,
  - l. Баталгаажуулалтын үйл ажиллагааг дэмжих, баталгаажуулалтын аудитад шаардлагатай нотлох баримтуудыг ХХААХҮЯ-ны холбогдох системээс авах боломжийг бүрдүүлэх.
- 8.Тариалангийн үйлдвэрлэлийн нэгдсэн системд дараахь мэдээллийг нэмж оруулах:

- хөрсний чанарын мэдээлэл,
  - тариалангийн аж ахуйд ашиглаж буй гадаргын болон гүний усны найрлага, чанарын мэдээлэл.
9. Органик шилдэг бүтээгдэхүүнийг жил бүр шалгаруулж сурталчилдаг байх тогтолцоог бүрдүүлэх.
10. Импортын органик бүтээгдэхүүнийг анхаарч үзэх:
- m. Импортын органик бүтээгдэхүүнийг татварын бодлогоор дэмжих,
  - n. Импортын органик бүтээгдэхүүнийг <https://www.organic.gov.mn/> бүртгэгдээгүй тохиолдолд нийтийн худалдаа болон органик үйлдвэрлэлд ашиглахыг хориглох, түүнд хяналт тавих.
11. USA, EX, IFOAM-ын итгэмжлэлийг авахад баталгаажуулалтын байгууллагыг дэмжих, органик баталгаажуулалтыг бусад улстай харилцан хүлээн зөвшөөрүүлэх чиглэлээр ажиллах.
12. Органик хүнсний бүртгэл мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааг сайжруулах үүднээс Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд заасны дагуу төрийн зарим чиг үүргийг Засгийн газрын бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх

.....

СУДАЛГААНЫ АЖИЛД ОРОЛЦСОН БАГИЙН ГИШҮҮД

Багийн ахлагч:

С.Энхбаяр - *Мах махан бүтээгдэхүүний технологич, Хүнс судлалын магистр, Зөвлөх инженер*

Багийн гишүүд:

Д. Мягмарсүрэн - *Хөдөө аж ахуйн эдийн засагч, нягтлан бодогч, Эдийн засгийн ухааны доктор, дэд профессор*

Э.Эрдэнэцогт - *Хоолзүйч, Анагаах ухааны доктор, (Ph.D)*

Н.Нарангэрэл - *Зөвлөх инженер, Органик хүнсний баталгаажуулалтын тэргүүлэх аудитор*

Н.Сугар - *Эмчилгээний хоол зүйч, докторант*

Э. Энхээ - *Хүнсний биотехнологич, Хөдөө аж ахуйн ухааны магистрант*

Ч.Очирбат - *ХХААХудалдаа, үйлчилгээний салбарын ХЭАХ нийгэмлэгийн тэргүүн, Зөвлөх малын эмч*

БАТЛАВ.
МОНГОЛЫН ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ДЭВШИЛ ХОЛБОО
ТББ-ЫН
ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ
С.ЮНДЭНДОРЖ

“ТРАНС ТОС, ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ГАРАЛТАЙ БОЛОН ОРГАНИК ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНАДАЛТ СУДАЛГАА” ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2022 оны 4 дүгээр сарын 14.

Ажлын даалгавар	Гүйцэтгэх ажил Арав хоногоор	Хугацаа, сар, арав хоногоор															Хариуцах ажилтан					
		4-р сар		5-р сар			6-р сар			7-р сар			8-р сар			9-р сар						
		I	II	I	I	II	I	I	II	I	I	II	I	II	III	I		I	II			
Транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай болон органик хүнсний худалдаа, хэрэглээний талаарх тандалт судалгаа гүйцэтгэх төлөвлөгөө, аргачлал боловсруулж захиалагчаар батлуулах	Ажлын дэд хэсэг тус бүрээр судалгаа хийх аргачлал боловсруулж багаараа хэлэлцэж санал нэгтэх, төлөвлөгөөний төсөл, аргачлалыг батлуулах																				С.Энхбаяр Э.Эрдэнэцогт Н.Сугар Э.Энхээ Б.Алтанцэцэг Д.Мягмарсүрэн	
	Судалгааны арга зүй, асуумжийг нарийвчлан боловсруулах																					С.Энхбаяр Э.Эрдэнэцогт Н.Сугар Э.Энхээ Б.Алтанцэцэг Д.Мягмарсүрэн
Нэг. Транс тосны хэрэглээний судалгаа																						
Монгол Улсын транс тосны үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдлыг судлах, энэ чиглэлээр өмнө нь хийсэн судалгааны ажлуудыг тогтоох, дүн шинжилгээ хийх,	1.1.1. Транс тос, түүний хэрэглээний талаарх мэдлэг хандлагын талаар хэрэглэгчийн дунд түүвэр судалгаа хийх																					Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр Ч.Очирбат
	1.1.2. Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд худалдаалагдаж байгаа байдалд судалгаа, танадалт хийх																					

	1.1.3. Хүнсний үйлдвэрүүдэд транс тос хэрэглэж байгаа байдалд судалгаа хийх (талх, нарийн боовны үйлдвэрлэл)																			С.Энхбаяр Э.Эрдэнэцогт
	1.1.4. Транс тосны импортын худалдааны талаар статистик судалгаа хийх																			С.Энхбаяр Э.Эрдэнэцогт
Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр төрөөс баримталж буй бодлого, түүний уялдаа, эрхзүйн орчин, тухай чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийг судлах:	1.2.1. Хүнс, хүн амын эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримталж байгаа бодлого, эрхзүйн баримт бичгүүдэд транс тосны хэрэглээний талаар тусгагдсан байдал, хэрэгжилтийн талаар судлах																			Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр
Транс тосыг тодорхойлох чиглэлээр хийгдэж буй лабораторийн шинжилгээ, аргачлал, чадамжийг тодорхойлох	1.3.1. Транс тос, түүний агууламжийг тодорхойлох арга, аргачлал, лабораторийн чадавхийн судалгаа хийх																			Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр
Транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээг хориглох, хязгаарлах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний олон улсын туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судлах,	1.4.1. НҮБ-ын ХХААБ-ын зөвлөмж, ЕХ, АНУ, ОХУ, Хятад зэрэг улс орнуудын эрх зүйд Транс тосны талаарх зохицуулалтад судалгаа хийх																			Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр С.Энхбаяр
Энэхүү судалгаанд үндэслэн Монгол Улсын транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулах.	1.5.1. Монгол Улсын транс тос, түүнийг агуулсан хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээний санал, зөвлөмж боловсруулах.																			Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр С.Энхбаяр

Хоёр. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний худалдаа, хэрэглээний тандалт															
Монгол Улсын хэмжээнд үйлдвэрлэж, худалдаалж буй хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээ, хэрэглээний өнөөгийн байдлыг тодорхойлж, ангилах,	1.2.1. Хүн амын дунд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний талаарх мэдлэг, хандлага, дадлыг үнэлэх судалгаа гүйцэтгэх														Н.Сугар Э.Энхээ
Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээний эрх зүйн орчин, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилт,	2.2.1. Монгол Улсад мөрдөгдөж байгаа эрх зүйн баримт бичгүүдэд Хувиргасан амьд организмын талаарх зохицуулалтын байдалд судалгаа хийх														Н.Сугар Э.Энхээ
	2.2.2. Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдааны өнөөгийн байдалд судалгаа хийх														Н.Сугар Э.Энхээ
Дэлхийн улс орнуудын хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний худалдаа, хэрэглээний талаарх хууль, эрхзүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлж буй туршлага, нэвтэрч буй дэвшилтэт арга, хэлбэр, тэдгээрийг Монгол Улсад нэвтрүүлэх, нутагшуулах боломж, арга замыг судлах,	2.3.1. ЕХ, АНУ, ОХУ, Хятад зэрэг орнуудын хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний худалдаа, хэрэглээний талаарх хууль, эрхзүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлж буй туршлага, нэвтэрч буй арга, хэлбэрийн талаар судлах														Н.Сугар Э.Энхээ
Монгол Улсын хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдэх, улмаар хөгжлийн зорилтыг тодорхойлох, санал зөвлөмж боловсруулах	2.4.1. Манай улсын өнөөгийн байдал болон олон улсын байдлыг тодорхойлсоноор тулгамдаж буй асуудлыг шийдэх, цаашдын арга замын талаар санал, зөвлөмж боловсруулах														Н.Сугар Э.Энхээ С.Энхбаяр

Гурав. Органик хүнсний худалдаа, хэрэглээний тандалт судалгаа																
Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүд, тэдгээрийн хэрэгжилтийг судлах, эрх зүйн болон бодлогын баримт бичигт тусгах санал боловсруулах	3.1.1. Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээний чиглэлээр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй стандарт, техникийн баримт бичгүүдийн жагсаалт гаргах															Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат
	3.1.2. Органик хүнсний талаарх мэдлэг, хэрэглээ, эрэлт хэрэгцээний талаарх хүн амын дунд тандалт судалгаа хийх, үнэлэх															Б.Алтанцэцэг Багийн гишүүд
	3.1.3. Органик хүнсний үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал болон үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн дунд үйлдвэрлэлээ органик үйлдвэрлэлд шилжүүлэх боломжийн талаар тандалт, судалгаа хийх															Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат
	3.1.4. Органик хүнсний импорт, худалдааны байдалд судалгаа хийх, үнэлэх															Б.Алтанцэцэг Д.Мягмарсүрэн
	3.1.5. Органик үйлдвэрлэлийн баталгаажуулалтын стандарт, техникийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн байдалд судалгаа хийх															Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат
	3.1.6. Органик үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох															Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат
	3.1.7. Томоохон сүлжээ дэлгүүрүүдэд худалдаалагдаж байгаа органик хүнсний шошго, баталгаажуулалт, сурталчилгааны байдалд судалгаа, танадалт хийх, үнэлэх															Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат Д.Мягмарсүрэн

Органик хүнсний үйлдвэрлэл, баталгаажуулалт, худалдаа, хэрэглээг дэмжих чиглэлээр баримталж буй олон улсын туршлага, хөгжлийн чиг хандлагыг судлах, Монгол Улсад нэвтрүүлэх боломжийн талаар санал, зөвлөмж боловсруулах;	3.2.1. Органик хүнсний үйлдвэрлэлийн олон улсын зорилт, чиг хандлагыг судлах, Монгол улсад нэвтрүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох																	Б.Алтанцэцэг Ч.Очирбат
	3.2.3. Дээр судалгааны дүнд үндэслэн эрх зүйн болон бодлогын баримт бичигт тусгах санал боловсруулах;																	
Дөрөв. Судалгааны үр дүнг баталгаажуулахтай холбогдон гүйцэтгэх бусад ажил, арга хэмжээ																		
Судалгааны хүрээг өргөжүүлэх зорилгоор орон нутагт ажиллах	4.1.1. Газар тариалан, эрчимжсэн мал аж ахуйн бүс нутаг- Сэлэнгэ аймаг, уул уурхай, бүтээн байгуулалтын бүс нутаг -Өмнөговь аймагт ажиллах																	Э.Эрдэнэцогт Б.Түвшинбаяр Э.Энхээ Н.Сугар Б.Алтанцэцэг
	4.2.1. Хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах нийгэмлэгийн бусад аймаг, хот дахь салбараар дамжуулан үйлдвэрлэл, худалдаа эрхлэгчид, хэрэглэгчийн төлөөллөөс нэгдсэн арга зүйн дагуу санал судалгаа авах ажлыг зохион байгуулах																	Ч.Очирбат С.Юндэндорж
	Нийт судалгааны асуумжийн хариултын явц, үр дүнг нэгтгэн дүн шинжилгээ хийх																	С.Энхбаяр С.Юндэндорж Д.Мягмарсүрэн

1. Судалгаанд оролцогчдын мэдээлэл

№	АСУУЛТ	ХАРИУЛТ	ТАЙЛБАР
1.	Нас	.....	
2.	Хүйс	Эрэгтэй-1 Эмэгтэй-2	
3.	Одоо ямар төрлийн ажил хийдэг вэ?	Оюуны болон хөнгөн-1 Дунд зэргийн-2 Хүнд зэргийн-3 Тэтгэвэрт-4	
4.	Боловсрол	Дээд-1 Тусгай дунд/ коллеж-2 Бүрэн дунд-3 Бүрэн бус дунд-4 Бага-5 Боловсролгүй-6	
5.	Өрхийн сарын дундаж орлого/төгрөгөөр/	.....	Тоогоор бич
6.	Амьдралын нөхцөл	Хувийн байшин-1 Орон сууц-2 Гэр-3	
7.	Таны ажил, мэргэжил	Төрийн албан хаагч-1 Төрийн бус байгууллага-2 Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч-3 Ажилгүй-4	
8.	Ам бүлийн гишүүдийн тоо	.....	Тоогоор бич

Хавсралт №2б

2. Эрүүл мэндийн байдал, хооллох дадал

№	АСУУЛТ	ХАРИУЛТ	ТАЙЛБАР
1.	Одоо таны эрүүл мэндийн байдал ямар байна вэ?	Маш сайн-1 Сайн-2 Дунд зэрэг-3 Өвчтэй-4 Хүнд өвчтэй-5	
2.	Та өдөрт хэдэн удаа хооллодог вэ?		Тоогоор бичих
3.	Та хоол хүнсээ ихэвчилэн хаанаас авдаг вэ?	Супермаркет-1 Хүнсний зах-2 Хүнсний мухлаг-3 Битүү зах-4	

		Задгай зах-5 Бусад-6	
4	Та хоол хүнсэндээ ихэвчилэн ямар хүнсний бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг вэ?	Гурил-1 Будаа-2 Талх нарийн боов-3 Мах-4 Төмс хүнсний ногоо-5 Сүү цагаан идээ-6 Жимсгэнэ-7 Бусад-8	
5	Та хэр зэрэг гадуур хооллодог вэ?	Долоо хоногт 5-аас дээш-1 Долоо хоногт 1-2 удаа-2 Сард 1-2 удаа -3 Хооллож байгаагүй-4	
6	Та хоол хүнсэндээ импортын хүнсний бүтээгдэхүүн хир хэмжээгээр хэрэглэдэг вэ?	Өдөр бүр-1 Долоо хоногт 1-2 удаа-2 Сард 1-2 удаа -3 Хэрэглэж байгаагүй-4	
7	Та хоол хүнсэндээ лаазалсан болон бэлэн бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг үү?	Тийм-1 Үгүй-2	
8	Та хэрэглэдэг бол ихэвчилэн ямар бүтээгдэхүүн хэрэглэдэг вэ?	Лаазалсан ногоо-1 Лаазалсан жимс жимсгэнэ-2 Шоколад-3 Печень-4 Чихэр-5 Хиам, зайдас-6 Бусад-7	
9.	Та хүнсний бүтээгдэхүүний шошгыг ашигладаг уу?	Үргэлж-1 Заримдаа-2 Огт үгүй-3	
10.	Та хүнсний бүтээгдэхүүн дээрхи шошгоноос ямар мэдээллийг илүү сонирхдог вэ?	Тэжээллэг байдал-1 Найрлага-2 Үйлдвэрлэсэн хугацаа-3 Боловсруулсан арга-4 Үйлдвэрлэсэн улс-5 Бусад-6	
11.	Одоо дэлгүүрт байгаа хүнсний бүтээгдэхүүнүүд таны хэрэгцээг хангаж байна уу?	Тийм-1 Үгүй-2 Мэдэхгүй-3	
12.	Та хүнсний бүтээгдэхүүн худалдан авахдаа хаана үйлдвэрлэсэн хүнсний бүтээгдэхүүн сонгодог вэ?	Эх орны үйлдвэрийн-1 Өөр оронд үйлдвэрлэсэн-2	
13.	Та хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлын талаар дуулсан уу?	Дуулсан-1 Мэдээлэл бага зэрэг авсан-2 Мэдэхгүй-3	

14.	Та энэхүү мэдээллийг хаанаас авсан вэ?	ТВ, Радио -1 Сонин сэтгүүл -2 Интернет-3 Мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтэнгээс -4 Найз нөхөд, танил хүнээс-5 Бусад-6	
15.	Таны бодлоор хүнсний хомсдол юунаас үүдэлтэй гэж бодож байна.	Хүнсний бүтээгдэхүүний олдоц буурсан-1 Дэлхийн хүн ам ихсэж хэрэгцээ ихэссэн -2 Байгаль экологийн гамшиг ихэссэн-3 Бусад-4	

Хавсралт №2в

3. Транс тос ба эрүүл мэндийн асуудал

(Хэрэглэгч)

№	АСУУЛТ	ХАРИУЛТ	ТАЙЛБАР
1.	Та транс тос агуулсан хүнсний бүтээгдэхүүний/талаар дуулсан уу?	Тийм-1 Үгүй-2	
2.	Та энэхүү мэдээллийг хаанаас авсан вэ?	ТВ, Радио -1 Сонин сэтгүүл -2 Интернет-3 Мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтэнгээс -4 Найз нөхөд, танил хүнээс-5 Бусад-6	
3.	Энэхүү бүтээгдэхүүнийг яаж гаргаж авдаг гэж бодож байна?	Селекцийн аргаар -1 Биотехнологийн аргаар -2 Ургамлын тосыг хэсэгчилсэн устөрөгчжүүлэх аргаар-3 Бусад -4 Мэдэхгүй-5	
4.	Та монгол цөцгийн тос, орос масло, маргериний алийг нь түлхүү худалдаж авдаг вэ?	Монгол цөцгийн тос – 1 Орос масло-2 Маргарин -3	
5.	Та яагаал Орос масло ихэнхдээ худалдаж авдаг вэ?	Амт, чанар сайтай -1 Хямд – 2 Хэрэглэхэд хялбар -3 Хэрэглээддасчихсан – 4 Элбэг олддог – 5 Удаан хадгалагддаг - 6	

6.	Дэлхийн Эрүүл мэндийн байгууллагаас транс тосны талаар ямар бодлого баримталдаг талаар мэдэх үү?	Хэрэглэхийг зөвшөөрдөг -1 Хэрэглэхийг зөвшөөрдөггүй -2 Зөвхөн бүртгэгдсэн тохиолдолд зөвшөөрдөг-3 Мэдэхгүй -4	
7.	Та транс тосыг тогтмол хэрэглэх нь эрүүл мэндэд хор уршигтай гэж үздэг үү?	Эрүүл мэндэд хор уршигтай-1 Хор уршиггүй -2 Заримдаа-3 Мэдэхгүй -4	
8.	Манай төр засгаас энэ талаар ямар бодлого баримталж байгаа бол?	Холбогдох хууль гарсан-1 Одоохондоо арга хэмжээ авч эхлээгүй байгаа -2 Мэдэхгүй-3	
9.	Манай хүнсний худалдаанд транс тос худалдаагдаж байгаа болов уу?	Байгаа-1 Байхгүй-2 Мэдэхгүй-3	
10.	Хэрэв тийм гэж үзэж байгаа бол ямар бүтээгдэхүүн хаана зарагдаж байгаа бол. Нэрлэнэ үү		
11.	Манай улсад транс тосны хэрэгцээ бий юу?	Хэрэгцээтэй-1 Хэрэггүй-2 Мэдэхгүй-3	
12.	Транс тосны ирээдүйг юу гэж үзэж байна?	Их хэрэгтэй бүтээгдэхүүн-1 Хэрэглэхийг хориглох -2 Мэдэхгүй-3	
13.	Энэ бүтээгдэхүүний талаархи мэдээллийг авахыг хүсч байна уу	Тийм-1 Үгүй-2	

Хавсралт №2г

4. Бөөний худалдаа, дэлгүүр, супермаркетэд худалдаалагдаж байгаа транс тосны талаар (худалдаа эрхлэгч)

*Та зөв гэж үзсэн хариултыг дугуйлна уу.
Хэдэн ч сонголт байж болно*

1. Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу
  - a. Хүнсний жижиглэн худалдаа
  - b. Хүнсний бөөний худалдаа
  - c. Супер маркет
  - d. Бусад .....
2. Хуулийн этгээдийн төрөл:
  - a. ХК/ХХК   б. Хоршоо   в. Нөхөрлөл   г. Хувийн бизнес эрхэлдэг
3. Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил:
  - a. 1-5 хүртэл

- b. 5-10 хүртэл жил
  - c. 10-15 хүртэл жил
  - d. 15 дээш жил
4. Ажиллагсдын тоогоо бичнэ үү .....
5. Нийлүүлэгчийн хүнсэнд ямар шаардлага тавьдаг вэ?
- a. Лабораторийн шинжилгээний бичиг
  - b. Хаяг, шошго
  - c. Хадгалах хугацаа
  - d. Бичиг баримт шаарддаггүй
  - e. Падаан
6. Танайд ямар төрлийн хүнсний тос борлуулдаг вэ?
- a. Цөцгийн тос
  - b. Маргарин (транс тос)
  - г. Ургамлын тос
  - д. Дал модны тос
  - e. ....
7. Танай байгууллага сард нийт хичнээн кг хүнсний тос борлуулдаг вэ?
- a. 10 кг хүртэл
  - б. 30 кг хүртэл
  - в. 50 кг хүртэл
  - г. 50 кг-аас дээш
8. Танайд борлуулж байгаа хүнсний тосны хэдэн хувийг транс тос (маргарин) эзэлдэг вэ?
- A. 5 хүртэл хувь
  - Б. 5 – 10 хувь
  - В. 10-20 хувь
  - Г. 20 – 30 Хувь
  - Д. 30 –аас дээш хувь
6. Транс тосны талаар ямар эх сурвалжаас мэдээлэл авдаг вэ?
- a. Зар сурталчилгаанаас
  - b. Үйлдвэрлэгч өөрөө санал болгодог
  - c. Импортлогч өөрөө санал болгодог
  - d. Бусад .....

Хавсралт.№2д

5. Хүнсний үйлдвэрүүдэд түүхий эдийн зориулалтаар хэрэглэж байгаа амьтан, ургамлын гаралтай тосны хэрэглээний байдалд хийх тандалт судалгаа

*Та зөв гэж үзсэн хариултыг дугуйлна уу.
Хэдэн ч сонголт байж болно*

- 1. Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу
  - b. Талх, нарийн боов
  - c. Бусад .....
- 2. Хуулийн этгээдийн төрөл:
  - d. ХК/ХХК

- e. Хоршоо/Нөхөрлөл
  - f. Хувийн бизнес эрхэлдэг
3. Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил:
- a. 1-5 хүртэл
  - b. 5-10 хүртэл жил
  - c. 10-15 хүртэл жил
  - d. 15 дээш жил
4. Ажиллагсдын тоогоо бичнэ үү .....
5. Нийлүүлэгчээс түүхий эд, бүтээгдэхүүн авахдаа ямар шаардлага тавьдаг вэ?
- a. Чанарын баталгаа
  - b. Лабораторийн шинжилгээний бичиг
  - c. Хаяг, шошго
  - d. Хадгалах хугацаа
  - e. Бичиг баримт шаарддаггүй
  - f. Падаан
6. Танай үйлдвэрлэлд ямар төрлийн хүнсний тос хэрэглэгддэг вэ?
- a. Цөцгийн тос
  - б. Маргарин (транс тос)
  - в. Ургамлын тос
  - г. Далдуу модны тос
7. Транс тосны талаар ямар эх сурвалжаас мэдээлэл авдаг вэ?
- 5. Зар сурталчилгаанаас
  - 6. Үйлдвэрлэгч өөрөө санал болгодог
  - 7. Импортлогч өөрөө санал болгодог
  - 8. Транс тос гэж юу болохыг мэдэхгүй
- Бусад .....
8. Танайд борлуулж байгаа хүнсний тосны хэдэн хувийг транс тос эзэлдэг вэ?
- A. 5 хүртэл хувь
  - Б. 5 – 10 хувь
  - В. 10-20 хувь
  - Г. 20 – 30 Хувь
  - Д. 30 –аас дээш хувь
9. Танайх яагаад маргарин (транс тос) хэрэглэдэг вэ?
- a. Үнэ хямд
  - b. Олдоцтой
  - c. Технологийн шаардлагаар (өөр тос тохиромжгүй байдаг)
  - d. Бүтээгдэхүүний нэр төрөлд нийцүүлдэг
  - e. Бусад төрлийн тос технологийн шаардлага хангадаагүй
10. Транс тосны хэрэглээний талаар бодлогын болон эрх зүйн баримт бичигт ямар зохицуулалт тусгах шаардлагатай гэж үзэж байна вэ?
- a. Бүтээгдэхүүний шошгонд транс тос агуулсан болохыг бичих
  - b. Бүтээгдэхүүнд агуулагдаж болох транс тосны дээд хэмжээг стандартаар тогтоох
  - c. Зохицуулалт шаардлагагүй
  - d. Бусад

**6. Хувиргасан амьд организм /генийн өөрчлөлттэй хүнс/-ын гаралтай хүнсний
бүтээгдэхүүний хэрэглээний тандалт судалгаа**

(хэрэглэгч)

№	АСУУЛТ	ХАРИУЛТ	ТАЙЛБАР
1.	Та хувиргасан амьд организмын/Генийн өөрчлөлттэй хүнсний бүтээгдэхүүний/талаар дуулсан уу?	Тийм-1 Үгүй-2	
2.	Та энэхүү мэдээллийг хаанаас авсан вэ?	ТВ, Радио -1 Сонин сэтгүүл -2 Интернет-3 Мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтэнгээс -4 Найз нөхөд, танил хүнээс-5 Бусад-6	
3.	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсийг яаж гаргаж авдаг гэж бодож байна?	Селекцийн аргаар -1 Биотехнологийн аргаар -2 Химийн аргаар-3 Бусад -4 Мэдэхгүй-5	
4.	Энэ бүтээгдэхүүн таны хүнсэнд орж ирвэл та хэрэглэх үү?	Хэрэглэхгүй -1 Хэрэглэнэ -2 Мэдэхгүй-3	
5.	Дэлхийн Эрүүл мэндийн байгууллагаас энэ бүтээгдэхүүний талаар ямар бодлого баримталдаг талаар мэдэх үү?	Хэрэглэхийг зөвшөөрдөг -1 Хэрэглэхийг зөвшөөрдөггүй -2 Зөвхөн бүртгэгдсэн тохиолдолд зөвшөөрдөг-3 Мэдэхгүй -4	
6.	Та Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсийг хэрэглэвэл эрүүл мэндэд хор уршигтай гэж гздэг үү?	Эрүүл мэндэд хор уршигтай-1 Хор уршиггүй -2 Заримдаа-3 Мэдэхгүй -4	
7.	Та хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсийг хэрхэн танидаг вэ?	Шошгоноос хардаг – 1 Таних боломжгүй– 2 Шошгыг уншаад ойгодоггүй-3 Мэдэхгүй -4	
8.	Манай төр засгаас энэ талаар ямар бодлого баримталж байгаа бол?	Холбогдох хууль гарсан-1 Одоохондоо арга хэмжээ авч эхлээгүй байгаа -2 Мэдэхгүй-3	

9.	Манай хүнсний худалдаанд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс байгаа болов уу?	Байгаа-1 Байхгүй-2 Мэдэхгүй-3	
10.	Хэрэв байгаа гэж үзэж байгаа бол ямар бүтээгдэхүүн хаана зарагдаж байгаа бол. Нэрлэнэ үү		
11.	Манай улсад хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний хэрэгцээ бий юу?	Хэрэгцээтэй-1 Хэрэггүй-2 Мэдэхгүй-3	
12.	Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний ирээдүйг юу гэж үзэж байна?	Их хэрэгтэй бүтээгдэхүүн-1 Хэрэглэхийг хориглох хэрэгтэй-2 Мэдэхгүй-3	
13.	Энэ бүтээгдэхүүний талаархи мэдээллийг авахыг хүсч байна уу	Тийм-1 Үгүй-2	

Хавсралт №2ё

7. Бөөний худалдаа, дэлгүүр, супермаркетэд худалдаалагдаж байгаа хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний талаарх судалгаа

*Та зөв гэж үзсэн хариултыг дугуйлна уу.
Хэдэн ч сонголт байж болно*

1. Та хувиргасан организмын гаралтай хүнсний талаар мэдэх үү?
  - a. Сайн мэднэ
  - b. Энэ талаар сонссон
  - c. Мэдэхгүй

2. Танай худалдаанд хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнс байгаа юу?
  - a. Байгаа
  - b. Байхгүй
  - c. Мэдэхгүй

3. Ямар бүтээгдэхүүн байгаа вэ? Нэрлэнэ үү.
  - a. ....
  - b. ....
  - c. ....
  - d. ....

4. Эдгээр бүтээгдэхүүнийг хаанаас авдаг вэ?
  - A. Дотоодын бөөний худалдаанаас
  - B. Өөрөө импортолдог
  - B. Албан ёсны дистрибютэрээс

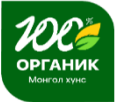

9. Эдгээр бүтээгдэхүүнийг аль насны хүмүүс илүү сонгож авдаг вэ?

- А. Хүүхдүүд
- Б. Залуучууд
- В. Ахмад настнууд

Хавсралт №2ж

**8. Органик хүнсний талаарх мэдлэг хандлагыг
Үнэлэх судалгааны асуумж (хэрэглэгчээс)**

		(Сонгох хариулт дээр хэдийг ч сонгож болно)
1	Монгол Улсад Органик хүнс зардаг (дугуйлна уу)	1 – тийм 2 - Үгүй 3 - Мэдэхгүй
2	Органик хүнс гэж ямар хүнсийг ойлгодог вэ?	1 - Ямар ч химийн гаралтай бодис агуулаагүй 2 - Генийн өөрчлөлтгүй 3 - Экологийн цэвэр 4 Байгалийн гаралтай 5 - Химийн бодис хэрэглээгүй 6 - Малын сүү цагаан идээ 7 - Малын мах, махан бүтээгдэхүүн 8 - Монголын нутаг дэвсгэрт тарьж ургуулсан үр тариа, хүнсний ногоо, жимс жимсгэнэ 9 -Дээрх бүгд
3	Та ямар зорилгоор Органик хүнсийг хэрэглэдэг вэ?	1 - Амин дэм, шим тэжээлтэй 2 - Эрүүл, аюулгүй байдлыг хангасан 3 - Жин барихад тустай 4 - Байгалийн гаралтай 5 - Байгал орчинд ээлтэй 6 - Бусад
4	Органик хүнсийг худалдаанаас хэрхэн таньж авдаг вэ?	1 - Бүтээгдэхүүний орцыг хардаг 2 - Борлуулагчийн тайлбарт итгэж авдаг 3 - Монгол малын мах, сүү, цагаан идээ угаасаа органик гэж авдаг 4 - “Органик” тэмдэгтэй хүнсийг сонгож авдаг 5 - “Экологийн цэвэр” гэсэн бичигтэйг сонгож авдаг 6 - “Байгалийн цэвэр” гэсэн бичигтэйг сонгож авдаг 7 - Үндэсний үйлдвэрийнх болохоор органик гэж бодож сонгож авдаг 8 - Органик гэсэн тэмдэг, тэмдэглэгээтэй хүнсийг сонгож авдаг
5	Үндэсний үйлдвэрүүд органик хүнс үйлдвэрлэдэг талаар сонссон уу?	1 – Тийм 2 - Үгүй
6	Та өөрийн мэддэг Органик хүнсний үйлдвэрийг нэрлэнэ үү.	1 - Мэддэг үйлдвэрийн нэрийг бичнэ үү: ..... 2 - Мэдэхгүй

7	Хүнсний дэлгүүрээс ямар органик хүнсийг авч хэрэглэдэг вэ?	<ul style="list-style-type: none"> 1 - Импортын органик хүнсийг 2 - Үндэсний үйлдвэрийн органик хүнсийг 3 - Импортын болон үндэсний үйлдвэрийн аль алиныг 	
8	Органик хүнсийг худалдан авахад асуудал тулгардаг уу?	<ul style="list-style-type: none"> 1 - Олдоц ховор 2 - Таньж авч чаддаггүй 3 - Тусгайлсан тасаггүй учир олж авахад хүндрэлтэй 4 - Үнэ өндөр 5 - Органик, органик биш гэдгийг ялгах боломжгүй 6 - Органик хүнсний талаар мэдлэг дутмаг 	
9	Органик хүнс авч хэрэглэдэг бол хэр олон удаа авч хэрэглэдэг вэ?	<ul style="list-style-type: none"> 1 - Нэг удаа 2 - Хэд хэдэн удаа 3 - Байнга 	
10	Өөрийн хэрэглэдэг органик хүнсийг нэрлэнэ үү?	<ul style="list-style-type: none"> - ... - Хэрэглэдэггүй 	
11	Манай улс Органик хүнсний тухай хуультай юу?	<ul style="list-style-type: none"> 1 – Тийм 2 – Үгүй 3 – Мэдэхгүй 	
12	Органик хүнсний талаарх мэдээллийг хаанаас авдаг вэ?	<ul style="list-style-type: none"> 1 - Найз нөхөд, гэр бүлийнхнээс 2 - ТВ сурталчилгаанаас 3 - Фэйсбүүк, олон нийтийн сүлжээнээс 4 - Сүлжээ дэлгүүрийн амталгаанаас 5 - Үйлдвэрлэгчийн сурталчилгаанаас 6 - Органик хүнсний мэдээллийн сангаас 	
13	Органик хүнсний баталгаажуулалтыг эрх бүхий ямар байгууллага хийдэг вэ?	<ul style="list-style-type: none"> 1 – Мэдэхгүй 2 - Мэргэжлийн хяналтын байгууллага 3 - Итгэмжлэгдсэн баталгаажуулалтын байгууллага 4 - Хамтын баталгаажуулалтын байгууллага 5 Лаборатори 	
14	Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн баталгаажсан органик хүнсэнд тавигдагддаг тэмдэг, тэмдэглэгээг мэдэх үү?	1	
		2	
		3	
		4	

15	Цаашид Органик хүнсийг хэрэглэх сонирхолтой байна уу?	1 - Тийм 2 - Үгүй
16	Органик болон органик биш хүнсий алийг нь сонгох вэ?	1 - Органик хүнс 2 - Органик биш хүнс

Хавсралт №2з

9. Органик хүнсний талаар бөөний худалдаа, дэлгүүр, супермаркетаас авах судалгаа

(Хэдэн ч сонголтыг дугуйлж болно)

1. Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу
  - b. Хүнсний жижиглэн худалдаа
  - c. Хүнсний бөөний худалдаа
  - d. Супер маркет
  - e. Бусад .....
2. Хуулийн этгээдийн төрөл:
  - 1 ХК
  - 2 ХХК
  - 3 Хоршоо
  - 4 Нөхөрлөл
  - 5 Өрхийн аж ахуй
  - 6 Бусад .....
3. Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил:
  - 1 1-5 хүртэл
  - 2 5-10 хүртэл жил
  - 3 10-15 хүртэл жил
  - 4 15 дээш жил
4. Ажиллагсдын тоогоо бичнэ үү .....
5. Нийлүүлэгчийн хүнсэнд ямар шаардлага тавьдаг вэ?
  - 1 Лабораторийн шинжилгээний бичиг
  - 2 Хөдөө аж ахуйн зохистой дадлын баталгаажуулалтын гэрчилгээ, тэмдэгтэй байх
  - 3 Органик хүнсний баталгаажуулалтын гэрчилгээ, тэмдэгтэй байх
  - 4 Бичиг баримт шаарддаггүй
  - 5 Падаанаас өөр бичиг баримт шаарддаггүй
6. Органик хүнс зардаг уу?
  - a. Тийм
  - b. Үгүй
7. Дээрх асуултад тийм гэж хариулсан бол танайх органик хүнс борлуулах тусгай тасагтай юу?
  - a. Тийм
  - b. Үгүй
  - c. Төлөвлөж байгаа

- d. Шаардлагагүй
- 8. Органик хүнсний талаар ямар эх сурвалжаас мэдээлэл авдаг вэ?
  - e. Зар сурталчилгаанаас
  - f. Үйлдвэрлэгч, импортлогч өөрөө санал болгодог
  - g. www.organic.mofa.gov.mn сайтаас
  - h. Өөрсдөө хайж олдог
  - i. Бусад .....
- 9. Хэрэглэгчдэд Органик хүнсний талаарх сурталчилгаа хийдэг үү?
  - a. Тийм
  - b. Үгүй
  - c. Төлөвлөж байгаа
  - d. Шаардлагагүй
- 10. Ямар улсын органик хүнс зардаг вэ?
  - a. Импортынх .....
  - b. Монгол Улсынх
  - c. Аль алиныг
- 11. Хэрэглэгч танайхаас органик хүнс асуудаг уу?
  - a. Тийм
  - b. Үгүй
  - c. Их асуудаг
  - d. Маш их асуудаг
  - e. Хааяа л асуудаг
- 12. Органик хүнс зарах сонирхолтой эсэх?
  - a. Тийм. Яагаад .....
  - b. Үгүй. Яагаад .....
- 13. Зардаг органик хүнсээ нэрлэнэ үү?
.....

Хавсралт.№2и

10. Органик хүнс үйлдвэрлэл, өнөөгийн байдал, цаашдын боломж тандалт судалгаа

(Анхан шатны болон боловсруулах үйлдвэрлэл)

Хэдэн ч сонголтыг дугуйлж болно

- 1. Үйл ажиллагааны чиглэлээ сонгоно уу.
  - a. Газар тариалан: дараахаас өөрт тохирохыг зурна уу (үр тариа/ хүнсний ногоо / жимс жимсгэнэ/ мөөг/ эмийн ургамал/ тосны ургамал)
  - b. Бэлчээрийн мал аж ахуй
  - c. Эрчимжсэн мал аж ахуй: дараахаас өөрт тохирохыг зурна уу (сүүнийх/ махных/ хосолсон)
  - d. Зөгийн аж ахуй
  - e. Боловсруулах үйлдвэрлэл
  - f. Бусад .....
- 2. Хуулийн этгээдийн төрөл
  - a. ХК
  - b. ХХК

- c. Хоршоо
  - d. Нөхөрлөл
  - e. Өрхийн үйлдвэрлэл
3. Үйл ажиллагаа эрхэлж буй жил
- a. 1-5 хүртэл
  - b. 5-10 хүртэл жил
  - c. 10-15 хүртэл жил
  - d. 15 дээш жил
4. Ажиллагсдын тоогоо бичнэ үү .....
5. Органик хүнс үйлдвэрлэхийн ач холбогдлыг юу гэж үздэг вэ?
- a. Эрүүл хүнс үйлдвэрлэх,
  - b. Аюулгүй хүнс үйлдвэрлэх
  - c. Орлого, ашигаа нэмэгдүүлэх
  - d. Борлуулалтаа өсгөх
  - e. Хэрэглэгчийг татах
  - f. Бүтээгдэхүүнээ экспортлох боломж бүрдэх
  - g. Байгаль орчинд ээлтэй үйлдвэрлэл эрхлэх
6. Монгол Улс Органик хүнсний тухай хуультай юу?
- Хуультай
  - Хуульгүй
  - Мэдэхгүй
7. Хэрэв та органик хүнсний үйлдвэрлэл эрхэлдэг бол доорх баримт бичгээс алийг нь баримталж ажилладаг вэ?
- a. Органик хүнсний тухай хууль
  - b. ХХААХҮ-ийн Сайдын баталсан “Хөдөө аж ахуйн органик үйлдвэрлэл эрхлэх болон органик хүнс үйлдвэрлэхэд баримтлах журам”
  - c. MNS CAC/GL32:2017 стандарт “Органик хүнсийг боловсруулах, үйлдвэрлэх, шошголох, худалдаалахад баримтлах арга зүйн удирдамж”
  - d. Дээрх бүгдийг
  - e. Алийг ч баримталдаггүй
8. Органик хүнсний баталгаажуулалтыг ямар байгууллага хийдэг вэ?
- a. Мэргэжлийн хяналт
  - b. Хөндлөнгийн баталгаажуулалтын байгууллага
  - c. Стандарчлал, хэмжил зүйн газрын баталгаажуулалтын газар
  - d. Лаборатори
  - e. Баталгаажуулах шаардлагагүй
  - f. Мэдэхгүй
9. Монгол Улсад органик хүнсийг баталгаажуулдаг итгэмжлэгдсэн байгууллага байгаа эсэх
- a. Байгаа (хэрэв мэдэх бол нэрийг нь бичнэ үү .....
  - b. Байхгүй
  - c. Мэдэхгүй
10. Та өөрийн үйлдвэрлэлээ Органик үйлдвэрлэлд шилжүүлэх үү?
- a. Тийм
  - b. Үгүй
  - c. Одоогоор энэ талаар төлөвлөөгүй

“ТРАНС ТОС , ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ГАРАЛТАЙ БОЛОН ОРГАНИК ХҮНСНИЙ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ХУДАЛДАА, ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ТАНДАЛТ СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН, ЗӨВЛӨМЖ” ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ ХИЙСЭН ТУХАЙ ТЭМЛЭГЛЭЛ

Хэлэлцүүлэг ХХААХҮЯ-ны 1-р давхар, хурлын бага танхимд 2022.10.14-ний өглөө 9.30 цагт эхлэв.

Хэлэлцүүлэгт ХХААХҮЯ-ны ХҮБХЗГ-ын ахлах шинжээч Д.Тунгалаг, мөн газрын ургамлын гаралтай хүнсний үйлдвэрлэл, хангамжийн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн Д.Отгонжаргал, хүнсний экспорт, импорт, тарирын зохицуулалт хариуцсан мэргэжилтэн О.Уянга, ХШҮДА газрын мэргэжилтэн Оюунгэрэл нар болон ХХАА-н салбарын ТББ-ууд, ШУТИС, ХААИС, салбарын эрдэм шинжилгээний байгууллагын эрдэмтэн судлаачид болон хүнсний үйлдвэрлэл эрхлэгч томоохон байгууллагын удирдлага, мэргэжилтэн нарын төлөөлөл 22 хүн оролцлоо. /нэрсийг хавсаргав/

Хэлэлцүүлгийг Монголын хөдөө аж ахуйн дэвшил холбооны удирдах зөвлөлийн дарга Д.Жанцанхорол нээж үг хэлсний дараа судалгааны багийн ахлагч, зөвлөх инженер С.Энхбаяр хэлэлцүүлгийг хөтөлбөрийн дагуу удирдаж, судалгааны багийн гишүүн, АУ-ны доктор, НЭМҮТ-ийн хоол судлалын албаны зөвлөх Э.Эрдэнэцогт таныг индэр урьж байна гэлээ.

1. ХЭЛЭЛЦСЭН НЬ:

Транс тосны худалдаа, хэрэглээний өнөөгийн байдал – судалгааны дүнгийн тухай
Илтгэгч Э.Эрдэнэцогт /Судалгааны багийн гишүүн,
АУ-ны доктор, НЭМҮТ-ийн хоол судлалын албаны
зөвлөх/

1. АСУУЛТ, ХАРИУЛТ:

Ц.ШАГЖЖАВ- Илтгэлийг албан хэрэгцээнд өгч болох уу
Э.ЭРДЭНЭЦОГТ- ВЭБ сайтад тавигдсан байгаа. Ер нь Транс тосны талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг бэлтгээд тусд нь хүргүүлж болно.

Д.ЖАНЦАНХОРОЛ- Транс тос хортой гэдэг утгаар нийгмийг цочирдуулсан хэлбэрээр бус хэрэглэгчдэд энэ талын мэдлэг олгох чиглэлээр үе шаттай ажиллах, мэдлэгжүүлэх тал дээр анхаарах хэрэгтэй

Э.ЭРДЭНЭЦОГТ – Хүнс үйлдвэрлэгчдээ хамгаалах тал дээр бас анхаарч зөв менежментээр ажиллах ёстой. Юуны өмнө хэрэглэгчдийг үнэн зөв мэдээллээр хангах нь чухал байна.

ЦЭЦГЭЭ – Телевизийн “Цахим эмч” нэвтрүүлгээр хэрэглэгчдийг төөрөгдүүлсэн юм гарсан. Монголд орж ирсэн транс тосны хэмжээ ямар байна. Үүнийг шинжилдэг лаборатори бий юу. Химийн хүрээлэнгийн судалгаа, шинжилгээ хир оновчтой вэ. Хилээр орж ирж байгаа бүтээгдэхүүнд транс тосны хувь хэмжээг зааж хориг тавьдаг журам бий юу.

Э.ЭРДЭНЭЦОГТ – Транс тосны талаар тод томруун нарийвчилсан заалттай хууль байхгүй. Химийн хүрээлэн болон Само институт зэрэг газруудад транс тосыг судалж тогтоох боломж бий. Транс тосыг хориглох асуудлыг ШУ-ны түвшинд аажмаар бодлогоор зохицуулах хэрэгтэй.

Ц.ШАГЖЖАВ- Талх, нарийн боовны үйлдвэрүүд транс тосыг хир хэмжээтэй хэрэглэдэг. Энэ талаар нарийвчилсан тооцоо байдаг уу.

ЦЭЦГЭЭ – Хүнсний маргаринь өргөн хэрэглэж байна. Маргарин нь хатуу, зөөлөн янз бүр бий. Тэдгээрт транс тосны орц нь өөр өөр байдаг. ОХУ-ын стандартаар үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашиглах транс тосны хувь хэмжээ 2 хувиас ихгүй бол аюулгүй гэж үздэг. Ургамлын тосыг +200 хэмээс өндөр температурт халаасан нөхцөлд транс тос үүсч болно гэж

үздэг. Боорцог бол +160 хэмийн температурт бүрэн болдог. Бүтээгдэхүүний гүнд +95 хэмд хүрэхэд бүрэн болсон гэж үздэг. Иймд үйлдвэрлэлийн явцад бүтээгдэхүүнд транс тос үүсэхгүй. Энэ талаар аюулгүй гэж болно. Импортын масло-д л транс тосны агууламжийг анхаарах хэрэгтэй.

Ц.ШАГЖЖАВ – Саяхан ҮХАҮТ-д Хүнсний аюулгүй байдлын асуудлаар зөвөлгөөн болсон. Үүн дээр хүнсний бүтээгдэхүүний гарал үүсэл, ялангуяа транс тосны асуудлаар хурц яригдсан. Хүнсний бүтээгдэхүүнд байгаа транс тосны агууламжийг нуух хэрэггүй, ил тод тавих ёстой.

Э.ЭНХЭЭ – Манай улсад 300 гаруй мянган толгой үнээ бий. Аюулгүй хуурай сүү, тосны эх үүсвэрээр хангах асуудлыг бодлогоор зохицуулах шаардлагатай. Манайд Шинэ Зеланд, Австрали улсаас хуурай сүү, масло импортоор орж ирж байгаа.

Ж.ШИНЭГЭРЭЛ – үйлдвэрт транс тосыг хэрэглэдэг. Үүнийг тодорхойлдог, шинжилдэг лаборатори байхгүй. Дотооддоо хянадаггүй гэсэн үг. Үүн дээр том бодлого гаргаж хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Э.ЭРДЭНЭЦОГТ – Нэг талаар амьтны гаралтай өөх тосыг халах гэсэн өрөөсгөл бодлогоор бизнес явагдаж транс тос бий болсон. Хүнсний үйлдвэрлэлд хэдэн хувь нь транс тос хэрэглэж байгаа талаар судалгаа олдоогүй. Тухайн байгууллагын нэр хүндтэй холбоотой учраас үйлдвэрлэгчид нууцалдаг. Бид хил гаалийн мэдээлэл судалгааг авсан. ОХУ-ын “молочное изделие” гэсэн тэмдэглэлтэй бүтээгдэхүүн тун эргэлзээтэй. Стандарт батлуулаад явъя гэхээр тэдгээр бүтээгдэхүүнийг зах зээлээс хэрхэн яаж татах вэ гэдэг нь асуудал юм.

ОЮУНГЭРЭЛ – Тавигдсан илтгэл нь судалгааны чанартай юм гэж ойлголоо. Энэ ажил нь 18 орчим сая төгрөгийн үнэлгээтэй судалгааны ажил юм байна. Судалгааг ямар хүрээнээс авсан бэ.

Э.ЭРДЭНЭЦОГТ – үйлдвэрлэгч, хэрэглэгч 180 гаруй хүнээс судалгаа авч дүгнэлт гаргасан. Судалгаанаас үзэхэд үлдвэрлэгч, хэрэглэгчдийн мэдлэг мэдээлэл 2019 онд бидний хийж байсан судалгаа дүгнэлттэй харьцуулахад нэг их ахиц дэвшил өөрчлөлт гараагүй байна.

ОЮУНГЭРЭЛ – Судалгааны дүнг судалгаа хийсэн арга зүй, хүрсэн үр дүн, зөвлөмж гэсэн байдлаар боловсруулалт хийвэл илүү тодорхой болмоор санагдаж байна.

С.ЭНХБАЯР- Өөр асуулт байна уу. Асуулт байхгүй байна. Дараагийн асуудалд оръёо. Судалгааны багийн гишүүн, эмчилгээний хоол зүйч, докторант, ШУТИС-ийн Үйлдвэрлэлийн технологийн сургуулийн биотехнологи, шим тэжээлийн салбарын багш Н.Сугар таныг индэрт урьж байна гэлээ.

2. ХЭЛЭЛЦСЭН НЬ:

Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний худалдаа хэрэглээний өнөөгийн байдал – судалгааны дүнгийн тухай

Илтгэгч Н.Сугар /Судалгааны багийн гишүүн, эмчилгээний хоол зүйч, докторант, ШУТИС-ийн Үйлдвэрлэлийн технологийн сургуулийн биотехнологи, шим тэжээлийн салбарын багш/

2. АСУУЛТ, ХАРИУЛТ:

Цэцгээ – 2007 онд хууль гарсан. Хэрэгжилт ямар байна вэ.

Э.Энхээ – Хууль нь Хүнсэнд бус Байгал орчинд буй Хувиргасан амьд организмын тухай юм. Харин 2012 онд Хүнсний тухай хуульд ХАО-ын талаар тодорхой заалт орсон. Хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байгаа нь судалгааны дүнгээс тодорхой харагдаж байна.

Ц.Шагжжав – БОЯ-ны судалгааны багтай холбогдож мэдээлэл авч байсан уу

Э.Эрдэнэцогт – Генетик нөөцийн тухай хуультай яаж холбогдож байна. Генийн өөрчлөлттэй хүнсний бүтээгдэхүүн, ХАО-н гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүн гэсэн нэршлээр төөрөгдүүлж байгаа. Шар буурцагны 70-80% нь генийн өөрчлөлттэй байгаа. ГӨБ-ний сөрөг туршилт их бий.

Д.Отгонжаргал – Хувиргасан амьд организмыг тодорхойлдог лаборатори байгаа юу
Э.Энхээ – Анагаахын бүх лаборатори, химийн хүрээлэнгийн лабораториуд тодорхолно.
Гэхдээ Хувиргасан амьд организмыг тодорхойлоход гарах зардал нь гарсан үр дүн, ач холбогдолоосоо хэтэрхий давсан, өөрөөр хэлбэл маш өндөр зардалтай учир тэр бүр хийдэггүй.

Д.Отгонжаргал – Хэрэглээний өнөөгийн байдал гэдэг дээр ямар үр дүн байна вэ.

Н.Сугар - Хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүн нь импортоор ирж байгаа учир хэрэглэгчид ямар нэг хэмжээгээр хэрэглэж байгаа гэж үзнэ. Чипс, шар буурцаг, рапс, эрдэнэ шош гэх мэт нь бүгд генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүн байгаа.

Ц.Шагжжав – Генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүнийг хүнсэнд хэрэглэж байгаа гэдэг нь тодорхой. Гэхдээ түүний хор уршиг, ялангуяа үр удамд нөлөөлдөг аюултай гэдгийг хэрэглэгчдэд ойлгуулж мэдлэг түгээх тал дээр өргөн хүрээтэй арга хэмжээ авах хэрэгтэй байна.

С.ЭНХБАЯР- Өөр асуулт байна уу. Асуулт байхгүй бол дараагийн асуудалд орёе. Судалгааны багийн гишүүн, зөвлөх инженер, магистр, ХХААХҮ-ийн баталгаажуулалтын төвийн захирал Зөвлөх инженер Н.Нарангэрэл таныг индэрт урьж байна гэлээ.

3. ХЭЛЭЛЦСЭН НЬ:

Органик хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа хэрэглээний өнөөгийн байдал – судалгааны дүнгийн тухай

Илтгэгч Н.Нарангэрэл /Судалгааны багийн гишүүн, зөвлөх инженер, магистр, ХХААХҮ-ийн баталгаажуулалтын төвийн захирал/

3. АСУУЛТ, ХАРИУЛТ:

Д.ОТГОНЖАРГАЛ – Органик бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд чухам ямар дэмжлэг хэрэгтэй байна

Н.НАРАНГЭРЭЛ - судалгаанд оролцогсодын олонхи нь мөнгөн урамшуулал гэжээ. АПУ деринг зэрэг аж ахуйн нэгжүүд органик болох зорилт тавьж байгаа. Органикийг ойлгуулах, туслах тал дээр дэмжлэг хүсч байна. Судалгаанаас үзэхэд монгол цагаан идээг органик гэж байгаа. Гэтэл гарал үүсэл нь тодорхой бус хөрс, ус, бэлчээр, өвс ургамлын бохирдол, малын эрүүл мэнд, эм, тарилга, туулга, боловсруулалтын эмийн үлдэгдэл байгаа эсэх зэрэг олон хүчин зүйлээс органик болох нь шалтгаалдаг учраас асуудлыг цогц байдлаар авч үзэх ёстой юм.

Ц.ШАГЖЖАВ – Дээрх 3 илтгэгчийн судалгааны дүнгээс харахад хэрэглэгчийн боловсролыг дээшлүүлэх шаардлага байгааг онцгойлон заажээ. Үүнийг ямар бүтэц, зохион байгуулалтаар шийдвэрлэх вэ. Ер нь хэрэглэгчдэд мэдлэг, дадал олгох асуудлыг ХХААХҮЯ-аас эрхлэн хийхээр зөвлөмжинд тусгаж өгч болох уу.

Ч.ОЧИРБАТ - Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн бодлогын тэргүүлэх чиглэл-бодлогын баримт бичиг боловсруулж хэрэгжүүлэх, ялангуяа хэрэглэгчийн аюулгүй хүнсээ сонгож хэрэглэдэг анхан шатны мэдлэг, боловсролыг хүүхдийн цэцэрлэгийн наснаас нь эхлэн сургалт, дадлагаар олгож зөв дадал зуршил суулган суурь хүмүүжилтэй болгож төлөвшүүлэх гэсэн залтыг ХХААХҮЯ-д өгөх зөвлөмж-д оруулах саналтай байна.

Н.НАРАНГЭРЭЛ – Энэ талаар төрөөс бодлого гаргаж холбогдох яам, агентлаг, мэргэжлийн ТББ-ууд, хэвлэл мэдээлэл, үйлдвэрлэгчид, соёл боловсрол, эрүүл мэнд, эрдэм шинжилгээний байгууллагын үүргийг тодорхойлж өгөх ёстой. Энэ талын бодлого нь шинээр өргөн баригдах Органик хүнсний тухай хуулиар нэг мөр тодорхой болно байхаа. Судалгааны дүнг үндэсэлж бид ч бас “Зөвлөмж” гаргаж, түүнд хэрэглэгчийн мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэх асуудлыг хуулинд тусгуулахаар төлөвлөж байна. Мөн органик бүтээгдэхүүний хадгалалтын холбогдолтой асуудлыг ч тусгана.

УРАНЧИМЭГ – БНСУ болон бусад улс оронд экспортлох бүтээгдэхүүний суурь судалгааг нарийвчлан хийж шошгонд тусгадаг байхыг зөвлөмж-д тусгах, импортын органик бүтээгдэхүүний судалгааг үндэслэлтэй гаргадаг байхад ч анхаарах хэрэгтэй байна.

ОЮУНГЭРЭЛ – Нилээдгүй цаг, мөнгө зарцуулан багийн хүчээр судалгааны ажил хийж, дүнгээ хэлэлцүүлж байгаа болохоор “Зөвлөмж”-ийг судалгаанд үндэслэн тодорхой, оновчтой болгож өгөх. Энд сургалтын суурь түвшинг хэдийд ямар ямар түвшинд хүргэх, ямар бүтэцтэй зохион байгуулах зэргийг тодорхойлж өгмөөр байна.

С.ЭНХБАЯР – Хийсэн 3 төрлийн судалгааны дүнд тулгуурлан гарах “Зөвлөмж”-д энэ хэлэлцүүлэгт оролцсон хүмүүсийн саналыг нэг бүрчлэн үзэж нарийвчлан тусгаж өгнө. Үйлдвэрлэгч, хэрэглэгч талыг соён гэгээрүүлэх чиглэлээр хийх ажлыг Зөвлөмж-д тодорхой тусгана.

Д.ТУНГАЛАГ- Судалгааны багт тухайн асуудлаар арвин туршлагатай эрдэмтэн судлаачид оролцож ажилласан байгаа. Эндээс гарах зөвлөмж нь хүнсний салбарын үйлдвэрлэлд ихээхэн ач холбогдолтой, цаашдын хөгжилд чиглэл болохуйц үр өгөөжтэй ажил хэрэгч олон асуудлыг хөндсөн чухал баримт бичиг болно гэдэгт итгэлтэй байна.

Д.ОТГОНЖАРГАЛ – Аливаа ажил 100 хувь бүрэн төгс болох нь ховор байдаг. Харин өнөөдөр энд танилцуулж байгаа 3 төрлийн судалгаа, түүнд хийсэн дүгнэлт нь харьцангуй сайн хийгдсэн байна. Цаашид боловсронгуй болгоход бас хугацаа байна. Иймээс хэлэлцүүлгийн үеэр хүмүүсийн гаргасан саналыг нарийвчлан судалж эцсийн тайланг илүү боловсронгуй болгох хэрэгтэй. Транс тосны судалгааны дүнг ажлын даалгавартай холбож тодруулж өгмөөр байна. Органик хүнсний тухай хууль өргөн баригдахаар шинээр боловсруулж байгаатай холбогдуулан бид энэ судалгааны дүнг хуулийн төсөлд шууд суулгаж өгөх боломж байгаа. Иймд судалгааны дүнг төрөл тус бүрд нь ажлын даалгавартай уялдуулан дахин тодруулж төсөл, саналаа ХХААХҮЯ-нд маш шуурхай өгөх хэрэгтэй. Судалгааны дүн, тайланд дараахи зүйлийг тодорхой тусгах шаардлагатай байна. Үүнд: Органик хүнсний үйлдвэрлэлийг яаж дэмжих, тухайлбал, боловсруулах үйлдвэр, худалдааны чиглэлээр ямар дэмжлэг үзүүлэх, транс тос, хувиргасан амьд организмын гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүний талаар өмнө гарсан журмын хэрэгжилт ямар түвшинд байгаа зэргийг тодруулж өгмөөр байна.

Д.ЖАНЦАНХОРОЛ – Хүмүүсийн гаргасан саналыг нарийвчлан үзэж тайлан, зөвлөмж-д тусган тодруулга хийж ажлын даалгаврын агуулгатай нийцүүлэн 10 дугаар сарын -ний дотор ХХААХҮЯ-нд өгөх хэрэгтэй. Мөн зөвлөмж-д транс тос, ХАО-н гаралтай хүнсний бүтээгдэхүүнийг хилээр оруулах үүд хаалгыг журамлах энэ талаар хийгдэх шинжилгээ, лабораторын чадавхийг дээшлүүлэх, салбарын хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах нийгэмлэгт яамнаас санхүүжилт өгч тэдний хүчинд тулгуурлан хэрэглэгчдийг мэдлэг мэдээллээр хангах асуудлыг ч зөвлөмж-д тусгаж оруулахыг зөвлөж хэлмээр байна. Хэлэлцүүлэгт идэвхитэй оролцсон нийт хүмүүст баярлалаа гэж хэлснээр хэлэлцүүлэгийн ажиллагаа 13.00 цагт дуусав.

Тэмдэглэл хөтөлсөн

Ч.Очирбат

